

NEMZETBIZTONSÁGI SZEMLE

MMXVII. V. ÉVFOLYAM I. SZÁM

Dr. jur. Bács Zoltán György: A radikalizáció és a terrorizmus kapcsolata, egyes formái, gondolatok a megelőzés lehetséges perspektíváiról

Sági Gábor: Az informatikai rendszerek naplózása

Tóth Zoltán Balázs: Biztonságpolitikai kihívások az Európai Unió szomszédságában II. – A szír menekültek

Dr. Dávid Ferenc: Nemzetbiztonság és szervezetrendszer

Dr. Boda Mihály: Könyvrecenzió

Dr. jur. Deák József: Könyvismertető

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
NEMZETBIZTONSÁGI INTÉZET
BUDAPEST

NEMZETBIZTONSÁGI SZEMLE

A Nemzeti Közszerológati Egyetem
Nemzetbiztonsági Intézetének
elektronikus (online) megjelenésű tudományos folyóirata

HU ISSN 2064-3756

V. évfolyam, 1. szám, 2017.

A szerkesztőbizottság elnöke: Dr. Boda József, NKE

Főszerkesztő: Dr. Dobák Imre, NKE

Szerkesztő: Dr. Deák József, NKE

Internetes megjelenés: Dr. Pétery Kristóf, NKE

Internetes elérhetőség: <http://nbszemle.uni-nke.hu>

Szerkesztőség: Nemzeti Közszerológati Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet
1101 Budapest, Hungária krt. 9-11.

Levelezési cím: Nemzeti Közszerológati Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet
1581 Budapest, Pf.: 15.

E-mail: nbszemle@uni-nke.hu

Szerkesztőbizottság

Elnöke: Dr. habil. Boda József
Tagok: Dr. Béres János
Dr. Botz László
Dr. Dobák Imre
Hazai Lászlóné dr.
Dr. Kobilka István
Dr. Kovács Zoltán András
Prof. Dr. Padányi József
Dr. Regényi Kund Miklós
Dr. habil. Resperger István
Prof. Dr. Szakály Sándor
Dr. Takács Tibor
Dr. Vida Csaba

Kiadó:

Nemzeti Közszolgálati Egyetem
1101 Budapest, Hungária krt. 9-11.

E számunk szerzői:

Dr. jur. Bács Zoltán György, NKE

Sági Gábor, NKE PhD hallgató

Tóth Zoltán Balázs, Emberi Erőforrások Minisztériuma

Dr. Dávid Ferenc NKE, egyetemi adjunktus

Dr. Boda Mihály NKE, egyetemi adjunktus

Dr. jur. Deák József, NKE, tanársegéd, PhD hallgató

A számban megjelent írásokat lektorálták:

Prof. Dr. Kozáry Andrea, NKE, egyetemi tanár

Dr. Kovács Zoltán, PhD

Prof. Dr. Kis-Benedek József, NKE, címzetes egyetemi tanár

Dr. Kobilka István, PhD, egyetemi docens

Tartalomjegyzék

Dr. jur. Bács Zoltán György: A radikalizáció és a terrorizmus kapcsolata, egyes formái, gondolatok a megelőzés lehetséges perspektíváiról.....	5
Sági Gábor: Az informatikai rendszerek naplózása	27
Tóth Zoltán Balázs: Biztonságpolitikai kihívások az Európai Unió szomszédságában II. – A szír menekültek.....	44
Dr. Dávid Ferenc: Nemzetbiztonság és szervezetrendszer	65
Dr. Boda Mihály: Könyvrecenzió	83
Dr. jur Deák József: Könyvismertető.....	87

A radikalizáció és a terrorizmus kapcsolata, egyes formái, gondolatok a megelőzés lehetséges perspektíváiról

Dr. jur. Bács Zoltán György¹

Absztrakt:

A radikalizálódás és az azon keresztül a terrorizmushoz vezető folyamat eltérő társadalmi rétegekben, eltérő nemzeti, kulturális háttérrel rendelkező csoportok esetében más-más módon, de hasonló motiváció mellett mehet végbe. Alapvető tényező a háttér miatti befolyásolhatóság, a vallási és kulturális hagyományok tendenciózusan elferdített bemutatása, az ellentétek feloldhatatlanságának súlykolása, egy felkészült, szervezeti háttérrel rendelkező vezető személyiség. A terrorizmus fejlődése során végig követhető a módszerek, eszközök és elkövetők változása egészen az egyre inkább teret nyerő magányos elkövetési módig. A radikalizálódás és a terrorizmus megelőzését jelentősen hátráltatja a megelőzéshez hosszú távon szükséges, profitot nem termelő anyagi-pénzügyi eszközök biztosítása és a donor országok gazdasági-társadalmi fejlesztési érdekeinek ellentéte.

Kulcsszavak: migráció, marginalizáció, frusztráció, autoimmun radikalizáció, terrorizmus, magányos elkövető.

Abstract:

The radicalization and the process leading to terrorism in different social strata and groups with different ethno-cultural background can go on, in different ways but the motivation is usually the same. The basic conditions are: the susceptibility based on the background, the sophisticated and tendentious interpretation of the religious and cultural traditions, sticking that the antagonisms are irresolvable and well prepared leader with organizational support.

Throughout the development of terrorism one can follow the changes of methods, tools and perpetrators up to the Modus Operandi 'Lone Wolf'.

The prevention of radicalization and terrorism is strongly set back by the controversy between the long term and non-profit oriented supply of financial and material resources and the socio-economic development interests of the donor countries.

Keywords: migration, marginalization, frustration, autoimmune radicalization, terrorism, lone perpetrator

¹ NKE doktorandusza, e-mail: Bacs.Zoltan.Gyorgy@uni-nke.hu ORCID: 0000-0003-3454-9539

A radikalizáció

A radikalizálódáshoz vezető út vizsgálatához valójában viszonylag kevés tényezőből is ki lehet indulni. Az egyik közeget a szülőhelyükön, vagy ahhoz földrajzilag viszonylag közel, az abszolút szegénységi küszöb környékén, vagy inkább alatta, esetleg háború sújtotta térségben, menekülttáborban élő etnikailag heterogén népek, népcsoportok képezik, melyek között vallási közösségük ellenére is komoly ellentmondások feszülhetnek. Átfogó, általános ismereteket adó iskolázottsággal nem rendelkeznek, ismereteik leginkább csak a vallásra, annak alapítójára, az általa meghatározott, vagy neki tulajdonított szabályokra és azok élőszóban előadott magyarázataira korlátozódnak. A globalizáció és a technikai fejlődés adta lehetőségek, illetve egyes személyek elmondása egy másik világ képét is eléjük idézi. Ebben a világban a beléjük sulykolt vallási alapú megkötések nem léteznek, ám ennek a világnak a megtapasztalásától, az ottani javakból és örömeiből való részesedéstől nem csupán az eljutáshoz szükséges anyagi erőforrások hiánya és az idegenrendészeti és beutazási szabályok szigora zárja el őket, de az új világ elfogadásához, az ottani többségi kultúra pozitív elfogadásához, egyenrangúságának elismeréséhez elengedhetetlen tolerancia és együttműködési szándék, jelentős mértékű, ha nem teljes hiánya. Ennek gyökere a vallási eszmerendszer egyes pontjainak az eredeti kontextusból való tendenciózus kiemelésében és abszolutizálásában található. Ilyen például az adott vallás minden eszközzel történő kötelező terjesztése, más vallások el nem ismerése, azok hívőinek „megtérítése” vagy elpusztítása, az abszolút vallási dominancia elérése, a valláson alapuló igazgatási, igazságszolgáltatási és társadalmi rendszer meghonosítása. Vajon mi kell még ahhoz, hogy egy ilyen közegből származó fiatal felvállalja akár a harcot és a mártíromságot is, hogy megszerezze a „hitelenek” javait és üdvözülve része legyen mindabban, amiben eddig hiányt szenvedett? Adott minden: a vulnerábilis, ismeretszegény célcsoport, a mesteri manipulátor-kommunikátor és a motivációul szolgáló, több helyen is meghamisított eszme. Az eredmény maga a radikalizáció. Ez a scenárió nagyon illik a közkeletű terrorszervezetek egyes vezetőire, például Jasszer Arafatra és Najef Havatmehre, vagy akár fiatal korában Szaddam Husszeinre.

Van itt egy másik célcsoport, egy másik közeg is. Ők fizikailag már eljutottak abba a világba, melynek anyagi javai oly csábítóak, részint mert befogadták őket, mint menekülteket, részint mert már ott születtek. Ennek ellenére majdnem ugyanolyan messze vannak a javak és örömeik megszerzésétől, mint földrajzilag távol élő társaik. Miért? Először is azért, mert az előbbieken leírt, az új közeg elfogadásához szükséges készség és szándék részben belőlük is hiányzott, amikor befogadták őket, így egy részük nem tudta megszerezni az anyagi javak megszerzéséhez szükséges iskolázottságot, képzettséget. Ennek egyenes következménye, hogy a munkaerőpiacon jelentős hátrányban voltak és vannak, így a befogadó ország társadalmának marginális rétegeit gyarapították és gyarapítják, növekvő

létszámban újratermelve azt, hiszen etno-kulturális hagyományuk része a sokgyermekes nagycsalád. A szintén jellegzetesen szerteágazó rokon kapcsolat azok helyzetét sem könnyítették meg, akik ki akartak törni ebből a helyzetből. Azt sem lehet elhallgatni, hogy a befogadó országokban – habár a politikai szándék a menekültek és menedékkérők befogadására, letelepítésére, integrálására (de nem beolvasztására) megvolt, vagy meglehetett – a társadalom, különböző rétegei nem feltétlenül és nem azonos mértékben voltak készek az új, eltérő kultúrát hordozók befogadására és elfogadására. Ez a helyzet egyértelmű frusztrációhoz vezet, hiszen az idő múlásával nyilvánvalóan nő az integrálódásból magukat kizáró, vagy a társadalom által elutasított csoportok lemaradása az anyagi javak fejlődéséhez képest, miközben a marginalizált csoportok létszáma nagyobb arányban nő, mint a befogadó társadalomé. Így alakul ki az elsődleges demográfiai nyomás.

Az első generáció frusztrált helyzete az esetek jelentős részében továbböröklődik. A második generáció, melynek nincsenek közvetlen tapasztalatai a származási hely viszonyairól, az ottani életminőségről, egyéni és társadalmi perspektívákról, gyakran illuzórikus képet alkotnak maguknak idealizálva az ismeretlen világot. Ez a növekvő számú csoport már tömegjellegűvé kezd válni, nem lehet figyelmen kívül hagyni. Önmagában is képes az adott társadalomra nehezedő, előbb is említett elsődleges demográfiai, szociális, kulturális nyomást növelni, mint a másodlagos nyomás előidézője. Ez a csoport közelebb kellene, hogy legyen a befogadó kultúrához, mint az első generációs bevándorlók, mégis idegen. Egyrészt az erős, tekintélyelvű vallási, családi társadalmi hagyományok határozottan gátolják a befogadó társadalom domináns kultúrájához való közeledést, másrészt ez utóbbi toleranciája sem egyöntetű, egyértelmű. Ez a csoport – más, új kötődés hiányában - nem talál más megoldást, mint visszanyúlni a gyökerekhez, a hagyományok mentsvárába menekülni lakóhelyének emberi, szakmai, társadalmi, kulturális és vallási kihívásai elől, keresve azt a kapaszkodót, mely feloldaná, megmagyarázná a folyamatosan tapasztalt ellentéteket. Itt lép újra színre az ideológiai és vallási köpenybe öltöztetett politikai érdekérvényesítés legerőszakosabb eszköze, a terrorizmus. A terrorszervezetekhez ideológiailag, esetleg szervezetileg is köthető, a befogadó országokban gyakran hosszabb ideje legálisan élő személyek a bizonytalankodó, kiforrott személyiséggel még nem rendelkező fiatalok között hamar tehetnek szert népszerűsége, így befolyásolási képességük jelentős biztonsági kockázatot jelent. Ők azok, akik felhasználva a fiatalok által nem ismert, de megismerni vágyott, szilárduló új identitásuk alapjaként elismert eredeti kultúrát és vallást, a multikulturális közegben jelentkező vallási, kulturális és társadalmi különbségeket békés eszközökkel nem, csak csoportos, tömeges, válogatás nélküli erőszakkal feloldható antagonizmusként mutatják be és hitetik el. A különböző alapokon nyugvó értékrendszerek ütköztetése, az eltérések felnagyítása és összeférhetetlenként, feloldhatatlan ellentmondásként való bemutatása, illetve az eredeti, hagyományos, évszázados, ám összefüggéseiből kiemelt kultúra, mint az egyedüli megoldást je-

lentő érték abszolutizálása gyakorlatilag nem más, mint a második út a radikalizációhoz. Ezen a ponton olvadnak egybe az első és a második célcsoport, az első és a második közeg mesterséges radikalizálásának céljai, módszerei és eszközei. A radikalizálódáshoz vezető, fenti paraméterekkel jellemezhető út nagyon sok ponton hasonlít a párizsi és brüsszeli elkövetők élettörténetére.

Minden társadalomban voltak, vannak és lesznek olyanok, akik számára nem elfogadhatóak a társadalmi fejlődés adott szintjére jellemző politikai, társadalmi, gazdasági struktúrák, vágnak azok gyors, mondhatni radikális, megváltoztatására, esetleg a vágyakozáson túlmenően egyedül, vagy társakkal, igével, vagy karddal, tesznek is valamit a fennálló rend befolyásolására, megváltoztatására. Míg a menedéket kaptak, vagy bevándorlók esetében a származási helyen megélt, valamint a befogadó országban tapasztalt körülmények miatt „indukált” radikalizációról beszélhetünk, addig a fogyasztói társadalmak állampolgárai egyes csoportjai körében tapasztalható radikalizációt afféle „sajátos társadalmi autoimmun radikalizációnak” nevezhetjük, mivel az orvosi értelemben vett autoimmun jelenség lényege nem más, mint „Az immunrendszer látszólag ok nélkül a szervezet saját szövetei ellen indít reakciót.” Az ilyen radikalizációra több társadalmi réteg is fogékony lehet. Lehetnek közöttük olyanok, akik számára a többgenerációs szegénység, a sajátos szubkultúra valósága, az oktatás és képzés színvonala és perspektívátlansága, a sport, vagy más, esetleg művészeti tevékenység, mint kitörési lehetőség megvalósíthatatlansága, oda vezethet, hogy a drogokban, a bűnözésben, vagy épp a terrorizmusban gondolhatják megtalálni a megoldást. Mindez azonban önmagában csak ritkán működőképes. Ahhoz, hogy a belterjes elégedetlenkedés bűncselekmények sorát indítsa el, mint robbanóeszköznek a gyújtóra, szükség van egy hazug eszmére, egy embertelen ideológiára, egy hamis célra, amely eszközéül a tömeges, mértéktelen, öncélú erőszakot teszi, és amelyet hamis próféták, rossz példaképek hirdetnek és hirdettek, ismerethiányos, kiúttalan, frusztrációtól szenvedő fiataloknak.

A másik, szintén a jóléti társadalomban, autonóm módon radikalizálódó csoport épp az ellenkező társadalmi véglet soraiból kerül ki. Ezek a fiatalok leggyakrabban anyagi, fizikai jólétben élnek, a magasabb társadalmi körök magatartási normáinak megfelelő neveltetésben, képzésben részesülnek, társadalmi érvényesülési perspektíváik megkérdőjelezhetetlenek, ám az egészséges szellemi és erkölcsi fejlődéshez szükséges türelem és figyelem gyakran nem jellemzőek a családjukban (sem). Ez a fajta, családon belüli elidegenedés jelentősen hozzájárul ahhoz, hogy a személyiség fejlődése során alapvető, testre szabott kihívások, a valós teljesítményt elismerő sikerélmények hiánya kiváló táptalajt teremtsen az önmagukban még bizonytalan fiatalok manipulálásához. Nyilvánvaló, hogy az iskolák sikerorientált világa sem segít, hogy a szellemi, erkölcsi, etikai fejlődésben is lévő fiatalok egészséges és személyiségükkel arányban álló megmérettetések során találjanak alkalmazandó értékrendet, követendő példát és méltó példaképeket. Ezek a fiatalok nyitottak mindenre, mind a jóra, mind a rosszra. Szeretnének kitörni az inger-, érzés- és figyelemszegény környezetből, elhagyni a

társadalom tárgyiasult szemléletét. A családon belüli és a társas magány, a virtuális társaság helyett valódi kommunikációra, új típusú ember-emberközi kapcsolatra, új, lelkesítő eszmékre és új értékeket közvetítő példaképekre vágyunk. Ezért fogékonyak a társadalomban elfogadott értékektől eltérő értékeket propagáló felületek, szervezetek, személyek és csoportok manipulatív kommunikációs tevékenységére. Válaszokat várnak, ám az oktatási és képzési rendszer nem tud olyan válaszokat megadni, amelyekre a társadalomnak sincs helyes válasza, és amelyek egy részét épp a családnak kellene megadni. Elég csak a biztonsági – nemzetbiztonsági tudat hiányát az arra való nevelés kiforrottságát említeni.

A radikalizáció nem új jelenség. Valamennyi korban és kontinensen megtalálható, kezdve a bibliai koroktól, a gyarmatosítás korán át egészen a mai napokig. Elég megemlíteni a Bar-Kohba féle felkelést i. sz. 132 és 135 között, vagy a José Gabriel Tupac Amaru vezette felkelést a spanyolok ellen 1778 és 1783 között.

A későbbi korok radikálisai közül említésre méltóak az orosz anarchisták, a „narodnyikok” akik négy alkalommal kíséreltek meg lőfegyverrel merényletet elkövetni II. Sándor cár ellen, akinek életét végül a lengyel Ignacy Hryniewiecki 1881-ben bombamerénylettel oltotta ki.

A 20. századi radikalizációra pedig folyamatosan lehetne a példákat sorolni: Fidel Castro, Ernesto Che Guevara. A Vörös Hadsereg Frakció (RAF) vezetői, Gudrun Esslin, Andreas Baader, Ulrike Meinhof, továbbá a Vörös Brigádok (BR) alapítói, Renato Curcio és felesége, Margherita Cagol, valamint Alberto Franceschini, az Ír Köztársasági Hadsereg (IRA), a Baszkföld és Szabadság (Euskadi ta Askatasuna) és politikai ága a Batasuna Párt, stb...

Végül a hamis próféciaik közvetítőiről. Ők játsszák a katalizátor szerepét, az ő feladatuk a beszervezést megelőző, a meggyőződést, a lehetséges elkötelezettséget ellenőrző beszélgetések lefolytatása, a látókörükbe kerülő fiatalok előzetes szűrése. Nem arra várnak, hogy valaki megkeresi őket, hanem aktívan, kiváló felkészültséggel és érzékkel keresik a fiatalokhoz való kapcsolódás lehetőségét. Tevékenységükben csak részben támaszkodnak a neten található agitatív PR anyagokra, inkább a személyes kapcsolatot létesítik előnyben. Hosszú időre érkeznek, betelepülnek, családot, vállalkozást alapítanak, leginkább olyan környezetben, ahol vagy az új családi kapcsolatok miatt, vagy a származásuknak megfelelő nyelvi kulturális közegben gyorsan be tudnak épülni. Az őket telepítő terrorszervezetekkel konspiratív úton tartják a kapcsolatot. Jól felkészültek és jól felkészítették őket, ezért hírszerzési eszközökkel rendkívül nehéz és hosszadalmas munkával lehet csak őket felderíteni. Tekintettel arra, hogy a terrorizmus nem csupán terrorelhárítási, bűnüldözési és rendvédelmi probléma, hanem az egész társadalmat érintő, tartós nemzetbiztonsági fenyegetés, elkerülhetetlen a társadalom legszélesebb köreinek bevonása a terrorizmushoz vezető radikalizáció megnehezítésére. Ez az, amit népszerűen nemzetbiztonsági tudatosságnak, illetve az arra való nevelésnek neveznek.

A radikalizáció megelőzése rendkívül nehéz, ehhez szembe kell néznünk saját magunkkal, hagyományainkkal, neveltetésünk bizonyos elemeivel. Fel kell ismernünk – egyénileg és kollektíven, családi, közösségi és magasabb szinten is, hogy nem tudunk hatékonyan gátat vetni a radikalizációnak anélkül, hogy le ne számolnánk számos sztereotípiával. Ehhez át kell alakítani az oktatási nevelési gyakorlat elvi erkölcsi alapját, a gyakran tetten érhető szegregatív gondolkodásmódot. Új mentalitású tanárookra van szükség egy újfajta társadalmi látásmód kialakításához. Vajon készen állunk erre? Tartok tőle, hogy még nem. Csak remélni merem, hogy a hasonló véleménycserék segítenek ebben.

A radikalizációtól a magányos elkövetőig²

Az elmúlt, sajnálatosan sok áldozattal teli fél évszázad, de akár vehetnénk hosszabb időszakot is, azt mutatja, hogy öncélú radikalizáció nem létezik. Azok, akikben a társadalomban megtapasztalt és manipulátorok által felerősített indulatok magas szintet értek el, nem fogadják el a tétlenséget, valamilyen formában, de tenni akarnak az általuk hibásnak ítélt helyzet nem feltétlenül békés úton történő megváltoztatásáért. A radikalizáció patakja itt ömlik bele a terrorizmus folyamába, innen már terrorcselekményekről beszélhetünk.

Ha egy hasonlattal akarjuk érzékeltetni, hogyan viszonyulnak egymáshoz a társadalomban meglévő jelenségek, az egyének, illetve csoportok érzelmei, indulatai, továbbá a radikalizáció, és ennek az egésznek mi a végterméke és azt ki használja fel, akkor a következőt láthatjuk. A társadalom „gyárába” bekerülnek a társadalmi igazságtalanságok, egyenlőtlenségek, a vallási intolerancia, a kulturális összeférhetetlenség dogmája és az iskolázatlanság, mint nyersanyag, a „gyártósoron” hozzáadják a kirekesztettséget, a frusztrációt és a marginalizációt, mint katalizátort, majd ebből megszületik a társadalmi végtermék, maga a radikalizáció. Ennek végfelhasználói pedig a terrorszervezetek.³

A terrorcselekmények végrehajtása történhet kollektív formában, csoportosan, vagy többek által, külön-külön, de egyidőben, azonos, vagy eltérő helyszínen, vagy teljesen egyedül. Mielőtt továbblépünk, érdemes megvizsgálni a terrorizmus fejlődésének 20 – 21. századi dinamikáját, hogy megértsük, milyen változásokon, milyen hatások következtében változtak meg a terrorcselekmények elkövetési módszerei az utóbbi ötven évben.

² A témában lásd még a londoni King's College mellett működő International Centre for the Study of Radicalisation cikkét: <http://icsr.info/2016/10/new-icsr-report-criminal-pasts-terrorist-futures-european-jihadists-new-crime-terror-nexus/>

³ Hasonló radikalizációs végtermék az ultranacionalizmus is, melynek végfelhasználója a szélsőséges nacionalista politika. Az ultranacionalizmus és a terrorizmus között az átmenet esetenként csak nehezen észrevehető.

A hidegháború korában minden országban, politikai berendezkedéstől függetlenül, az elhárítás egyik feladata a politikai rendszerrel, illetve az alkotmányos renddel szemben szervezkedő politikailag, ideológiailag motivált csoportok felderítése volt. Ezeket a feltételezett csoportokat leginkább az illegalitás keretei között működő, vagy a legalitás körülményeit felhasználó ellenzéki, politikai pártokhoz, szervezetekhez kötötték. A fegyveres harc, mint a rendszer elleni küzdelem egyik lehetséges formája a szovjet érdekszférába tartozó országokban szinte kizárható volt,⁴ míg a demokratikus országokban számos példát találhatunk és találhatunk az önszerveződő és fegyveres, vallási és/vagy félkatonai csoportokra. Ezek a nyugati csoportok leginkább az önvédelemre készültek fel. Arra, hogy az általuk ellenségesnek ítélt kormány ügynökségei akciót indíthatnak a felszámolásukra vagy a folyamatos és misztifikált szovjet fenyegetés miatt, úgy vélték, egy szovjet támadás esetén az ő feladatuk lehet megvédeni lakóhelyüket és a demokratikus rendet. Ebből következően ritka volt az általuk elkövetett aktív, agresszív terrorcselekmény. A migráció szoros ellenőrzés alatt volt, a határőrizeti rendszer miatt pedig az illegális mozgás a határokon át alig maradt felderítetlen. A politikai helyzet miatt nem volt nagy tömegeket megmozgató, konfliktusok által gerjesztett migráció, az etnikai konfrontáció okozta súrlódások még nem érték el a radikalizációhoz szükséges intenzitást még az olyan hagyományos befogadó országokban, mint Franciaország, Németország, Nagy-Britannia. Ebben az időszakban a radikalizáció fogalmát leginkább a baloldali, kommunista agitációval, politizálással azonosították.

A mai terrorizmus archetípusa az 1960-as évek második felében, a vietnami háború eszkalációja és az 1967-es közel-keleti hat napos, arab-izraeli háború után alakult ki. Az első eset azonnal rendhagyó volt, hiszen egy egyéni, magányos elkövető, politikamentes, családi okok által motivált cselekményéről volt szó. Raffaele Minichiello 1969. október 31-én eltérített egy amerikai belső repülőjáratot, hogy Rómába repüljön beteg édesapját meglátogatni. Az eltérítés békésen véget ért, Minichiello másfél éves börtönbüntetést kapott, hiszen akkor még a cselekmény tényállása nem volt kodifikálva. A repülőtéri biztonsági ellenőrzés rendszere sem volt felkészülve sem technikailag, sem személyileg, egy ilyen cselekmény felderítésére és megakadályozására. A következő eltérítési eset ugyanabban az évben, novemberben történt meg, de az elkövető még ekkor sem jelentett be követeléseket. 1971-ben viszont egy amerikai dezertőr és barátnője eltérítette az Acapulcóból New Yorkba tartó járatot, hogy Algériába repüljenek. Ez volt az első eset, amikor az útirány megváltoztatása mellett anyagi követelésekkel – 100 ezer dollár összegben – előálltak az elkövetők. Ettől kezdve a repülőgép-eltérítés a terrorcselekmények egyik legelterjedtebb módszere lett. Erre az időszakra jellemző volt a terrorizmus módszereinek, szervezeti-szervezési kereteinek és elkövetői hátterének fejlődése is.

⁴ *Habár Ukrajna területén, még az 1960-as években is voltak szovjetellenes, ukrán nacionalista partizánok.*

A „strukturált terrorizmus”

A „strukturált terrorizmus” időszakában a terrorszervezetek a kiképzésen tanultak szerint strukturált szervezeti hátteret építettek ki. Az elkülönített szervezeti egységek munkáját egy többtagú politikai vezetőség fogta össze, a katonai feladatok koordinálását és irányítását, a felderítést és az elhárítást, a műveleti tervezést, a logisztikai feladatokat, a toborzást, szűrést, kiképzést, az ideológiai támogatást, illetve a nemzetközi kapcsolatokat ezekre a célokra létrehozott, magas szinten konspirált szervezeti egységek, osztályok végezték. Külön egység foglalkozott az egyes terrorakciók megvalósításával megbízott személyek felkészítésével, a műveleti területen a logisztika előkészítésével, a bázisok előkészítésével.

A „strukturált terrorizmus” időszakára jellemző, hogy a terrorcselekmények elkövetése során a szervezet anyagi erőforrásai gyarapítására nagy összegeket követeltek. Emellett politikai követeléseket is megfogalmaztak, illetve ki akarták kényszeríteni korábban bebörtönzött társaik szabadon bocsátását, amit esetenként el is értek. Jellemző volt, hogy az elkövetők viszonylag könnyen azonosíthatóak voltak, világos és nyilvános volt a személyes kötődésük a terrorszervezethez. Ez bizonyos mértékben megkönnyítette a terrorszervezetek felderítését, illetve az ellenük való fellépést. Az időszak legismertebb terrorszervezetei a palesztin szervezetek, a Palesztin Felszabadítási Szervezet⁵ és tagszervezetei, a Palesztin Felszabadítási Front, a FATAH, a Demokratikus Front Palesztina Felszabadításáért, a Népi Front Palesztina Felszabadításáért, a Fekete Szeptember és partnerszervezeteik voltak.

A világ másik végén, Nicaraguában a Sandinista Nemzeti Felszabadítási Front (FSLN), Kolumbiában a Kolumbiai Forradalmi Fegyveres Erők (FARC), valamint a Nemzeti Felszabadító Hadsereg (ELN) voltak a legjelentősebb, de csak lokális akciókat végrehajtó terrorszervezetek. Meg lehet még említeni az 1980-tól működő salvadori Farabundo Marti Nemzeti Felszabadítási Frontot is. Valamennyi szervezet felkészítésében, felszerelésében, kiképzésében és pénzügyi – logisztikai támogatásában alapvető szerepet játszott a Szovjetunió,⁶ az NDK, Kuba, Csehszlovákia és Bulgária.

⁵ *A Palesztin Felszabadítási Szervezet, évtizedeken keresztül követett el véres merényleteket, terrortámadásokat. Az elmúlt évtizedekben pacifikálódott, ma a palesztin nép legitim képviselője.*

⁶ *Lásd: Christopher ANDREW, Vaszilij MITROHIN: A Mitrohin-archívum A KGB otthon és Nyugaton. Talentum kiadó Budapest, (2000) ISBN 963-645-076-5 A könyv, 429. és 436. oldalán említi a Béke Világtanácsot (BVT), mint a szovjet hírszerzés egyik nemzetközi fedőszervét, amelynek egyik feladata volt célországok civil szervezeteinek mozgósítása a szovjet politikai érdekeknek megfelelő kampányokra, megmozdulásokra és más akciókra.*

Ami Magyarországot illeti, köztudott, hogy a különböző nemzetközi terror-szervezetek, illetve terroristák gyakran használták az országot logisztikai bázisként, itt pihentek, illetve itt vettek részt gyógykezelésben. Ilich Ramirez Sánchez, „Carlos” és tetteestársai több alkalommal is beutaztak Magyarországra, illetve hosszabb-rövidebb ideig itt is tartózkodtak. Amikor jelenlétük már terhekké vált a politikai vezetés számára, az akkori terrorellhárítási szervek sikeresen, ám nem zökkenőmentesen szorították ki őket az országból.

„A franchise-terrorizmus”

A „franchise-terrorizmus” kialakulásában jelentős szerepe volt annak, hogy a műveleti területek, a potenciális célpontok diverzifikálódtak, ezért a központosított felkészítés, kiképzés előkészítése és lebonyolítása során nem volt lehetőség a kellően részletes célspecifikus (célfelderítés) ismeretek összegyűjtésére, értékelésére, elemzésére, a műveleti terv kidolgozására, az erőforrások meghatározására és az elkövetés személyi hátterének, valamint a műveleti támogatásnak a szükséges mélységű kialakítására. A terrorszervezetek központosított működtetését jelentős mértékben hátráltatta, illetve korlátozta a kialakuló nemzetközi együttműködés a terrorellenes harcban, az elkövetői támogató hálózatok felderítése, a finanszírozási lehetőségek és útvonalak lezárása, illetve a terrorszervezetek vezetői elleni célzott műveletek sikere. A stratégiai cél változatlan maradt, ám a taktika, az elkövetési mód, az elkövetői kör és az eszközök megváltoztak. A terrorszervezetek központjai egyre inkább csak iránymutatás adtak, és a végrehajtást az ahhoz szükséges előkészítő tevékenységgel együtt rábízták a célországokban radikalizálódott, és a szervezet vezetésével kapcsolatban álló személyek által irányított helyi csoportokra. A csoportokat egyre inkább már a második generációs állampolgárok alkották. A radikalizálható csoportok kialakulását, fej-

A békemozgalmak aktivistái jó információs bázisul is szolgáltak a szovjet hírszerzésnek. A BVT az egyes országok békemozgalmi szervezetein keresztül fejtette ki tevékenységét. Magyarországon az 1985-ig a Hazafias Népfront Országos Tanácsán belül, majd 1985 után önállóan működő, de az MSZMP KB párt- és tömegszervezetek osztályának, illetve a külügyi osztálynak felügyelete alá tartozó Országos Béketanács (OBT) volt a Béke Világtanács magyar tagszervezete. Az OBT tartotta a kapcsolatot a palesztin mozgalmakkal, a Campaign For Nuclear Disarmament, és az Anti-Nuclear Campaign brit szervezetekkel, az Afrikai Nemzeti Kongresszussal (ANC), a Dél-Nyugat Afrikai Népi Szevezettel (SWAPO), a Kolumbiai Forradalmi Fegyveres Erővel, (FARC) továbbá a nicaraguai Sandinista Nemzeti Felszabadítási Fronttal (FSLN), a mozambiki, etióp, angolai, valamint más, a szovjet vezetés által is támogatott ázsiai fegyveres felszabadítási mozgalommal és szervezettel. A magyarországi antinukleáris mozgalmak és csoportokkal való kapcsolattartás, így a Dialógus Békecsoporttal való kapcsolat is az OBT feladata volt. Hasonlóképpen működtek a bolgár, a csehszlovák, a lengyel, a kubai, az NDK-s béketanácsok is.

lődését a terrorszervezetek telepített, alvó „ügynökei”, első vagy második generációs bevándorlók követték figyelemmel. A nagyobb mértékű autonómia előnye, hogy a helyi viszonyokat, körülményeket és lehetőségeket jól ismerő csoportok, hatékonyabban, kisebb ráfordítások mellett hajthattak végre terrorcselekményeket, és az előkészítés során jobban tudták magukat leplezni. Megvalósíthatóvá váltak a több, kisebb csoport által, különböző helyszíneken, eltérő célcsoportok ellen végrehajtott támadások, melyek politikai, társadalmi és gazdasági kumulált hatása nagyobb volt, mint a korábbi módszerrel végrehajtott támadásoké. A helyi terrorista sejtek tevékenysége során gyakorivá vált a helyben megszerzhető harcanyagok, fegyverek, lőszer, robbanóanyagok használata. A helyi beszerzési források feltárása és használata egyrészt csökkentette a logisztikai hálózat, a szállítási útvonalak, illetve az azzal foglalkozók lelepleződésének veszélyét, másrészt létrehozta a kapcsolatot a terrorizmus és a szervezett bűnözés között. A „franchise-terrorizmus” leggyakrabban az Al-Kaidával kapcsolatban említhető, hiszen annak egyes célszágokban honos fiókszervezetei alkalmazzák ezt a szervezeti keretet, például az al-Shabaab Szomáliában.

A magányos elkövetés

A magányos elkövetés jelentőségét a nehéz felderíthetőség adja. Amennyiben a magányos elkövető egy szervezet megbízásából, általa kiképezve, felkészítve és felszerelve, a szervezet által meghatározott célpont ellen hajt végre támadást, még mindig nagyobb a felderíthetőség lehetősége, mint a szervezettől függetlenül, nemcsak magányosan, de saját kezdeményezésre és saját előkészítés után végrehajtott cselekmény esetében. Ennek oka, hogy egy szervezeti háttér mellé együtt jár azzal, hogy az előkészítésbe, a logisztikai és szervezési, beszerzési, szállítási, kiképzési feladatokba több személyt kell bevonni, akik közül egyesek, vagy kapcsolataik már a hírszerzés, vagy az elhárítás látókörébe kerültek. A szervezethez köthető elkövetések esetében komoly esély van arra, hogy a korábban elkövetett cselekmények (lásd: a szervezetre jellemző modus operandi, esetleg nevezhetjük szervezeti „kézjegynek” is) alapján azonosítható, de legalább valószínűsíthető legyen a lehetséges célpontok köre. A felderítéshez, így a megelőzéshez is, nagy segítséget adhat, ha esetleg a szervezett bűnözés, mint logisztikai bázis megfigyelése alapján adatokhoz lehet jutni a robbanóeszközök gyártásához szükséges anyagok és eszközök beszerzéséről, fegyver- és lőszervásárlásokról. Segítséget adhat még az ismertté vált és a terrorszervezethez, vagy radikális csoportokhoz kötődő személyek kommunikációs hálózatának felderítése, megfigyelése, rögzítése. Megjegyzendő, hogy az ebben rejlő kockázatok csökkentése érdekében a terrorszervezetek megint inkább a személyes kapcsolattartást alkalmazzák. Ez együtt jár a személyes, humán erős hírszerzés (HUMINT) jelenkori felértékelődésével.

A saját kezdeményezésre végrehajtandó cselekmények megelőzése sokkal nehezebb, mivel sokkal kevesebb kapcsolódási pont áll rendelkezésre. Ha a po-

tenciális elkövető a radikalizálódás folyamatában valamilyen formában már látó körbe került és az elhárító szervek megkezdték a „feldolgozását”, akkor a jogszabályoknak megfelelően lehetőség nyílik a célirányos intézkedések végrehajtására, így a titkos információgyűjtésre. Ha ez nem történik meg, akkor szerencsés esetben a szervezett bűnözési csatornákon folyó mozgás, a robbanóeszköz előállításához szükséges anyagok kereskedelme vezethet a potenciális elkövető nyomára. Meghatározó jelentőségű, ha a potenciális elkövető környezete radikalizálódásra, illetve a terrorcselekményre való előkészületre utaló jeleket észlel, és arról azonnal tájékoztatja a hatóságokat. Ilyen jel lehet, ha az illető kedvenc beszédtemája alapvetően megváltozik, előtérbe kerül benne az erőszak alkalmazása, a diszkrimináció más etnikai, vallási közösségekkel szemben. Nem zárható ki, hogy épp magába zárkózik, elfordul a korábbi társaságától, az erőszakot és diszkriminációt hirdető kiadványokat olvas, ilyeneket ajánl elolvasásra másoknak, vallási kultikus csoportok gyűléseire jár, és a vallási előírásoknak megfelelően megváltoztatja küllemét, esetleg más, a vallással kapcsolatba hozható személynévvel vesz fel. Mindezek a külsőségek leginkább abban az esetben jellegzetesek, ha az identitás reformjának valós, ideológiai vallási okai vannak. Abban az esetben, ha a potenciális elkövető radikalizálódásának az illető személyiségéből fakadó okai vannak, pl. valós nemi identitásának felismerése és annak összeférhetetlensége az általa gyakorolt vallás tételeivel, vagy korábbi gondolataival, cselekedeteivel, a radikalizáció felismerése a külsőségek alapján alig lehetséges. Támpontot legfeljebb a befelé fordulás adhat, ám ez lehet csalóka is.

Az elkövetés módja az elkövetők közötti kapcsolat alapján

1. Ebből a szempontból egyszerű tiszta képletekkel és példákkal találkozunk. Az egyidejű, egy helyszínen csoportosan, több személy által végrehajtott támadás minden terrortámadások alapja. Ilyen volt a müncheni olimpiai faluban a Fekete Szeptember által elkövetett terrortámadás és mérsárlás 1972-ben. Ennek során a támadó terroristák egy csoportban hatoltak be, folyamatosan, elektronikus eszközök igénybevétele nélkül tartották a kapcsolatot a megtámadott helyiségekben, egyszemélyi irányítás mellett, a korábban eltervezetteknek megfelelően ejtették túsul az izraeli sportolókat, egy csoportban kívántak távozni az akció után. Jellegzetes a gyalogsági lőfegyverek használata, esetleg a kézigránátok birtoklása és az azok használatával való fenyegetés.

2. A WTC és a Pentagon, valamint más célpont elleni 2001-es támadás már új képlettel ismertetett meg bennünket. Több, kisebb csoport által, több helyszínen, azonos módszerrel, közel azonos időben, egységes terv alapján végrehajtott támadást a kisebb csoportok külön-külön hajtották végre. A megindulás előtti utolsó eligazításon kívül, az akció ideje alatt már nem volt többé közöttük koordináció, kommunikáció. Az elkövetés eszközeül szolgáló légi járművek hatálomba kerítése érdekében lőfegyvert nem használtak, inkább legálisan tartható

és a fedélzetre vihető vágóeszközöket vetettek be. Jellemző mozzanat az elkövetés módszeréből adódó önkéntes halál vállalása, mely az elkövetők szempontjából az iszlám alapjainak megfelelően, a hit érdekében vállalt és elismert, majd a Paradicsomban jutalmazott mártíromság jelenik meg.

3. A 2004-es madridi Atocha pályaudvar körzetében, valamint a 2005-ben a londoni metróban elkövetett robbantásos merényletek jellegzetessége, hogy azt több helyszínen, közel azonos időben, azonos módszerrel, szervezett módon, de egyéni elkövetők hajtották végre. A terroristák között a művelet alatt nem volt kommunikáció. Lőfegyvert az elkövetéshez, vagy másodlagos hatás kiváltásához nem használtak. Eltérés mutatkozik azonban abban, hogy a madridi merényletet felvállaló dzsihadista csoport tagjai még igyekeztek az elkövetés után elkerülni a felelősségre vonást és elrejtőztek, de a londoni merénylők már vállalták az önkéntes halált. Madridban az elővárosi vasúti kocsikban összesen 13 robbanóeszközt helyeztek el, ám ezek közül csak tíz lépett működésbe. Londonban azonban három bomba a metróban, egy pedig egy emeletes buszon robbant fel. Madridban a három elkövetőből kettő marokkói bevándorló, egy pedig egyiptomi volt. Londonban az elkövetők mind brit állampolgárok, de muszlim hitűek voltak, hárman Pakisztánból és egy Jamaicából származott. Mindkét esetben megfigyelhető, hogy a terroriszervezetek már a célország állampolgárai közül választották ki a végrehajtókat.

4. Párizs-Brüsszel nagyszabású merényletsorozat első felvonásaként említhető 2015. november 13-án Párizsban végrehajtott terrortámadás. Ennek során több, összesen kilenc helyszínen, kombinált eszközökkel, hat helyszínen gépkarabélyokkal és három helyszínen, köztük a Stade de France stadionnál, robbanóeszközökkel, több csoportban, közel azonos időben, politikailag indifferens, kulturális, illetve vendéglátó-ipari létesítmények látogatói ellen követték el a terrortámadást. A terrorcselekmények megkezdéséig a csoportok kapcsolatban voltak egymással. A stadionban folyó kiemelt sportrendezvény ellen tervezett akció, melynek politikai üzenete is lett volna, mivel a francia államfő és a német kancellár is jelen volt, nem járt sikerrel, mivel az önrobbantó elkövető nem jutott be a stadionba, hanem a bejáratnál hozta működésbe a testére erősített robbanómellényt.

Az elkövetők köre is figyelemre méltó. Első és második generációs, észak-afrikai gyökerekkel rendelkező francia és belga állampolgárok, észak-afrikai (két algériai, egy-egy marokkói és egyiptomi) és közel-keleti (szíriai) útlevelel rendelkező személyek, akik a menekülthullámmal fedezve magukat jutottak be az Európai Unió területére, egy Belgiumban élő francia állampolgár közvetlen és egy másik, marokkói származású belga személy szíriai központból történt irányítása mellett,⁷ belgiumi bázisokról kiindulva hajtották végre cselekményüket. A kézi-

⁷ http://hvg.hu/vilag/20161108_Ujabb_terroristara_bukkanhattak. HVG, 2016. november 08. „Szíriából irányíthatták a párizsi és brüsszeli merényletet” Utolsó frissítés: 2016. 11. 08. 15:25

fegyvereket az interneten keresztül szerezték be a volt Varsói Szerződéshez tartozó egyik országból. Kihasználva a Schengeni Egyezmény adta lehetőségeket, az Uniós tagország állampolgárságával rendelkező műveleti vezető a későbbi elkövetőket személyesen szállította a találkozási ponttól a belgiumi rejtkehelyre.

A merényletsorozat második felvonására a brüsszeli repülőtéren, illetve a metróban, 2016 márciusában került sor. Ekkor a párizsi támadások forgatókönyve alapján két robbantást a repülőtér utasfelvételi pultjánál, egyet egy órával később a metróban hajtottak végre. Mint a vizsgálat megállapította, a brüsszeli támadás szervezéséért, előkészítéséért és végrehajtásáért ugyanaz a radikális csoport felelős, amelyik a párizsi mézszárlásokat is elkövette.

5. Az önkéntes, egyéni elkövetés iskolapéldája lehet, hogy 2016. július 18-án Würtzburg mellett egy 17 éves, menekültként az Európai Unióba érkezett Afganisztánból származó férfi baltával és késsel támadt az utasokra és többeket megsebesített, mielőtt lelőtték volna. Klasszikus, a terrorszervezetekhez korábban nem tartozó, de az elkövetést megelőzően nekik hűségesküt tevő, radikalizált egyéni elkövetőkre jellemző módon ez a fiatalember is videoüzenetet hagyott hátra, amely rávilágít a tett terrorista motivációjára. Egy ilyen esetben, amikor a potenciális elkövető kísérő nélkül él, közlekedik, vagyis nincs semmilyen helyi, közösségi kötődése, nagyon nehéz a radikalizálódási folyamat észlelése, felderítése. Ami az elkövetési eszközöket illeti, még egy fiatalok számára sem okoz nehézséget az ilyen konyhai eszközök, vagy szerszámok beszerzése.

6. Sajátos, vallási alapú radikalizáció nélküli példa a 2016. július 22-i német-iráni kettős állampolgár által egy müncheni gyorsétteremnél elkövetett lövöldözés, melynek során kilencen meghaltak és 21-en megsebesültek. Az áldozatok között jelentős a külföldiek aránya: a támadásnak két német, két német-török kettős állampolgárságú fiatal, továbbá egy-egy török, görög és egy koszovói állampolgár és egy hontalan személy is áldozatául esett. A németországi születésű, több mint két éve Münchenben lakó, 18 éves elkövető öngyilkos lett. Mivel a vizsgálat nem tárt fel terrorszervezethez kötődő radikalizációra utaló nyomokat, a legvalószínűbb indíték az elkövető személyes meghasonlottsága, az iráni gyökerek miatti nehéz beilleszkedés, a németekkel való azonosulás vágyából fakadó xenofóbia, illetve a marginalizáltság miatti frusztráció lehetett. Erre utalhatott, hogy az elkövető a cselekmény közben németként beszélt önmagáról. Tekintettel a beilleszkedés sikertelenségére, sem a saját iráni környezete, sem pedig a német célcsoport nem érzékelte a sajátos személyiségváltozást, így nem is volt lehetőség annak kellő időben történő jelzésére. Kérdés, hogy a két csoport biztonsági tudatának milyen magas volt a küszöbje, volt-e ilyen egyáltalán, és vajon az elkövető megnyilvánulásai elérhették-e a biztonsági tudatosság küszöbét? A fegyverrel kapcsolatban a nyilvánosságra hozott adatok azt mutatták, hogy az elkövető a fegyvert hatástalanított állapotban vásárolta, majd azt éles lőfegyverre visszaalakította, vagy visszaalakította. A hatástalanítás módszerétől függően ehhez meglehetősen komoly szakmai ismeretekre és célszerszámokra is szükség lehetett, kérdés, hogy ezt hol, hogyan és ki végezte? Ha ezt harmadik személy

tette meg, vajon tudatában volt a „megrendelő” szándékának? Sajnos, erre vonatkozó információ nem került nyilvánosságra.

7. A 2016. július 14-én a nizzai Promenade des Anglais sétányon végrehajtott teherautós támadás tunéziai állampolgárságú elkövetője korábban nem került a francia hatóságok látókörébe, mint terrorgyanusú személy, vagy radikális csoport tagja. Fuvarozóként dolgozott. Kiseb, de erőszakos bűncselekményeket követett el korábban. A támadást megelőzően többször is járt Tunéziában, de az ottani hatóságok csak drogokhoz, illetve alkoholhoz köthető ügyekben vonták felelősségre, kapcsolata terrorszervezetekkel nem volt kimutatható, terrorcselekményekhez nem volt köze. Miután a rendőrök lelőtték a támadót, robbanóanyagot nem, csak egy kézfegyvert találtak az autóban, amit a támadás során a rendőrök ellen használt is. A támadásért a felelősséget az egyik legnagyobb terrorszervezet csak másfél nappal később vállalta magára. Ennek alapján valószínűsíthető, hogy a szervezettől független, azzal ideológiailag azonosuló elkövető által tervezett cselekményről a terrorszervezet nem tudott, azt csak taktikai okokból, első sorban saját népszerűsítése miatt vállalta fel.

Az elkövetők

Ami a terrortámadások elkövetőit illeti, az összetétel sokrétű. A klasszikus jelenkori terrorista valamely nemzetközi terrorista szervezethez igazoltan köthető, a cselekményt vagy csoportosan, vagy magányosan hajtja végre, ahogy azt az előbbiekben a „strukturált terrorizmusról” szóló részben is leírtam. A csoportos elkövetésre jó példa a Palesztin Felszabadítási Szervezet Wadi Haddad vezette csoportjának néhány repülőgép-eltérítése 1969-ben, vagy az egyik legszomorúbb példa a müncheni olimpiai faluban a Fekete Szeptember által elkövetett terrortámadás és mészárlás 1972-ben.

Ebbe a kategóriába sorolható a World Trade Center és más amerikai célok elleni 2001-es támadás, és az elmúlt másfél év párizsi és brüsszeli terrorcselekmények is. A terrorszervezethez köthető, de magányos elkövető például az a „sahid” (mártír), aki a kabuli, bagdadi, piacon, a jeruzsálemi autóbuszban, vagy más, hasonlóan zsúfolt helyen robbantja fel önmagát.

Megjegyzendő, hogy a 20. századi terrorizmus elkövetői dinamikája azt mutatja, hogy míg korábban a politikailag motivált, de vallási-ideológiai bázisra nem támaszkodó cselekmények elkövetőinek egyik legfontosabb követelése a támadás, illetve az azt gyakran követő tűzhelyzet kialakulása során, a váltságdíj, illetve a saját társaik, vagy más terroristák szabadon bocsátása mellett a szabad elvonulás követelése volt. Ebben az időszakban több olyan terrorcselekményre is sor került, ahol az elkövetők megrendelésre, „bérmunkában” hajtották végre a támadásokat.

A 21. századi terrorcselekmények során előtérbe került a vallási alapokra támaszkodó, de alapvetően változatlanul politikailag motivált, saját személyi

bázison végrehajtott elkövetési minta. A vallási motiváció egyik jellegzetessége az elkövető önkéntes, vagy kikényszerített mártírhála. A kikényszerített mártírhála a Kaukázuson túli női elkövetők körében figyelhető meg, akiknek a férje az első, vagy a második csecsen háború idején a harcokban, a csecsen oldalon esett el. Az ő házastársukat kényszerítette a közösség szélsőséges vallási vezetése a mártíromság „önkéntes” vállalására, valamilyen robbantásos merénylet végrehajtására.

A legjelentősebb és leghatékonyabban működő terrorszervezetek, az Al-Kaida és az Iszlám Állam szervezeti struktúrájának összeomlásával, a katonai vereséggel, így a pénzügyi források megcsappanásával, a támogatók és a közvetlen harci cselekményekben való részvételt vállaló, lelkes önkéntesek számának rohamos csökkenésével, illetve az ezzel összefüggő hadviselési mód változásával párhuzamosan megnőtt a nemzetközi terrorszervezethez csak névlegesen köthető, önkéntes, magányos elkövetők száma. Mind a két terrorszervezet saját vezetőin, illetve vallási vezetőikön keresztül több alkalommal is felszólította az Európában élő híveket és hívőket, hogy lakóhelyükön kövessenek el terrorcselekményeket.

A radikalizálódás okai különbözőek lehetnek. Ebben a témában eddig is számos publikáció jelent meg, ezért csak néhány észrevételt szeretnék tenni. A radikalizáció egyik lehetséges oka az adott személy identitáskeresése, vagy identitásválsága. Az előbbire jó példa az előbb említett müncheni gyorséttermi lövöldözés elkövetője, aki meghasonlott, eredeti származását elutasítva minden áron más nemzetiségűnek, más népcsoporthoz tartozónak akart látszani, és azt akarta, ilyennek fogadják el. A másik esetre példa az az elkövető, aki valós szexuális orientációjának felismerése miatt került konfliktusba önmagával, illetve vallása alaptételeivel. Ennek példája lehet az Orlandóban, 2016. június 12-én elkövetett lövöldözés elkövetője.

Akadnak azonban olyan pszichikai, illetve drogproblémákkal küzdő elkövetők is, akik támadásaikat minden szélsőséges, terrorjellegű céltól függetlenül követik el, ám néha az elkövetés során a szélsőségesekre jellemző kifejezéseket használhatnak. Az EUROPOL igazgatója, Bob Wainwright 2016. július 20-án kijelentette *„Annak ellenére, hogy a magányos elkövetők vallási, vagy ideológiai jelleget adnak cselekményeiknek, nem szabad elsiklani a lehetséges mentális problémák felett”*.⁸ A közelmúltban elkövetett terrorjellegű támadásokkal kapcsolatban lefolytatott vizsgálatokról szólva közölte: *„a 2000 és 2015 között magányos elkövetők által véghezvitt cselekmények 35%-a esetében az elkövetők valamilyen mentális zavarral küzdöttek.”*⁹

⁸ *„Europol spotlights mental health in lone wolf attacks”* Giulia PARAVICINI és Vince CHADWICK cikke a Politico c. hírportálon <http://www.politico.eu/article/europol-spotlights-mental-health-in-lone-wolf-attacks-nice-isil/> Letöltés: 2016. november 19, 0:26

⁹ Uo.

Ebbe a kategóriába tartozik a 2016. május 10-én München elővárosában, a Grafing-i elővárosi vonat pályaudvarán végrehajtott, késelés elkövetője, aki született német, és nem volt köze iszlamista csoportokhoz. Valószínű, hogy a nizzai támadást elkövető személyt is ide lehet sorolni, hiszen magatartásában nyoma nem volt vallási, ideológiai alapú radikalizációnak, sőt, életvitele meglehetősen elütött az iszlám előírásaitól. A vizsgálat megállapította, hogy mentálhigiénés problémái miatt kezelés alatt is állt.

A terrorizmus és a radikalizáció a két jelenleg legtöbbit használt kifejezés. Könnyű, de téves dolog minden, eltérő kultúrájú társadalmi csoport közötti feszültséget az iszlám szülte radikalizáció és terrorizmus számlájára írni, pedig a radikalizáció – mint láthattuk – magának a társadalomnak a terméke. Ebből következően sem a terrorizmus, sem a radikalizáció nem küzdhető le pusztán katonai, rendvédelmi, terrorelhárítási és nemzetbiztonsági intézkedésekkel a társadalmi tudat formálása, a gazdasági, szociális és kulturális feszültségek enyhítése, csökkentése nélkül.

A radikalizáció és a terrorizmus hosszú távú megelőzése és a politikai-gazdasági érdekek közötti gazdasági-matematikai antagonizmus

A 2015-ös tömeges migrációs hullám kiváltotta válság politikai szükségintézkedések egész sorát eredményezte. Sem Európa társadalmi, sem a politikai tervező és döntéshozó struktúrák nem voltak felkészülve a gazdasági, politikai, természeti okokból, továbbá több térségben egyidejűleg akuttá váló fegyveres konfliktusok által gerjesztett és motivált, azonosítható csoportok érdekeit (is) szolgáló migrációs krízisre. Ebből következően a nemzetbiztonsági, rendvédelmi, igazgatásrendészeti, katasztrófavédelmi, egészségügyi, oktatási és tájékoztatási szakmai intézkedések koordinálása sem ment zökkenőmentesen egyik országban sem, de különösen nem volt egyszerű az Európai Unió szintjén. Európa, mint közösség stratégiai tervezése ezen a szinten kudarcot vallott, habár a kialakuló problémákra az egyes országok konzuli szolgálatait, illetve az EKSZ (EEAS) már majdnem egy évtizeddel korábban kezdte felhívni a figyelmet.

Ahhoz, hogy a várhatóan sok évtizedre feladatot adó jelenség-együttest megfelelő módon, operatív szinten is kezelni tudjuk, általános, az egész EU-t és a partnerországokat – elsődlegesen a G20 csoportba tartozó, nem EU-tagországokat, Egyesült Államokat, Kanadát, Nagy-Britanniát, Japánt és Oroszországot is – átfogó stratégiai tervezésre van szükség, melyet annak elfogadása után le lehetne bontani általános és nemzeti taktikai tervekre, folyamatokra. Ennek elengedhetetlen alapja a gazdasági-matematikai jelenségek megismerése.

1. A társadalom önfenntartási és fejlesztési erőforrásigénye nagyobb/egyenlő, mint az adott ország GDP-je. A szükséges pótlólagos forrásigény kielégítése csak újabb belső (lakosságot, vállalkozókat terhelő, adók, járulékok közterhek bevezetésével járó, vagy banki és más pénzügyi forrásokat bevonó),

vagy külső, nemzetközi hiteltevékenységből származó forrásokból lehetséges. Ezek a lakosságra terhet jelentő intézkedések helyi szinten spontán ellenérzéseket válthatnak ki, ami nem a radikalizáció megelőzését segíti. A hiteltevékenység lényege a gyors, többszöri, vagy huzamos idő alatt megvalósuló megtérülési, illetve profittermelő ciklus. A hiteltevékenység szempontjából az alacsony, vagy éppen negatív megtérülési mutatójú hitelkihelyezés ellenjavallt, azt a pénzügyi intézmények önként, üzleti céllal nem támogatják.

2. A radikalizáció politikai, gazdasági, oktatási és társadalmi eszközökkel való megelőzésének az indulatok célpontjául szolgáló országokon kívüli lehetőségének erőforrásigénye hosszú időszakra is rendkívül magas. Rentabilitása negatív, az ott eszközölt pénzügyi, gazdasági, ipari, oktatási képzési és munkaerő-piaci befektetések hosszú ideig nem profitképesek.

A célországokon belüli megelőzés primer és szekunder költségei, tehát a rövid idő alatt kifizetendő rendészeti, idegenrendészeti, nemzetbiztonsági szükségletek és költségek fedezése, illetve a hosszú távú megoldás érdekében mozgósítandó erőforrások jelentősen terhelik a társadalmi-gazdasági fejlődésre, fejlesztésre fordítható forrásokat, tehát hatása a társadalmi-gazdasági össztermék csökkenése, illetve a bővített újratermelésének, a GDP növekedésének akadályozása.

3. Amennyiben megvizsgáljuk, hogy a radikalizáció, illetve az ennek egyik következményeként megindult migrációs hullámok, továbbá a részben ennek is betudható, de a radikalizáció saját törvényszerűségei alapján működő terrorizmus okozta károk elhárítása, felszámolása és helyreállítása mekkora rövid távú költségeket igényel. Illetve mindezek megelőzése évtizedeken keresztül mekkora összehangolt tervezést és befektetést jelentene minden ország részéről, annak érdekében, hogy a radikalizáció által leginkább veszélyeztetett térségek népességmegtartó képessége elérje azt a színvonalat, amikor a helyi gazdasági növekedés a növekvő demográfiai nyomás ellenére nem vált ki radikalizálódást, nem ad táptalajt a szélsőséges eszméknek és nem indukál migrációt. Azt láthatjuk, hogy a rövidtávú, „tüneti kezelésre” felhasznált összegek még mindig sokszorosan alatta maradnak a hosszú távú befektetések számadatainak.

4. Nem szorul magyarázatra, hogy a rövid távú, mégoly költséges „tűzoltás” politikailag látványos, de hosszú távú hatásait tekintve nem éri el az elvárt távlati célt, a lakosság biztonságának hosszú távú szavatolását, mivel a válságok kiváltó okát nem szünteti meg.

5. Az is érthető, hogy a „tűzoltás” akár egy kormányzati ciklus alatt többször is előforduló költségei jóval kevésbé terhelik a költségvetést, illetve kevésbé veszélyeztetik az ország gazdasági fejlődésének stabilitását, vagyis az éppen kormányzó politikai erő által tervbe vett változások és fejlesztések megvalósítását, mint a hosszú időre nagyobb terhet jelentő fejlesztési hozzájárulás a válságok kiváltó okainak megszüntetéséhez. Ebből következően a természetes „politikai ösztönből” fakadó hatalommegtartási érdekek kevésbé sérül olyan döntésekkel, amelyek csak rövid távú, de esetleg látványos eredményt hoznak, ami azt

jelenti, hogy a mindenkori politikai döntéshozók ellenérdekeltek a sokkal nagyobb anyagi, gazdasági és pénzügyi terhet jelentő, hosszú időre elköteleződést igénylő döntésben. Egy ilyen lépés politikailag egyáltalán nem látványos, a saját ország lakosságának pozitívan nem kommunikálható, lelassítja a választók által elvárt fejlődés ütemét, vagyis befolyásolhatja a hatalom megtartásának esélyét.

6. Közgazdasági evidencia, hogy a hosszú idejű, széles spektrumú befektetések, melyek célja a kedvezményezett országok gazdasági, társadalmi, pénzügyi átalakítása, felzárkóztatása csak akkor lehetnének profittermelő vállalkozás, ha a forrásokat biztosító országonként a felzárkóztatásra fordított előirányzat kisebb, mint az adott ország cégei által a célországban, vagy célterületen elvégzett munkálatok értéke, vagyis a forrásokból a részesedésük nagyobb volt, mint a forrásokhoz való hozzájárulás. Ez csak két esetben lehetséges: vagy egyenlőtlen mértékű hozzájárulások eredményeként, amikor lesznek nettó befizető országok, amelyek részesedése a projektek értékéből kisebb, mint az általuk a forrásokba befizetett támogatás értéke. A második eset úgy jöhet létre, ha valamely szervezet, nemzetközi, kormányok felett álló testület külső forrást biztosít a projektek megvalósításához, mely nincs közvetlen összeköttetésben az egyes országok gazdasági erőforrásaival, nem csökkenti azok fejlesztési forrásait, hanem inkább pénzügyi fedezetként, banki forrásként működik. Figyelembe véve a felzárkóztatásra váró térségek nagy számát, kiterjedését, etno-politikai, gazdasági, társadalmi, oktatási-képzési, családi, szociális és egyéb hagyományait, a nyilvánvalóan megnövekvő, amúgy is burjánzó korrupciót, az előbb említett két kecsgetető lehetőségre vajmi kevés esély van.

7. Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a nemzetközi összefogásban résztvevő országok számára a hosszú távú felzárkóztatás költségeivel párhuzamosan jelentkezik majd a saját országokon belül végrehajtandó, a határon belüli, spontán, autonóm, vagy épp az autoimmun radikalizálódás, illetve a terrorizmus megelőzésének költségei és a társadalmi gondolkodás szükségszerű átalakításával járó feszültségek, valamint azok kezelésének költségei.

8. A szélesebb értelemben vett védelmi ipar – ideértve a beszállítókat is – számára a folyamatos krízishelyzet, illetve az arra való felkészülés tartós piaci konjunktúrát eredményez, amelynek a GDP szempontjából kedvező hatásai vannak (munkahelyek, növekvő lakossági fogyasztás, növekvő adóbevételek, stb...). Mindezek a gazdaság szempontjából szemlélve szintén nemzetbiztonsági jelentőséggel bírnak, mivel hozzájárulnak a politikai stabilitást megalapozó szilárd és előrelátható gazdasági fejlődéshez.

9. Az éves költségvetésekbe betervezett és elköltött védelmi és (nemzet) biztonsági kiadások nagyságára, alapvető befolyást gyakorolnak a geopolitikai és geostratégiai tendenciák akár a közelebbi, akár a távolabbi térségeket vizsgáljuk. Ennek egyenes következménye, hogy a terrorizmus és radikalizálódás gazdasági előfeltételeinek felszámolásában résztvevő potenciális országok közötti erőviszonyok alakulása, az ellenérdekelte országcsoportok, vagy egyes országok szembenállásának intenzitása közvetlenül hat a költségvetésből a terrorizmus és a

radikalizálódás előfeltételeinek felszámolására előirányozható költségvetési tételekre. Amennyiben a terrorizmus és a radikalizálódás előfeltételeinek felszámolásában – bármely okból és céllal – ellenérdekelte ország a többi koordináltan fellépő ország számára potenciálisan veszélyes lépéseket tesz bármely térségben, úgy ezzel hatványozottan kockáztatja a közös cél legrövidebb idő alatt, a legkisebb ráfordítások mellett való elérését.

A fent részletezett kilenc pont alapján megállapítható, hogy a radikalizáció és a terrorizmus hosszú távú megelőzése és a politikai-gazdasági érdekek közötti gazdasági-matematikai antagonizmus feloldása nagy nehézségekbe ütközik, de nem lehetetlen. A lehetséges módon ehhez vezető feltételeket a következőkben ismertetjük.

Záró következtetések

Az elmúlt kétezer év során kialakult és már számtalan alkalommal konfliktusokat, sőt, népi társadalmi kiváltó vallási alapú, sajnálatosan szegregatív és dogmatikus erkölcsi értékrendszerünk ismételt kudarcot vallott a vallási-kulturális térségünkön kívül végbe menő, bármiféle társadalmi-gazdasági, szociális és kulturális folyamat dinamikus követésére, esetleg megelőzésére. Az események, folyamatok követésének dinamikus jellegének jelentősége éppen az lenne, hogy megfelelő mechanizmusok, társadalmi, gazdasági, szociális, kulturális, oktatási, nevelési eszközök alkalmazásával megoldásokat dolgozzon ki az elhúzó, változó intenzitású krízishelyzetek lecsillapítására, negatív következményeinek folyamatos csökkentésére és felszámolására, a ki nem zárható összeütközések kiterjedésének, intenzitásának és időtartamának csökkentésére. Ehhez alapvető, nemzetközi méretekben koordinált szemléletváltásra, az értékrendi sztereotípiák megváltoztatására, ezen túlmenően és erre alapozva új gyakorlati megoldások tervezésére és megvalósítására van szükség. Sajátos helyzet, hogy a szükség-szerűség felismerésével is már késésben vagyunk, a megvalósítására hosszú évtizedeket kell rászánni.

Nem hagyható figyelmen kívül, hogy két, egymással egyidejű, párhuzamos és egyenértékű, de sok tekintetben egymástól lényegesen különböző folyamatnak kell végbe mennie. Az elsőről, a tőlünk függőről az előbb már esett szó, a másodikra, amelyet most vizsgálunk meg, jóval kevésbé van ráhatásunk. Ez pedig a másik fél, a fogadó fél magatartása. Ahhoz, hogy a katasztrofális perspektívákat megelőzzük, elengedhetetlen, hogy a másik fél is felismerje az együttműködés szükségességét, az ugyancsak szegregatív és dogmatikus erkölcsi-vallási és társadalmi értékrendszeren való túllépés szükségességét, a saját kultúrkörhöz tartozó rászorulókkal való szolidaritás, aktív segítségnyújtás, befogadás és gazdasági pénzügyi segélyprogramok kialakításának és mindkét oldal közötti koordinálásának szükségességét. Nehéz megmondani, melyik folyamat a nehezebb, csak az biztos, hogy a radikalizáció és a terrorizmus előfeltételei kialakulásának lelas-

sításához, visszafordításához, illetve megelőzéséhez mindkét folyamat sikerére szükség van.

A gazdasági élet alapvető mozgatórugója a verseny, mely során eldől, hogy a gazdasági folyamatok szereplői közül ki éri el a célt, a profitot, amely az újraelosztás és újratermelés alapja. Ezzel a gyerekesen egyszerűnek látszó képlettel bemutatható a profitorientált gazdasági tevékenység motivációja. Ez a képlet vezetett el a világgazdaság jelenlegi fejlettségi szintjére annak minden ellentmondásával, előnyével és hátrányával együtt. Egyre inkább úgy tűnik, ahogy a szegregatív erkölcsi-vallási társadalmi értékrendszer is kudarcot vallott, úgy vall kudarcot a szegregatív, saját preferenciális értékrendjén alapuló, kiegyensúlyozatlan gazdasági szemlélet is. Ennek egyik mutatója, hogy a globalizáció már kitermelte a saját veszteseit és lemorzsolódóit, akik egyre inkább osztják a globalizációban vesztes helyzetben lévők álláspontját, hiszen gazdasági erőforrásaik, a világgazdasági folyamatokban betöltött szerepük miatt nincs lehetőségük a felzárkózásra. Egyre csak nő a különbség a különböző országcsoportok között, ami óhatatlanul növekvő feszültséget indukál, és alapul szolgál a radikalizáció és terrorizmus előfeltételeinek kialakulásához, melyekről a korábbiakban már esett szó. Mi az, ami ebben a helyzetben feloldhatja ezt az ellentmondást, kutat mutathat ebből az ördögi körből? Ahogy azt néhány bekezdéssel feljebb is olvasni lehet, egy szemléletváltásra van szükség: a versenykényszerre alapuló szemléletet lenne szükség felváltani a kooperáción, együttműködésen alapuló szemlélettel, más szóval: fel kell oldani a nyilvánvaló jelenkori paradoxont. Ez szakítást jelent a maximális profit elérésével, mint elsődleges preferenciával a gazdasági tevékenység során. Ugyanúgy meg kell teremteni a feltételeit és mechanizmusait annak, hogy a megtermelt materiális és immateriális javak újraelosztásában hogyan és milyen arányban részesüljenek a rászoruló gazdaságok, úgy, hogy fejlődésük tervszerű és egyenletes legyen, és ne okozzon se sokkhatást, se nem kívánatos mellékjelenségeket az érintett társadalmakban, és folyamatosan erősítse az aktív közreműködést a saját gazdaság felzárkóztatása érdekében, növelve az együttműködést a donor országokkal és szervezetekkel. Figyelembe kell venni, hogy a donorországok egyszerre több feladattal kell, hogy megbirkózzanak: biztosítaniuk kell saját gazdasági fejlődésüket, fel kell, hogy zárkóztassák a területükön élő rászoruló migránsokat ennek minden társadalmi és gazdasági, szociális következményével együtt, és nem utolsó sorban hozzá kell járulniuk a gazdasági paradoxon feloldásához.

Utópisztikusnak hangzik mindez? Igen, annak, de csak azért, mert még nem állunk készen a megszokott politikai, gazdasági, társadalmi, erkölcsi, vallási eszmerendszer kritikai elemzésére, ezek változatlan fenntartása következményeinek felismerésére és őszinte elismerésére. Amint erre mindkét oldal, mind a donorok, mind pedig a rászorulók készen lesznek, megnyílik a lehetőség az elavult eszmerendszerekre alapuló gyakorlat felváltására. Ha ez nem történik meg, nehezen lesz elkerülhető a nagyobb mértékű, sokkal nagyobb áldozatokat követelő konfliktus a felek között.

Felhasznált irodalom és jogszabályok:

- Robert KENNEDY: Is One Person's Terrorist Another's Freedom Fighter? Western and Islamic Approaches to 'just War' Compared, Terrorism and Political Violence A Frank Cass Journal ISSN 0954-6553 Published online: 21 dec. 2007 pp. 1-21
- Paul Saint CASSIA: Martyrdom and Witnessing: Violence, Terror and Recollection in Cyprus, Terrorism and Political Violence A Frank Cass Journal ISSN 0954-6553 Published online: 21 dec. 2007 pp. 22-54
- Nemzetbiztonsági alapismeretek (szerkesztette: DR. KOBOLKA István) Nemzeti Közszolgálati Egyetem Budapest, 2013
- Terrorismus: Wie Islam-Extremisten Europa spalten wollen www.vorwaerts.de/.../terrorismus-islam-extremisten-europa-spalten-w...
- "Wir können den Terror nicht ohne die Religion erklären" <https://causa.tagesspiegel.de/...islam...terror/wir-koennen-den-terror-n...>
- Radikalisiert der Islam? <https://de.qantara.de/.../jugendliche-dschihadisten-radikalisiert-der-isl..>
- Radicalization of Muslim Immigrants in Europe and Russia Beyond Terrorism PONARS Eurasia Policy Memo No. 29 2008
- ROSTOVÁNYI ZSOLT: Az iszlám és a terror http://hvg.hu/velemenyt/20151119_Rostovanyi_Zsolt_Az_iszlam_es_a_terror
- ROSTOVÁNYI Zsolt: Az iszlám világ és a Nyugat Corvina, Budapest 2004, ISBN: 9631353176 88 – 109. old.
- VINCZE Viktor Attila: Lehetetlen a muszlimok integrálása – interjú Maróth Miklós akadémikussal. Magyar Idők 2016. február 22. 15:18 <http://magyaridok.hu/belfold/lehetetlen-muszlimok-integralasa-396238/>
- 20150814_balancing_responsability_and_solidarity_on_migration_en.pdf, https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/e-library/docs/20150814_balancing_responsability_and_solidarity
- The Radicalisation Awareness Network <https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/e-library/docs/fight-against-radicalisation/>

- The Psychology Of Radicalization: How Terrorist Groups Attract Young Followers, www.npr.org/.../the-psychology-of-radicalization-how-terrorist-grou...
- SIPRI Yearbook 2016 (Stockholm International Peace Research Institute), <https://www.sipri.org/yearbook/2016>

Az informatikai rendszerek naplózása

Sági Gábor¹⁰

Absztrakt: Az informatikai rendszerek működése során a rendszerekben zajló eseményekről nap, mint nap rengeteg naplóbejegyzés készül, amelyek gyűjtés, elemzése a jogszabályi megfelelés mellett hatékony segítséget nyújt a szervezet informatikai rendszerét ért sikeres támadás feltárásához, az események rekonstruálásához, de támogatást adhat folyamatban lévő támadás azonosításához is. Ugyanakkor sem az államigazgatásban, sem piaci környezetben nem alakult ki egységes gyakorlat a naplózási funkció működtetésével kapcsolatban, így az állami szervezetek sok esetben ma még csak a jogszabályi elvárás teljesítése érdekében működtetnek naplógyűjtő, elemző rendszert. A szerző jelen cikkében bemutatja az informatikai rendszerekben zajló tevékenységek naplózásával kapcsolatos nemzetközi és hazai jogszabályokban, valamint szabványokban megfogalmazott elvárásokat. Továbbá javaslatot tesz a naplózásba bevonandó rendszerek körére, bemutatja, hogyan lehet megállapítani, hogy egy szervezet milyen érettségi szinten van informatikai rendszereinek naplózásával kapcsolatban, illetve milyen kérdésekre kell választ adnia a naplózási képesség kialakítása során. Bemutatásra kerül továbbá, hogy egy rendszerben keletkező naplóbejegyzés, miként kerülhetnek feldolgozásra, egy eseményből milyen módon lesz információbiztonsági incidens.

Kulcsszavak: naplógyűjtés, naplóelemzés, naplózás

Abstract: During the operation of IT systems in systems taking place every day a lot of logs made to the collection, analysis, in addition to the legal requirements is the only way the organization's IT system has successfully attack detection, and large can help to identification an ongoing attack. Neither the state administration nor the market environment is no common practice in the operation of the logging function. And there is no established best practice to uniformly used, in many cases the organizations operate only log collection, analysis system in order to meet the legal requirements.

The author of this article presents international and national legislation and standards related expectations of logging functions of information systems activities. The author proposes a range of systems which should be involve in the logging systems, and demonstrates that an organization's logging maturity level related to the IT systems and what kind of questions to be answered in the development of the logging function. Also on display will be that generated a system log entry, how it is processed the way in which it becomes an information security incident.

Keywords: log collection, log analyses, logging

¹⁰ NKE doktorandusza, e-mail: gabor.sagi@yahoo.com, ORCID azonosító: 0000-0002-4473-0895

Bevezetés

Az informatikai rendszereket üzemeltető, használó vállalatoknak két információ-biztonsági érintettségű kihívást kell teljesíteniük. Az első a szervezet tevékenységtől függő jogszabályi megfelelés, amely hivatott bizonyítani, hogy a szervezet a tőle elvárható módon mindent megtesz az informatikai rendszereinek biztonságos üzemeltetése érdekében. A második – és talán sokkal nagyobb – kihívást az informatikai rendszerek gyakorlati napi védelme jelenti. Ezen két kihívás – bár szorosan kapcsolódnak egymáshoz – sok esetben teljesen más megközelítést igényelnek.

Az elektronikus információs rendszerek biztonságával kapcsolatos jogszabályi megfelelés biztosítása során számos előre meghatározott követelménynek kell megfelelni, amelyeket a vállalatok jelentős mértékű erőforrás befektetéssel törekednek is biztosítani. Az információbiztonsági követelményeknek történő megfelelés az alapja, hogy a szervezet információbiztonság felügyeletét ellátó hatóságok engedjék a tevékenység indítását, folytatását, így egy esetleges nem megfelelés komoly büntetést vagy akár a tevékenység megszűnését is jelentheti. A jogszabályi megfelelés mellett, számos – elsősorban - nagyvállalat az informatikai biztonsági tevékenység átláthatóságának érdekében irányítási rendszert működtet, amely a gyakorlati hasznon túl, marketing erővel is bír.

Ugyanakkor az elmúlt időszakban informatikai rendszerek ellen végrehajtott sikeres támadások, legyen szó akár pénzügyi rendszerek, akár ipari irányító rendszerek, vagy egyéb széleskörben használt szolgáltatások elleniről, bebizonyították, hogy a jogszabályi megfelelés önmagában nem elegendő az informatikai rendszerek sikeres megvédéséhez. A tapasztalatok azt is mutatják, hogy az informatikai rendszerek hatékony védelme szinte megoldhatatlan feladat elé állítja az infrastruktúra üzemeltetőket, köszönhetően az emberi tényezőnek, az informatikai rendszerek hibáinak, valamint a védelmi rendszerek sok esetben nem elég hatékony működésének, működtetésének.

Széles szakmai körben egyre elfogadottabbá kezdenek válni azok az elhíresült mondatok, amelyek a vállalatok áldozattá válását jósolják. John Chambers (CISCO vezérigazgató) szerint „Két fajta vállalat létezik: akit már sikeresen megtámadtak, és akit még nem,”¹¹ ami egyben azt is jelenti, hogy véleménye szerint nem az az igazi kérdés, hogy meg fogják-e a vállalatot sikeresen támadni, hanem az, hogy mikor.

Az úgynevezett APT¹² jellegű támadások elemzése kapcsán egy másik kérdés is felmerülhet: tudjuk-e egyáltalán, hogy sikeres támadást hajtottak végre

¹¹ Joseph MUNIZ, Gary MCINTYRE, Nadhem ALFARDAN: *Security Operations Center: Building, Operating, and Maintaining your SOC* p. 24. CISCO PRESS 2015 ISBN-10: 0-13-405201-3

¹² APT: APT (Advanced Persistent Threat) olyan támadássorozat, melynek célja nem a károkozás, hanem a folyamatosan fenntartott rejtett jelenlét és információszerezés

vállaltunk ellen. Könnyen meglehet, hogy a védelemre szánt rendszerek nem ismerték fel sem a behatolást, sem a támadó folyamatban lévő tevékenységét, így a támadás tényéről csak késve, a sikeres támadás publikálása után vagy egy zsarolás jellegű megkeresés után értesülünk. Az információszerzésre szakosodott támadásoknál a támadás feltételezett kezdete és annak észlelése között általában hosszú idő telik el, azaz ennyi ideig áll fenn az információszivárgás. A sok esetben, hónapokban, sőt években mérhető.¹³

Mind a jogszabályi megfelelés, mind egy támadás felismerésének és a biztonsági események utólagos vizsgálatának elengedhetetlen feltétele, hogy az informatikai rendszerekben történt eseményekről naplóbejegyzések készüljenek, amelyeket helyben vagy az informatikai rendszertől távol (központi helyen) kerülhet eltárolásra, feldolgozásra.

Egy támadás során a támadó végig haladva a támadás láncon számos nyomot hagy az informatikai rendszerekben. Ezen nyomok egy része akár alkalmas is lehet a támadás felfedezésére, ha a támadáskor mutatott viselkedés, vagy a támadásra használt kód ismert a védelmi rendszer számára. Ugyanakkor a fejlett támadások során alkalmazott technikák, kódok a korszerű védelmi rendszerek számára is láthatatlanok maradhatnak, ám egy nyomozás során, amikor célirányosan keresünk, ezek a naplóadatok is jól felhasználhatók. A támadás felfedezése utáni elemzési fázisban az egyes rendszerekben keletkezett bejegyzések ugyanis nagymértékben hozzájárulhatnak a támadás karakterisztikájának megismerésében, a károk megállapításában, valamint ebből következően a védelem felkészítésében hasonló támadások megelőzésére. Ahhoz azonban, hogy a védelemnek valóban hatékony része legyen a naplózási képesség, számos feltételnek kell teljesülnie, mind szervezeti, folyamatok mind technikai oldalon.

Nemzetközi kitekintés

Az egyes nemzetközi szabványok, előírások eltérő részletezettséggel foglalkoznak az informatikai rendszerekben zajló tevékenységek naplózásával, a naplótartalmak elemzésével, az elemzés során feltárt incidensek kezelésével.

Jelen cikkben a számos nemzetközi szabványból az MSZ ISO/IEC 27001:2014,¹⁴ mint hazánkban legelterjedtebb információbiztonsági tanúsítási szabvány, valamint a NIST által kiadott Security and Privacy Controls for Federal In-

(Forrás: <http://www.t-systems.hu/megoldasok/infrastruktura/felugyelt-es-biztonsagos/apt-vedelmi-megoldasok/>)

¹³ Kovács Zoltán: *Információgyűjtés – A kibertér felhasználása*. In: *A nemzetbiztonság technikai kihívásai a 21. században Szerk.: BODA József – DOBÁK Imre. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézet. Budapest 2015. pp. 123-135. ISBN: 978-615-5527-74-6*

¹⁴ *MSZ ISO/IEC 27001:2014 Informatika. Biztonságtechnika Információbiztonság-irányítási rendszerek Követelmények*

formation Systems and Organizations SP 800-53r4,¹⁵ mint a hazai szabályozás forrása kerül részletesebben bemutatásra.

Az ISO 27001 szabvány egy követelményszabvány, mely az információbiztonsági irányítási rendszer (ISMS 7) kialakításához, megvalósításához, működtetéséhez, figyelemmel kíséréséhez, átvizsgálásához, fenntartásához és fejlesztéséhez szükséges követelményeket írja le.¹⁶ A szabvány A.12.4 „Naplózás és megfigyelés” pontja 4 követelményt fogalmaz meg a naplózással kapcsolatban:

- eseménynaplózás (event logging): amely előírás szerint a felhasználói tevékenységekről, kivételekről, hibákról és információbiztonsági eseményekről kell naplóbejegyzést készíteni, és megtartani,
- naplóinformációk védelme (protection of log information): mely előírás szerint a naplózó eszközt valamint a napló állományokat meg kell védeni a jogosulatlan módosítás, illetve a hozzáféréssel szemben,
- adminisztrátori és operátori naplók (administrator and operator logs): az előírás szerint a két kiemelt szerepkörben végzett műveleteket naplózni kell és a naplóállományokat időszakosan felül kell vizsgálni,
- Óraszinkronizálás (clock synchronisation): egy időszolgáltatóhoz kell szinkronizálni valamennyi infrastruktúra és védelmi rendszerelemet, így a naplózást is.

A szabvány közvetlenül nem fogalmaz meg követelményt a központi, vagy dedikált biztonsági naplózás, a naplóelemzési tevékenység végzésére, illetve a naplótartalmak vonatkozásában, ugyanakkor az incidenskezelésről szóló fejezetben (16. pont) elvárásként jelenik meg az incidensek felismerése, megismerése és a tapasztalatok beépítése a hatékonyabb információbiztonság megteremtése érdekében. A 16. pontban megfogalmazott követelményeknek történő megfelelés viszont nem képzelhető el hatékony naplóelemzés nélkül.

A NIST SP 800-53r4. Audit and accountability, (ellenőrzés és megfelelés) (AU) fejezete foglalkozik részletesen, a naplózás megvalósításának kérdésével. A fejezet különböző biztonsági szinten lévő rendszerekre eltérő követelményeket határoz meg

- a naplózási eljárásrenddel,
- a naplóbejegyzések tartalmával,
- a tárolókapacitás kezelésével,
- a naplózási képesség hibájának kezelésével,

¹⁵ NIST Special Publication 800-53 Revision 4 Security and Privacy Controls for Federal Information Systems and Organizations <http://nvlpubs.nist.gov/nist-pubs/SpecialPublications/NIST.SP.800-53r4.pdf> (leőltve: 2016.09.20)

¹⁶ DR. HAIG Zsolt: Az információbiztonság szabályozói és szervezeti kerete http://hadmernok.hu/kulonszamok/robothadvised7/haig_rw7.pdf (leőltve: 2016.09.21)

- a naplóbejegyzések áttekintésével, elemzésével és jelentések készítésével,
- a naplóbejegyzések összevonásával és jelentés generálásával,
- a naplóbejegyzések időbélyeggel történő ellátásával,
- a naplóbejegyzések védelmével,
- a naplóbejegyzések letagadhatatlanságával, illetve
- az naplóbejegyzések megőrzésével kapcsolatban.

A naplózási tevékenység megértésére, naplózási képesség kialakításához, fenntartásához a NIST 2006-ban kiadta a NIST SP 800-92-es számú *Guide to Computer Security Log Management*¹⁷ című publikációját. A dokumentum technikai és folyamati oldalról közelíti meg a naplómenedzsmentet. Részletesen bemutatja a

- a naplózás menedzsment infrastruktúrát (architektúrát, syslog alapú központnaplózás kezelést, SIEM rendszereket)
- a naplózás menedzsmenttervezést (szabályokat, felelőségeket, megadja azon kérdéseket, amelyek segíthetnek a naplózási és működési szabályok kialakításában)
- a naplózás menedzsment működési folyamatait (források konfigurálását, naplóállományokgenerálását, a tárolással feldolgozással kapcsolatos folyamatokat)

A NIST SP 800-53r4 H. melléklete tartalmaz, több összehasonlító táblázatot, melynek célja a NIST SP 800-53r4. kontrollok, valamint az ISO/IEC 27001, illetve az ISO/IEC 15408 (Common Criteria)¹⁸ követelmények egymásnak történő megfeleltetése, ami hasznos segítséget nyújthat az információbiztonsági megfelelés hatékony megvalósításában.

Hazai szabályozás

A NIST SP 800-53r4. alapján készült állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról szóló 2013. évi L. törvény¹⁹ (továbbiakban: lbtv.) hatálya alá tartozó szervezetek esetében a törvény végrehajtására kiadott

¹⁷ *Special Publication 800-92 Guide to Computer Security Log Management*
<http://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/Legacy/SP/nistspecialpublication800-92.pdf> (letöltve: 2016.09.20)

¹⁸ *ISO/IEC 15408 (Common Criteria): Information technology - Security techniques - Evaluation criteria for IT security*

¹⁹ 2013. évi L. törvény az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1300050.TV (letöltve: 2016.09.20)

41/2013. számú BM rendelet²⁰ (továbbiakban: Vhr.) 3. számú mellékletében külön csoportban (3.3.12) vannak meghatározva azon naplózással kapcsolatos követelmények, amelyeket a szervezetnek, rendszernek – biztonsági osztálytól függően más szinten – teljesíteni kell.

A rendelet nem határoz meg konkrét műszaki elvárásokat, az alkalmazóra bízta azt, hogy az elvárt követelmény teljesítését miként valósítja meg. A rendszer biztonsági osztálytól függetlenül elvárásként jelenik meg

- naplózási eljárásrend alkalmazása,
- naplózandó események meghatározása (megfelelő tartalommal, időbélyeggel),
- a naplótartalom védelme,
- a naplóbejegyzések megőrzése a különféle jogszabályokban meghatározottak szerint,
- naplózási képesség kialakítása.

Magasabb biztonsági osztályba sorolt rendszerek esetén további követelmények jelennek meg, többek között hibakezeléssel, riasztással, jelentési képességgel, napló tartalom védelemével, a naplóbejegyzések időbélyeggel történő ellátásával, illetve a fizikai belépés naplózásával kapcsolatban.

A Vhr. két konkrét esetet nevesít 4-es és 5-ös biztonsági osztályba sorolt rendszereknél, mint naplózandó eseményt:

- felhasználói fiókokkal kapcsolatos tevékenységek naplózása,
- privilégizált felhasználói tevékenység naplózása.

Az lbtv. hatálya alá nem tartozó szervezetek esetén ágazatspecifikus szabályozás fogalmazhat meg a rendszer, naplózási funkcióival szemben teljesítendő követelményt. Az ágazati szereplőkre vonatkozó jogszabályok az Vhr.-ben megfogalmazott elvárásokat pontosítva, azt kiegészítve további követelményeket határozhatnak meg. Pénzügyi szolgáltatók esetén az MNB ajánlás az Vhr.-nél lényegesen magasabb szinten fogalmazza meg az elvárásokat, de a szabályozás konkrét naplózandó tevékenységeket is meghatároz, illetve az üzletmenet folytonosság szempontjából kritikus rendszereknél előírja az azonnali riasztásra történő reagálási képesség kialakítását, ami az Vhr.-ben csak az 5-ös biztonsági osztályba sorolt rendszerek esetében elvárás.

A naplózás célja

Az informatikai rendszerekben történő naplózás – a jogszabályi megfelelés mellett - kettős célt szolgálhat. Az első, hogy „a naplózás információt nyújt az infor-

²⁰ 41/2015. (VII. 15.) BM rendelet az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról szóló 2013. évi L. törvényben meghatározott technológiai biztonsági, valamint a biztonságos információs eszközökre, termékekre, továbbá a biztonsági osztályba és biztonsági szintbe sorolásra vonatkozó követelményekről http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a1500041.bm (letöltve: 2016.09.20)

*matikai elemek általános állapotáról csakúgy, mint a biztonságilag fontos történésekről*²¹. A második, hogy a történések utólagos elemzése mellett a naplózás, ha csak nagyon korlátozott módon is, de annál fontosabb esetben jelenthet segítséget egy folyamatban lévő támadás felismerésében. A támadások detektálása, megakadályozása elsősorban olyan védelmi eszközök feladata, mint a host oldali végpontvédelmi rendszerek, vírusvédelmi rendszerek, tűzfalak, IDS/IPS-ek, és az informatikai rendszer elemeket folyamatosan figyelő egyéb monitoring rendszerek. A naplógyűjtés és elemzés a hosszabb ideig tartó, fejlett támadások (APT) felderítésében játszhat szerepet, mivel e támadás típusokat jellemzően a védelmi eszközök önmagukban általában nem képesek detektálni, a felismeréshez szükséges lehet hosszabb időintervallumban keletkező naplóbejegyzések vizsgálatára, illetve az különböző rendszerekben keletkezett naplóbejegyzések korrelált elemzése.

Ahhoz, hogy a két cél hatékonyan megvalósuljon, számos feltételnek kell teljesülnie, amelyek közül a legfontosabbak:

- valamennyi biztonsági szempontból releváns informatikai eszközben keletkezzenek megfelelő tartalmú naplóbejegyzések a rendszerben zajló tevékenységekről,
- a biztonsági szempontból releváns naplóbejegyzések jussanak el az elemzőhöz, legyen szó automatikus elemző rendszerről vagy emberi erőforrásról,
- legyen meg az elemzési képesség, azaz kerüljön kialakításra olyan feltételrendszer (erőforrás), amely biztosítja a káros esemény feltárását,
- valós idejű riasztás esetén biztosítva legyen a válaszadáshoz szükséges képesség, mind folyamati, mind technikai, mind személyi, szervezeti oldalról.

A naplóbejegyzések forrásai

Az lbtv. hatálya alá tartozó rendszerek esetében a naplózási képesség megléte alapkövetelményként jelenik meg a legalacsonyabb biztonsági osztályba sorolt rendszerek esetében is. A rendszer és ezen keresztül a szervezet pillanatnyi biztonsági állapotának méréséhez, illetve az utólagos incidens vizsgálathoz elengedhetetlenül fontos, hogy ezen rendszerekben zajló eseményekről naplóbejegyzés készüljön.

A régóta működő egyedi fejlesztések kivételével napjainkban már nem találkozhatóunk olyan informatikai rendszerekkel, amelyek ne rendelkeznének naplógenerálási képességgel, legyen szó alkalmazásról, operációs rendszerről, adatbázis-kezelőről, vagy az informatikai biztonságot segítő rendszerről.

²¹ KRASZNAY Csaba: *Naplózás e-kormányzati rendszerekben p 1.*
http://krasznay.hu/presentation/nws2010_krasznay.pdf (letöltve: 2016.09.20)

Az üzleti folyamatot kiszolgáló rendszerek, a hálózati és védelmi eszközök teljes körű bevonása nélkül könnyen előfordulhat, hogy egy incidens rejtve marad, illetve egy utólagos vizsgálat során nem deríthető fel, hogy egy támadást milyen módon hajtottak végre és mely rendszerekből, milyen adatok kompromittálódtak. A nem megfelelő vizsgálati eredmény következtében könnyen elképzelhető a korábban sikeresen végrehajtott támadáshoz hasonló újabb sikeres támadások végrehajtása a szervezet informatikai rendszerei ellen. Éppen ezért, a fentiek miatt a naplóforrások meghatározása a jogszabályi elvárásokon túl, kockázatelemzési folyamat eredményeként állhat elő.

Az alábbi felsorolás tartalmazza azon események körét, amelyek naplógyűjtő rendszerbe történő bevonását mindenképpen érdemes megfontolni:^{22,23,24,25,26}

- hálózati adatok (netflow és packet adatok, DNS²⁷ információk, stb.),
- hálózati védelmi eszközök jelzései (IPS/IDS,²⁸ tűzfal, spamszűrő, stb.),
- adatszivárgás megelőző eszközök (DLP²⁹) jelzései (végponti, hálózati),
- végpontvédelmi eszközök jelzései (végponti behatolás detektáló eszközök, antivirus program, stb.),
- naplózási rendszer adatai,
- monitoring rendszerek jelzései (szerverek teljesítmény adatai, szolgáltatások adatai, stb.)
- rendszer és felhasználó – biztonsági vonatkozású - tevékenységei,
- adatbázisokban zajló tevékenységek,

²² *Building a World-Class Security Operations Center: A Roadmap* <https://www.sans.org/reading-room/whitepapers/analyst/building-world-class-security-operations-center-roadmap-35907> (letöltve: 2016.09.20)

²³ *Rajat MOHANTY: Upgrade your SOC with Security Analytics and Orchestration* <http://paladion.net/upgrade-your-soc/> (letöltve: 2016.09.20)

²⁴ *Oliver ROCHFORD, Neil MACDONALD: The Five Characteristics of an Intelligence-Driven Security Operations Center Gartner report* http://www.ciosummits.com/Online_Assets_Intel_Security_Gartner.pdf (letöltve: 2016.09.20)

²⁵ *Kenneth Ho: The Definitive Guide to Building A World Class Security Operations Center* <http://docplayer.net/13444776-The-definitive-guide-to-building-a-world-class-security-operations-center-table-of-contents.html> (letöltve: 2016.09.20)

²⁶ *Intel Security: Creating and Maintaining a SOC* <http://www.mcafee.com/ca/resources/white-papers/foundstone/wp-creating-maintaining-soc.pdf> (letöltve: 2016.09.20)

²⁷ *DNS: Domain Name System egy hierarchikus decentralizált tartománynévrendszer számítógépes rendszerek, szolgáltatások és egyéb internetre vagy privát hálózatra kapcsolat eszközök számára* (https://hu.wikipedia.org/wiki/Domain_Name_System)

²⁸ *IDS/IPS (Intrusion detection system/intrusion prevention system): informatikai rendszer behatolás jelző rendszer/behatolás megelőző rendszer*

²⁹ *DLP (Data Lost Prevention): adatvesztést megelőző rendszer*

- fizikai biztonsági elemek (beléptető eszközök, nyomkövető rendszerek) adatai,
- folyamatoknál, kontrolloknál használt rendszerek (supervisory control and data acquisition (SCADA), distributed control system (DCS)) jelzései
- alkalmazás fehérlista, fájlintegritás ellenőrzés eredményei,
- sérülékenység értékelés és monitoring adatok.

A naplózási kapacitás függvényében születhet olyan döntés, hogy egy rendszercsoport csak bizonyos kiemelt kockázatú elemei kerülnek kiválasztásra (pl.: vezetői, rendszergazdai számítógépek), vagy a naplók begyűjtése mintavételezés szerűen történik (pl.: hálózati forgalmi adatok).

A naplózási szint meghatározása

A rendszerek jelentős részénél lehetőség van többszintű és eseménycsoporthoz rendelt naplózás beállítására, ami a rendszer indításától valamennyi esemény naplózásáig terjedhet.

Egyedi fejlesztésű rendszerek esetén a tervezési fázisban dől el, hogy mely tevékenységek lesznek naplózva, illetve lesz-e és, ha igen, akkor milyen szintű naplózás. A nem megfelelő tervezés esetén a naplózási képesség módosítása nehézkes és költségigényes lehet.

A naplózási szint, illetve a rendszer, naplózási képessége nagymértékben meghatározza, hogy mely eseményekről készül naplóbejegyzés. A Vhr. néhány magas kockázatú esemény kivételével nem határozza meg konkrétan, hogy mely eseményekről, illetve milyen szinten kell naplóbejegyzést készíteni, a naplózandó események körét az üzemeltetőre bízta. Ugyanakkor például pénzügyi szervezetek vonatkozásában a vonatkozó szabályzat például előírja, hogy valamennyi üzleti és biztonsággal kapcsolatos tranzakciót naplózni kell.

A naplózási szint és ezzel együtt a naplózandó események körét alapvetően az alábbi tulajdonságok határozzák meg:

1. informatikai biztonsági szempontból mennyire kockázatos a rendszer (milyen biztonsági osztályba van besorolva), és a rendszer, naplózási képessége
2. informatikai rendszerek esetén a rendszer, naplózási képessége,
3. rendelkezésre álló tárolási és feldolgozási kapacitás,
4. a szervezet biztonságtudatossága,
5. korábbi informatikai biztonsági incidens tapasztalatok.

A naplózás fejlesztésénél, beállításánál különösen oda kell figyelni, hogy a keletkezett naplóbejegyzések tárolhatók és feldolgozhatók legyenek. A túl sok és nem releváns naplóbejegyzések gyűjtése és a feldolgozás során keletkező események olyan terhelést jelenthetnek a szervezet számára, amelyet már nem képes elviselni, és aminek következtében – a naplózás háttérbe szorulása miatt –

pont az elérni kívánt cél nem lesz teljesíthető. A releváns naplóbejegyzések hiánya pedig ellehetetleníthet a hatékony vizsgálatot.

A naplóbejegyzés tartalma

A naplózási célok teljesülését nagymértékben befolyásolja a naplóbejegyzések tartalma. Amennyiben lehetőség van a naplóállományok tartalmának az összeállítására, akkor törekedni kell arra, hogy bejegyzésben minden olyan információ szerepeljen, amely a naplózás céljainak megvalósításához szükséges, és ne tartalmazzon olyan információkat, amely később nem kerül felhasználásra. A minimálisan a naplóbejegyzésnek tartalmaznia kell az esemény időpontját, a naplóállomány forrásaként szereplő rendszert, az eseményt, valamint az esemény sikerességét.

Az eszköz funkciójától függően további információknak kell a naplóbejegyzésben minimálisan szerepelnie:

- hálózati eszközök esetében minimálisan a forgalmi adatok (forrás, cél, protokoll, port, stb.), amennyiben lehetőség van rá, akkor hálózati csomag adatok, tartalom,
- informatikai rendszerek esetében az esemény adatai, jellemzői, érintett felhasználó/rendszer, stb.,
- egyéb infrastruktúra elemek esetében a tevékenységet végző felhasználó, a tevékenység leírása,
- üzleti alkalmazás esetében az érintett üzleti terület által meghatározott események felismeréséhez szükséges információk.

A naplóbejegyzések tartalmának meghatározása során különös figyelmet kell fordítani arra, hogy a naplóbejegyzések lehetőség szerint ne tartalmazzanak jogszabállyal védett (személyes, különleges) adatokat, csak abban az esetben, ha azt jogszabály előírja.

A naplóbejegyzések tárolása, megőrzése

A naplóbejegyzések tárolása történhet a naplóállományok keletkezésének helyén, vagy egy központi naplógyűjtő eszközön. A központ helyen történő tárolást a Vhr. csak a legmagasabb biztonsági osztályba sorolt rendszereknél ír elő, ugyanakkor számos alacsonyabb besorolású rendszer esetén teljesítendő követelmény teljesítését jelentősen megkönnyíti egy központi naplótároló és elemző rendszer kialakítása.

A központi naplótárolásnak és elemzésnek számos előnye van a helyi tárolással szemben, többek között:

- előre meghatározott események figyelése könnyebben megvalósítható,
- lehetőséget biztosít különféle rendszerekben keletkezett naplóbejegyzések közötti összefüggőségek vizsgálatára (korrelációk),
- hatékonyan támogatja a teljes támadási folyamat felderítését,

- hatékony támogatást nyújt a biztonsági esemény kiterjedtségének felderítésében,
- hatékonyabb monitoring tevékenységet tesz lehetővé,
- egységes infrastruktúrán, egységes módon kezelhetők a naplóbejegyzések,
- megnehezíti a támadók által hagyott nyomok eltüntetését,
- általában hosszabb idejű naplómegőrzést tesz lehetővé.

Másrészről a központi naplózó rendszer fenntartása erőforrást igényel a szervezettől, mind üzemeltetési, mind a felügyeleti tevékenység esetén. Amennyiben nincs szükség a naplóbejegyzések hosszabb idejű tárolására, úgy a régebbi, vagy a kevésbé fontos bejegyzéseket célszerű meghatározott időközönként törölni.

Amennyiben jogszabály alapján kerül meghatározásra a személyes adat megőrzésének ideje, úgy a előírás szerinti ideig a naplóbejegyzés megőrzendő. Ugyanakkor önkéntes hozzájáruláson alapuló adatkezelés esetén a hozzájárulás megszűnésekor – néhány esetet kivéve –, megszűnik az adatkezelés jogszerűsége, azaz az érintett személyes adatait is törölni kell, beleértve a naplóbejegyzésekben megtalálható adatokat. Egy naplóállományból néhány adat törlésének jelenleg nincs kialakult technikai gyakorlata, jellemzően az adatkezelők vállalják a jogi kockázatot. Jogszabályi megfelelés vagy üzleti okok miatt sok esetben szükséges a rendszerben végrehajtott naplóbejegyzések hosszú távú megőrzése, oly módon, hogy egy esetleges későbbi hatósági eljárás során bizonyítékként felhasználható legyen az adatállomány. Ahhoz, hogy egy naplóbejegyzés bizonyítékként felhasználható legyen, a keletkezéstől a felhasználásig biztosítani kell a naplóbejegyzés sértetlenségét. A sértetlenség bizonyítása történhet elektronikus aláírással, vagy olyan meghajtó használatával, amely nem engedi az utólagos módosítást. Az Vhr. előírása alapján sértetlenség szempontjából 5-ös szintre besorolt rendszerek esetén kriptográfiai eszközöket kell alkalmazni a naplói-formációk, és a naplókezelő eszköz sértetlenségének védelmére.

A naplóállományok tárolása (és feldolgozása) során különös figyelmet kell fordítani a tartalom bizalmosságának és sértetlenségének a megőrzésére is. A szervezetnek meg kell határozni, hogy milyen naplóbejegyzésekhez, ki és milyen módon férhet hozzá.

Egy szervezet naplókezelési szintjének meghatározása

A különféle rendszerekben keletkezett naplóbejegyzések vizsgálata az adott szervezet között nagyon eltérő lehet. Az eltérés okai részben szervezet nagyságában, érettségében, részben a jogszabályi háttérben keresendők.

A naplóbejegyzések gyűjtésének és feldolgozásának érettségére vonatkozóan többféle besorolási módszer létezik. A hagyományos módszer szerint megha-

tározott érettség modell³⁰ a naplózási folyamat szempontjából határozza meg a naplózás fejlettségét, míg Raffael Marty által bemutatott modell³¹ a fejlettséget működtetett funkciókhoz köti. Tapasztalatom szerint a folyamat érettség együtt jár a naplókezelési funkciók meglétével, és emiatt e kettő tényező együttese tudja meghatározni a szervezet érettségi szintjét:

- Ad-hoc szint: kevésbé tudatos, illetve nem magas kockázatú rendszereket üzemeltető szervezetek esetén – amennyiben a naplóbejegyzések tárolásra kerülnek - a naplóbejegyzések vizsgálata eseti jellegű, csak konkrét incidens esetén utólagosan történik, az incidensek kezelésére nincs kialakult folyamat. A biztonsági incidensek felismerése esetleges. A naplóforrások meghatározása szintén esetleges jellegű, jellemzően nincs központi naplógyűjtés és elemzés. Nincsenek dedikált biztonsági munkatársak, szervezet hiányában jellemzően az informatikai üzemeltetési terület végzi a naplóbejegyzések vizsgálatát.
- Fejlődés alatti szint: magasabb érettségi szinten lévő szervezetek esetén a naplóelemzés napi folyamatba építve, akár automatizált eszközökkel támogatva valósul meg. Ezen fejlettségi szinten már feltárássra kerülhetnek folyamatban lévő incidensek, illetve informálisan kialakulhatnak azon folyamatok, amelyek az incidens kezelés során működésbe lépnek. A szervezetben már van informatikai biztonsággal foglalkozó szervezet vagy olyan üzemeltető, aki magáénak érzi az informatikai biztonság képviselését, megvalósult a központi naplógyűjtés, jellemzően már van az elemzést támogató eszköz is;
- Fejlett szint: dedikált naplóelemző szervezeti egység és naplógyűjtő és elemző rendszer megléte esetén lehetőség van számos olyan tevékenység végzésre, amely magasabb védelmi szintet biztosít a szervezet számára:
 - a különböző rendszerekből érkező naplóbejegyzések közötti összefüggés (korreláció) vizsgálata, riasztáshoz szükséges szabályok beállítása,
 - fejlett incidenskezelési és reagálási folyamat,
 - kockázat alapú prioritások meghatározása,
 - tudatosan, szabályozott módon szabályok beállítása, amelyek a szervezet működéséhez igazodva képesek egy bekövetkezett incidenst jelezni,

³⁰ *Security Logging in the Utility Sector: Roadmap to Improved Maturity* <https://www.bromberger.com/files/SecurityLoggingCMM1.0.pdf> (letöltve: 2016.09.20)

³¹ *Maturity Scale for Log Management and Analysis* <http://raffy.ch/blog/2010/06/07/maturity-scale-for-log-management-and-analysis> (letöltve: 2016.09.20)

- az incidens vizsgálatok során feltárt hiányosságok elemzési eredményeinek beépítése a védelmi rendszerbe,
- külső forrásból származó, információbiztonsági fenyegetésekkel kapcsolatos információszerzés (CTI) és belső incidensekről információ megosztás,
- korábban nem ismert támadások felismerési képessége,
- nagy mennyiségű adatfeldolgozás fejlett modellekkel (matematikai, big data),
- szakképzett és motivált személyzet.

A szervezet érettségi szintje önmagában nem terjed ki a bevont rendszerek körére, de tapasztalatok alapján magas érettségi szinten lévő szervezetek esetében a naplózásba bevont rendszerek száma, illetve a begyűjtött naplók minősége megfelelő a hatékony naplóelemzési folyamatok végrehajtásához.

A központi naplógyűjtés és elemzés folyamata

A központi naplógyűjtő rendszerbe push vagy pull módban érkehetnek a naplóforrásokból a naplóbejegyzések.

A forrásrendszerekből többféle protokoll^{32 33} használatával juthat el a naplóbejegyzés a központi naplóbejegyzés-gyűjtő rendszerbe. Az átviteli protokollt a küldő és a fogadó rendszer képességei határozzák meg.

Az előfeldolgozás során kiválasztott bejegyzések kerülnek be a központi naplógyűjtő rendszerbe, ahol megtörténik a naplóbejegyzés tárolása és normalizálása. A normalizálás során a naplóbejegyzések „kiválogatása”, egységes formátumra hozása és letárolása valósul meg. A naplógyűjtő rendszerek általában a legelterjedtebb informatikai rendszerekhez „gyári” előfeldolgozást/normalizálást biztosítanak, ugyanakkor egyedi alkalmazások esetén a normalizáláshoz szükséges modult le kell fejleszteni.

Az események feldolgozása célszerűen a szervezet által meghatározott prioritás alapján történik. A normalizált naplóbejegyzések elemzése történhet automatikusan, illetve manuálisan. Manuális elemzés esetén az elemző dönti el, hogy mely naplóbejegyzéseket, tevékenység sorozatot vizsgál meg alaposabban. Az irányt az elemző számára rendelkezésre álló információ vagy sejtés határozza meg, de nagymértékben függ az elemzést végző tudásától, tapasztalatától is. Ugyanakkor sok esetben (pl. új támadási vektor vagy APT) a manuális elemzés az egyetlen út egy biztonsági incidens felderítéséhez, az események feltárásához.

³² Joseph MUNIZ, Gary MCINTYRE, Nadhem ALFARDAN: *Security Operations Center: Building, Operating, and Maintaining your SOC* CISCO PRESS 2015 ISBN-10: 0-13-405201-3

³³ KRASZNAY Csaba: *Naplózás e-kormányzati rendszerekben* p 12.

http://krasznay.hu/presentation/nws2010_krasznay.pdf (letöltve: 2016.09.20)

Az automatikus elemzés a már ismert információk alapján történő incidens megállapításban jelentős. Az automatikus elemzés során előre meghatározott feltételek alapján történik valós vagy közel valós időben a beérkező naplóbejegyzések vizsgálata. Amennyiben a vizsgálat során a naplóbejegyzésekből az előre beállított szabályokkal és információkból automatikusan megállapítható a feltételezett biztonsági esemény, úgy a rendszer automatikus riasztást küld a felügyeletet ellátó szakemberek részére.

Az incidens jelzéséhez szükséges információkat előre meg kell adni, de az eseményjelzéshez szükséges információk érkehetnek több forrásrendszerből is (korreláció). Az információk érkehetnek a szervezet által működtetett védelmi rendszerekből (IPS, DLP, stb.), de érkehetnek külső, fenyegetettségeket jelző forrásokból származó információgyűjtésből (cyber threat intelligence - CTI). Automatikus feldolgozás esetén – elsősorban a külső, nem mindig pontos információk alapján – számos esetben keletkezhet olyan jelzés, amely nem valós incidenst (false positive) takarnak. Ezen események kiszűrése manuális úton tud megtörténni, további külső információforrások felhasználásával. A hagyományos – szignatúra alapú – védelmi rendszerek jelzései nagy biztonsággal valós jelzések lesznek, ugyanakkor a viselkedéselemzésen alapuló rendszerek esetében nagyszámú false positive riasztás keletkezhet, ami akár el is lehetetlenítheti az elemző tevékenységét. Ugyanakkor a false positive riasztások száma jelentősen csökkenthető a korábbi hasonló események feldolgozási eredményeinek visszatáplálásával és automatikus szűrésének kialakításával.

A naplóelemző rendszerek általában rendelkeznek olyan képességgel (enrichment), hogy a naplóbejegyzésben lévő információkat kiegészíthetik az elemzés és a jelentés készítés során hasznos információkkal, mint pl.: IP cím alapján hely vagy fertőzési adatokkal, domain névvel, whois³⁴ információkkal, fájl HASH információk.

Az naplóbejegyzések feldolgozása során keletkező riasztások kezelése szintén a szervezet által meghatározott prioritás alapján történik.

A naplóelemzési tevékenység eredményét a rendszer által automatikusan vagy manuálisan készített időszakos vagy eseti jelentések segítségével lehet bemutatni.

Szervezeten kívüli naplógyűjtés, naplóelemzés

Amennyiben a szervezet nem rendelkezik megfelelő erőforrással vagy nem kíván naplóelemzéssel foglalkozni, lehetősége van az elemzési tevékenységet kiser-

³⁴ *whois jelentése: WHOIS egy TPC- alapú tranzakciós orientált kérés/válasz protokoll, amely széles körű információt szolgáltat az internet használóknak (<https://tools.ietf.org/html/rfc3912>) (letöltés ideje?)*

vezni, szolgáltatásként külső szolgáltatótól igénybe venni. A kiszervezés több szinten valósulhat meg:

- elemzési funkció kiszervezése: a szervezet hozzáférést biztosít a szervezet által üzemeltetett naplóelemző rendszerhez a naplóelemzést végző partner számára. Ebben az esetben a külső partner részben vagy egészben hozzáfér a naplóállományokhoz. A naplóállományok nem hagyják el a szervezet határait, tevékenysége jól nyomon követhető;
- naplógyűjtési funkció kiszervezés: a naplóállományokat a szerződéses partner részben vagy teljes egészében megkapja és az elemzési tevékenységet saját infrastruktúráján végzi el;
- publikus felhő alapú szolgáltató igénybevétele: a szervezet a keletkezett naplóbejegyzések vagy azok egy részének elemzéséhez felhő alapú infrastruktúrát vesz igénybe;

Külső szolgáltatók hatékony eszközökkel rendelkeznek a nagyobb informatikai szállítók által szállított rendszerek elemzésének képességével, ugyanakkor egyedi alkalmazásokból származó naplóállományok elemzése problémát és jelentős többletköltséget okozhat.

Külső szolgáltató igénybevételenek számos szakmai és pénzügyi előnye lehet, ugyanakkor bizonyos informatikai rendszerek esetén az információbiztonsági kockázatok jelentős mértéke miatt a szervezet számára nem jelent megoldást. A magyar állami és önkormányzati szférában a hazai szigorú szabályozás miatt a teljes és a felhő alapú megoldások nem igazán tudnak elterjedni.

A jogszabályi környezet megteremtése után a hazai állami és önkormányzati szervezetek számára külső naplóelemzési szolgáltatás igénybevételehez jelentős segítséget nyújthatna egy független bizalmi szolgáltató, ahol rendelkezésre állnának azon infrastruktúra elemek, szervezeti, személyi feltételek, amelyek lehetőséget biztosítanának az egyes csatlakozott szervezetek fenyegetettségének kezelésére, az egyes szervezetek rendszereihez kapcsolódó fenyegetettségi információ megosztására.

Összegzés

Az informatikai rendszerekben zajló eseményekről készülő naplóbejegyzések gyűjtése, elemzése a jogszabályi megfelelés mellett jelentős mértékben hozzájárulhat a szervezet biztonsági szintjének növeléséhez. A szervezet érettségi szintjétől függően lehetőség van korábban lezajlott incidens feltárására vagy fejlettebb szinten lévő szervezet esetén akár egy folyamatban lévő incidens felfedezésére is.

A nemzetközi és hazai szabványok, jogszabályok adnak iránymutatást naplózási elvárásokkal kapcsolatban, ugyanakkor ezen elvárások kevés kivételtől eltekintve nem határoznak meg konkrét elvárásokat, sem a naplózandó események

körére, sem az események feldolgozására. A szervezetre bízzák, hogy az elvárt követelményt miként teljesítik.

A szervezet működését biztosító informatikai rendszerek szerepétől, valamint a szervezet kockázat elemzésétől függően kell meghatározni azon rendszerek körét, amelyeket be kell vonni a (központi) naplózási körbe.

A naplózásba bevont rendszerek esetén nagyon fontos, hogy a releváns biztonsági eseményekről készüljön megfelelő tartalmú naplóbejegyzés, amelyet a jogszabályokban vagy a belső szabályzóknak meghatározott ideig meg kell őrizni, de gondoskodni kell a törlendő naplóbejegyzések törléséről is.

Tekintettel arra, hogy az lbtv. hatálya alatt álló szervezetek naplózási gyakorlata jelentősen eltér, javasolt lenne egy naplózási képesség kialakítását támogató dokumentumot kidolgozni, ezzel segítve az egyenszilárdságú védelem kialakítását. A dokumentumnak – megítélésem szerint – ki kell térni a naplózási, naplóelemzési tevékenység nyújtásával kapcsolatos elvárásokra, követelményekre is.

Felhasznált irodalom:

- 2013. évi L. törvény az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1300050.TV
- 41/2015. (VII. 15.) BM rendelet az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról szóló 2013. évi L. törvényben meghatározott technológiai biztonsági, valamint a biztonságos információs eszközökre, termékekre, továbbá a biztonsági osztályba és biztonsági szintbe sorolásra vonatkozó követelményekről
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a1500041.bm
- Building a World-Class Security Operations Center: A Roadmap
<https://www.sans.org/reading-room/whitepapers/analyst/building-world-class-security-operations-center-roadmap-35907>
- DR. HAIG Zsolt: Az információbiztonság szabályozói és szervezeti kerete
http://hadmernok.hu/kulonszamok/robothadvisedes7/haig_rw7.pdf
- ERNST & YOUNG: Third-generation Security Operations Centers
[http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-third-generation-security-operations-centers-2015/\\$FILE/ey-third-generation-security-operations-centers-2015.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-third-generation-security-operations-centers-2015/$FILE/ey-third-generation-security-operations-centers-2015.pdf)
- Intel Security: Creating and Maintaining a SOC
<http://www.mcafee.com/ca/resources/white-papers/foundstone/wp-creating-maintaining-soc.pdf>
- Joseph MUNIZ, Gary MCINTYRE, Nadhem ALFARDAN: Security Operations Center: Building, Operating, and Maintaining your SOC CISCO PRESS 2015 ISBN-10: 0-13-405201-3

- Kenneth Ho: The Definitive Guide to Building A World Class Security Operations Center <http://docplayer.net/13444776-The-definitive-guide-to-building-a-world-class-security-operations-center-table-of-contents.html>
- Kovács Zoltán: Információgyűjtés – A kibertér felhasználása. In: A nemzetbiztonság technikai kihívásai a 21. században. Szerk.: BODA József – DOBÁK Imre. Nemzeti közszolgálati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézet. Budapest 2015. ISBN: 978-615-5527-74-6
- KRASZNYAI Csaba: Naplózás e-kormányzati rendszerekben http://krasznyai.hu/presentation/nws2010_krasznyai.pdf
- Maturity Scale for Log Management and Analysis <http://raffy.ch/blog/2010/06/07/maturity-scale-for-log-management-and-analysis>
- MSZ ISO/IEC 27001:2014 Informatika. Biztonságtechnika. Információbiztonság-irányítási rendszerek. Követelmények
- NIST Special Publication 800-53 Revision 4 Security and Privacy Controls for Federal Information Systems and Organizations <http://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/SpecialPublications/NIST.SP.800-53r4.pdf>
- Oliver ROCHFORD, Neil MACDONALD: The Five Characteristics of an Intelligence-Driven Security Operations Center Gartner report http://www.ciosummits.com/Online_Assets_Intel_Security_Gartner.pdf
- Rajat MOHANTY: Upgrade your SOC with Security Analytics and Orchestration <http://paladion.net/upgrade-your-soc/>
- Security Logging in the Utility Sector: Roadmap to Improved Maturity <https://www.bromberger.com/files/SecurityLoggingCMM1.0.pdf>
- Special Publication 800-92 Guide to Computer Security Log Management <http://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/Legacy/SP/nistspecialpublication800-92.pdf>

Biztonságpolitikai kihívások az Európai Unió szomszédságában II. – A szír menekültek

Tóth Zoltán Balázs¹

Absztrakt:

A szíriai polgárháború következtében több mint négy millió szír menekült a környező országokba. Mindennapjaik, a befogadó országok lehetőségein és türelmén, valamint a nemzetközi szervezetek segítségnyújtó képességétől függenek.

Kulcsszavak: Szíria, polgárháború, menekült, Európai Unió Iszlám Állam, Egyesült Államok, Európai Unió

Abstract:

During the Syrian civil war more than four million people fled from the country. Their everyday life depends on the host country's possibilities and patient, and on the other hand the relief of international organizations.

Keywords: Syria, civil war, refugee, European Union

¹ ORCID: 0000-0002-9999-2841, Emberi Erőforrások Minisztériuma Civil Kapcsolatok és Társadalmi Konzultáció Főosztálya, Fejlesztési referens
toth.zoltanbalazs@gmail.com

Bevezetés

A 2011-ben kirobbant szíriai polgárháború több millió embert kényszerített arra, hogy otthonát maga mögött hagyva Szírián belül a biztonságosnak ítélt országrészekbe költözzön, vagy éppenséggel a környező államok valamelyikében leljen menedékre. A menekültválság ugyanakkor nem állt meg a Közel-Keleten, hanem korábban soha nem látott méretű tömegek indultak el az Európai Unió fejlettebb országai irányába is.

A több százezer, bizonyos országok esetében pedig millió feletti menekültek új megvilágításba helyezték a határvédelmet, a migrációs politikát, valamint a menedékkérelmek elbírálásának gyakorlatát. A Szíriát környező országok, de akár Görögország, Szerbia, Macedónia rendszerszinten segítette a menekültek továbbutaztatását vagy hunyt szemet a jogszabályok betartása felett, hogy a menedékkérelmek első benyújtása ne a területükön történjen meg, így a jövőben másra háruljon a menekültek ellátása. A nemzetközi szervezetek, illetve jelentősebb NGO-k folyamatosan igyekeztek, illetve igyekeznek mind a mai napig megakadályozni egy humanitárius katasztrófát, valamint megismertetni a menekültekkel a jogi lehetőségeket. Utóbbi kiváltképpen az embercsempészet és szervezetbűnözés visszaszorítása szempontjából hasznos, ugyanis azok az egyének vagy családok, akik rendelkeztek némi vagyonnal, inkább fordultak segítségért különböző bűnszervezetekhez, semmint a cél,- és tranzitországok hatóságaihoz.

A kontroll nélküli migráció, a szervezetbűnözés jelenléte, valamint az esetleges radikális személyek, volt katonák beszivárgása harmadik² országokba biztonsági kérdéseket vetetettek fel a fogadó országokban, amely a korábbi években alkalmazott biztonságpolitika átértékelését eredményezte. A migrációt sokáig nem is tekintették biztonsági kockázatnak, sokkal inkább demográfiai-kulturális szempontból értékelték a döntéshozók. 2005-ben az Európai Unió Tanácsa „globális megközelítésben” tekintett a migrációra, amely szűkebb (közel-keleti és észak-afrikai régiók) és tágabb (latin-amerikai, karibi, ázsiai régiók) földrajzi kontextusban helyezte kilátásba a multilaterális együttműködést

² *Az Egyesült Államok Homeland Security Committee a radikálisok, legrosszabb esetben terroristák beszivárgását az Európai Unió gyenge határvédelmének tudja be. Jelentésében megemlíti, még ha nyilvántartásba is veszik a migránsokat, sok esetben így is nyomon követhetetlenek az újonnan érkezők, ami megnehezíti a terrorizmusellenes szervek tevékenységét. Forrás: Syrian Refugee Flow – Security Risks and Counterterrorism Challenges, Homeland Security Committee, 2015. november, https://homeland.house.gov/wp-content/uploads/2015/11/HomelandSecurityCommittee_Syrian_Refugee_Report.pdf Letöltve: 2017. 01. 02.*

harmadik államokkal és regionális szervezetekkel.³ Az elmélet az Arab tavasz után ott bukott meg, hogy Líbiában megszűnt a központi kormányzat, míg a szíriai központi kormányzatot az Európai Unió nem tekinti tárgyalófélnek. Ennél fogva, több menekülteket kibocsátó országban nincs kivel egyeztetni, intézkedéseket foganatosítani, tehát a nemzetközi jog betartása mellett sok esetben már az államhatároknál, illetve a cél-, és tranzitországok területein kell megoldást találni a válságra.

A tömeges migráció biztonsági oldalról történő értékelése így az elmúlt évek tapasztalatai fényében kezdett erőre kapni, ugyanakkor az egyes tagállamok olyan intézkedéseket is foganatosítottak, amelyek időszakosan visszavetették az Európai Unió vívmányait. Ezek közül a legszembetűnőbb a négy alapszabadság közül a személyek szabad áramlásának korlátozása a tagállamok között. Az egyes tagállamok – mint Horvátország, Szlovénia, Magyarország, Ausztria, Németország – kénytelenek voltak közös határaikat időszakosan lezárni és visszavezetni a szigorú határellenőrzést, hogy némileg koordinálják annak a több tízezer migránsnak a mozgását, akik hétről-hétre a Schengeni-övezet határaihoz érkeztek. Könnyen belátható, hogy az intézkedés nemcsak az újonnan érkezőkre, hanem az uniós polgárok mindennapjaira, kereskedelemre, turizmusra, stb. is jelentős hatást gyakoroltak.

A menekültválságra összességében a világ egyik legfejlettebb térsége, az Európai Unió sem képes hatékony választ adni, ráadásul több millió menekült éli mindennapjait a határaitól nem messze. A menekültválság az elmúlt években átformálta az európai politikai teret, az európai lakosság menekültekkel kapcsolatos nézeteit, miközben az Egyesült Államok új elnöke, Donald Trump kampányában hadat üzent az illegális bevándorlóknak, amely precedensértékű lehet más országok egyes politikai közösségei számára is.

A *Biztonságpolitikai kihívások az Európai Unió szomszédságában* cikksorozat legújabb része a szír menekültekre fókuszál, mégpedig a közel-keleti és észak-afrikai országok vonatkozásában. A tanulmány elsődlegesen Törökország, Libanon, Jordánia szerepvállalását mutatja be a menekültválság kapcsán, érintőlegesen pedig Irakban, Egyiptomban, valamint az Öböl-menti államokban meghozott intézkedéseket.

Szír menekültek

A polgárháború borzalmai elől menekülőket érdemes kettő csoportra bontani. Az első csoportot azok a férfiak, nők, és gyermekek alkotják, akik a konfliktussal

³ *Council of the European Union: Global approach to migration: Priority actions focusing on Africa and the Mediterranean, Brussels, 2005. december 13.*
<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2015744%202005%20INIT> Letöltve: 2017. 01. 02.

sújtott országon belül keresnek maguknak biztonságosabbnak ítélt területeket. A kitelepített emberek (*internally displaced people – IDP*) száma az ENSZ Menekültügyi Ügynökségének adatai szerint Szíriában eléri a 6,5 millió főt⁴. Így, a 2016-os becslések szerint a jelenleg 17,1 millió lakosú Szíriában⁵ a lakosság több mint egyharmada kényszerült arra az elmúlt években akár többször is, hogy országon belül mindent maga mögött hagyva meneküljön a fegyveres összecsapásokkal sújtott vidékekről.

A polgárháború mélyülése és az egyre nagyobb pusztítások következtében a szíriai állam képtelen gondoskodni saját polgáraitól, mivel a mozgósítható forrásokat a harcok folytatására kellett fordítania. A Világbank, újabban beszédes adatokat közölt a szíriai gazdaságról. Becslések szerint 75 milliárd dolláros kár keletkezett a fizikai infrastruktúrában, a 2013-ban regisztrált 90%-os infláció 2015-re 30%-ra stabilizálódott, és alsó hangon 180⁶ milliárd dollár külső tőke bevonása kellene ahhoz, hogy a gazdaság elérje a 2011-es szintet.⁷ A polgárháborút megelőző időszakban a közszektor dominanciájára épülő távirányításos gazdasági mechanizmus épült ki, és a piacgazdaságot a politikai vezetés mindössze torz formában engedte kibontakozni. Ennek köszönhetően, amikor az államnak a túléléséért kellett küzdeni és növelte a védelmi kiadásait, annak elvonó hatásai nagyon gyorsan átgyűrűztek a közszeftéra által foglalkoztatott népesség mindennapjaira. Nem véletlen, hogy mára 13,5 millió ember számára jelent problémát az alapvető élelmiszerek és gyógyszerek beszerzése,⁸ így a nélkülözök ellátása nemzetközi szervezetekre, az Európai Unióra, vagy éppen a környező országokra hárul.

A menekültek második csoportját azok az emberek alkotják, akik Szíria lakhatatlanná vált településeit maguk mögött hagyva más országban kerestek menedéket. Ezeket az embercsoportokat hasonlóképpen két részre lehet tagolni: akik a szomszédos országok valamelyikében, esetleg a közel-keleti és észak-afrikai régió valamely más országában találtak menedékre, illetve akik az Európai Unió felé vették az irányt, ezzel egy sor feszültséget generálva az integráció tag-

⁴ UNHCR Global Focus – 2015. Year-End report, <http://reporting.unhcr.org/sites/default/files/tmp/GR2015-SyrianArabRepublic-eng.pdf> Letöltve: 2017. 01. 02.

⁵ CIA World Factbook: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html> Letöltve: 2017. 01. 02.

⁶ A szám, a 2014-es GDP közel négyszerese, és azóta a szíriai gazdaság, még kilátástalanabb helyzetbe került. Forrás: CIA World Factbook

⁷ Syria's Economic Outlook – Spring 2016, World Bank, <http://www.worldbank.org/en/country/syria/publication/economic-outlook-spring-2016>, Letöltve: 2017. 01. 02.

⁸ UNHCR Global Focus – 2015. Year-End report, <http://reporting.unhcr.org/sites/default/files/tmp/GR2015-SyrianArabRepublic-eng.pdf> Letöltve: 2017. 01. 02.

államai között. Jelen tanulmány kiváltképpen azokra a menekültekre helyezi a hangsúlyt, akik a Szíriát környező országok valamelyikében leltek ideiglenesen nyugalomra.

Egyiptom, Irak, Jordánia, Libanon, valamint Törökország összesen 4,7 millió ember számára jelenti az ideiglenes otthont. Ahogy a polgárháború pusztításai kezdetek egyre nagyobb méreteket ölteni, úgy nőtt a menekültek száma a fenti államokban. Míg 2012 decemberében, 203 ezer fő keresett külföldön menedéket, addig 2016 decemberére ez a szám elérte a 4,86 milliót.

	Törökország	Libanon	Irak	Egyiptom
2012. december	138.644	104.583	62.065	8.858
2013. december	570.727	834.199	207.121	128.967
2014. december	1.165.279	1.145.526	231.843	137.504
2015. december	2.291.900	1.070.189	244.527	123.585
2016. december	2.790.767	1.017.433 (szeptember)	228.894	115.204 (október)

Jordániában szintén jelentős szír közösség talált menedékre, összesen 655.675 fő, azonban éves lebontásban nem áll rendelkezésre adat a pontos számokról. A feltüntetett adatok minden év decemberének első rendelkezésre álló adatait tartalmazzák. (Forrás: ENSZ Menekültügyi Ügynökség honlapja.)⁹

Törökország

A szíriai menekültválság kapcsán Törökország szerepe több szempontból is stratégiai jelentőségű.

Egyfelől, Törökország földrajzi helyzetéből és katonai-gazdasági erejéből következően képes arra, hogy a Szíriából meginduló menekültáradatot felfogja, mint ahogy az az Európai Unióval megkötött megállapodás nyomán 2016-ban be is következett. Az Európai Unió képviselőivel kialakított megegyezés értelmében Törökország többek között lezárta az európai országok irányába kialakult menekültútvonalakat, és Görögországból visszaszállítják mindazon migránsokat, akik menekültkérelme a bíráló szervek számára nem elfogadható.¹⁰

Másfelől, a szír menekültek közül Törökország fogadta be a legtöbbet – több mint 2,7 millió főt –, azonban összevetve a későbbiekben Libanonnal, vagy Jor-

⁹ <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php> Letöltve: 2017. 01. 02.

¹⁰ http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-1664_hu.htm Letöltve: 2017. 01. 02.

dániával közel sem borítja drasztikusan fel az etnikai viszonyokat a 80 millió fős országban.

Harmadrészt, a vizsgált menekültbefogadó országok közül Törökországnak a legaktívabb a kapcsolatrendszere az Európai Unióval – ráadásul 1952. óta NATO tag is – ami hozzájárult a menekültválság ideiglenes megoldásához, de további megoldandó feladatokat görgetett az uniós döntéshozók elé. Törökország a menekültek befogadásáért, valamint az Európai Uniónak tett szolgálataiért cserébe további kedvezményeket kíván magának kiharcolni, a menekültek pedig veszélyes üttőkártyát jelentenek az uniós döntéshozóknak.

Törökország régi célkitűzése csatlakozni az európai integrációhoz, azonban 1987-ben benyújtott felvételi kérelme óta nem sikerült pontot tenni a csatlakozási tárgyalások végére. A menekültválság lehetőséget teremtett arra, hogy további kedvezményeket harcolhasson ki a „rászoruló” Európai Uniótól, mégpedig a török állampolgárok beutazásához szükséges vízummentesség formájában.¹¹ Az unió az emberi és polgári jogok megnyirbálása kapcsán – kiváltképpen a puccskísérlet utáni megtorlásokra és politikai változásokra kihegyezve – nem egyezett bele a vízummentesség biztosításába, amely helyzet nem oldódik fel egyik napról a másikra. Az Európai Uniónak és Törökországnak egy újabb politikai kompromisszumot kell kialakítani, amely esetlegesen újabb forrásátcsopor-tosításokkal is járhat az unió részéről.

Negyedrész, Törökország nemcsak elszenvedője, hanem aktív szereplője is a szíriai polgárháborúnak. Annak ellenére, hogy látszólag jó kapcsolatokat ápolt Bassár el-Aszad kormányzatával, a polgárháború kitörése után az ellenzéki erőket támogatta, és követelte az elnök lemondását. Törökország ellenzéki fegyvereseket képzett ki a területén, amely egységekből jött létre a Szabad Szíriai Hadsereg magja, és Szaúd-Arábiával, valamint Katarral karöltve aktívan támogatta a felkelő erőket. Háborús szerepvállalásának köszönhetően Oroszországgal együtt hozta tető alá a 2016. december 30-ától életbe lépő fegyverszüneti megállapodást, amelyet a tervek szerint egy hónapon belül béketárgyalások követnek majd.¹²

Törökország azonban nemcsak a szíriai kormányzattal, hanem a kurd kisebbséggel szemben is hadat üzent. Területén a Kurd Munkáspárt 1978. óta harcol autonómiáért a török kormányzattal szemben, amely a 2013 márciusában tető alá hozott tűzszüneti megállapodással szünetelt rövidebb ideig. Miután a török hadsereg az iraki kurd csapatokat megtámadta, a Kurd Munkáspárt 2015 júliusában felbontotta a tűzszünetet.

¹¹ RANKIN, Jennifer: Turkey fails to meet criteria for visa-free EU travel, *The Guardian*, 2016. 06. 15. <https://www.theguardian.com/world/2016/jun/15/turkey-misses-deadline-visa-free-travel-eu-ambassador-withdraw> Letöltve: 2017. 01. 02.

¹² Syria conflict: Russia-Turkey brokered truce holding despite clashes, *BBC News*, 2016. 12. 30. <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-38463021> Letöltve: 2017. 01. 02.

A török haderő ezután a szíriai Kurd Népvédelmi Egységeket is tűz alá vette, dacára annak, hogy a kurd csapatok eredményesen veszik fel a harcot a közös ellenségnek kikiáltott Iszlám Állammal szemben.

A Kurd Népvédelmi Erők a nemzetközi szintén ugyanis nem számítanak terrorszervezetnek, sőt mi több, kifejezetten az Egyesült Államok támogatását élvezik. A török kormányzat álláspontja szerint azonban a Szíriában és Irakban harcoló kurd fegyveres erők a Kurd Munkáspárt külföldi ágai, és azért veszik fel ellenük a harcot külföldön, hogy a hazai, terrorszervezetnek minősített kurd szervezet ne tudja megerősíteni pozícióit. A tét Törökország számára nem kicsi, hiszen a szíriai polgárháború nyomán egy majdnem összefüggő kurd fennhatóságú terület jött létre, közvetlenül a déli határánál. Az Oroszországgal közösen kidolgozott tűzszüneti megállapodás ezt némileg kompenzálja, hiszen nem esik a megállapodás hatálya alá a Kurd Népvédelmi Egység az Iszlám Állammal és más dzsihadista szervezetekkel egyetemben. Így Törökországnak továbbra is lehetősége nyílik a kurd csapatokat megtámadni, ezzel is gyengítve belső ellenségét.

A Törökországban tartózkodó szír menekültek helyzetét áttekintve kijelenthető, hogy a fegyveres összecsapások elől menekülők élete a határ biztonságos oldalán sem könnyű. Hasonlóan Libanonhoz vagy Jordániához, az ENSZ Menekültügyi Ügynöksége hatalmas erőfeszítéseket tesz a menekültek ellátásának biztosításáért, azonban 2,7 millió ember napi szükségleteit nem képes kielégíteni. Maga az Ügynökség nyilatkozott úgy összefoglaló jelentésében, miszerint mind a török kormányzat,¹³ mind pedig a török emberek „nagylelkű” hozzáállása hatalmas terhet vett le az ENSZ válláról, amelynek köszönhetően elhárítottak egy nagyobb humanitárius katasztrófát.¹⁴

Ezen felül az Európai Unió a Törökországgal való megegyezés nyomán 3 milliárd euró megítéléséről döntött, amelyet 2018. év végéig újabb 3 milliárd euró átcsoportosítása követ.¹⁵ Erre szükség is van, hiszen az ENSZ 842,9 millió dolláros segélyezési keretéhez 500,3 millió gyűlt össze 2016 decemberéig.¹⁶

A pénzügyi források tehát nem elegendők, és becslések szerint a szír menekültek 90%-a a menekülttáborokon túlról igyekszik kiegészíteni szerény bevételeit¹⁷. A húsznál is több hivatalos menekülttáboron kívül a menekültek számottevő része nagyobb városokban keresett menedéket, ők kevésbé szakadtak ki a

¹³ *A kormányzat úgy számolt, hogy a menekültek, akiket sokáig csak „vendégeknek” hívtak, csak rövid ideig tartózkodnak majd Törökországban, mivel a szíriai polgárháború hamar befejeződik.*

¹⁴ http://reporting.unhcr.org/node/2544#_ga=1.48237166.918291529.1477302296
Letöltve: 2017. 01. 02.

¹⁵ http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-1664_hu.htm Letöltve: 2017. 01. 02.

¹⁶ <https://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224> Letöltve: 2017. 01. 02.

¹⁷ ZANOLLI, Lauren: *Syrian refugees: Struggles in Turkey intensify*, Al Jazeera, 2016. 07. 25. <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2016/07/syrian-refugees-struggles-turkey-intensify-160717072943845.html> Letöltve: 2017. 01. 02.

mindennapokból. Az ő nyomon követésük ugyanakkor meglehetősen nehézkes a hatóságok számára, és a városokban élő menekültek közel egyharmada semmilyen hivatalos okirattal nem is rendelkezik.¹⁸ Azon túl, hogy a nemzetközi szervezetek és török hatóságok számára az iratokkal nem rendelkező menekültek „láthatatlanok”, rendkívül kiszolgáltatottá válnak a munkaadóknak, arról nem beszélve, hogy kézre kerítésük esetén egyik napról a másikra foszthatják meg őket a túlélést jelentő munkától.

A képet tovább árnyalja, hogy a 2,7 millió menekültből közel egymillió 14 éven aluli, akik könnyen visszaélések és kizsákmányolások áldozatává válnak. A BBC Panoráma tényfeltáró műsora fényt derített például arra, hogy a szír gyermekeket a Marks and Spencer, Zara és Mango törökországi ruhagyáraiban dolgoztatják éhbérért napi 12 órában, sokszor olyan körülmények és vegyi anyagok között, amelyek fejlődésükre káros hatást gyakorolnak.¹⁹

A török kormány a fenti jelenséget azzal kívánta áthidalni, miszerint 2016 júliusától állampolgárságot ajánlottak fel a jól képzett menekülteknek, azonban erre vonatkozó adatok egyelőre még nem láttak napvilágot. A menekültek illegális munkavállalása sok török állampolgár szemében túske, hiszen sokkal olcsóbban és mostohább körülmények között is hajlandók dolgozni, amivel többen kiszorulnak a hazai munkaerőpiacról. Azzal viszont, hogy a menekültek mindennapjai javulnak és mind inkább beágyazódnak a fogadó állam társadalmába, csökken az esély, hogy valaha is visszatérjenek a polgárháborúval meggyötört Szíriába a harcok lezárása után.

Annyi bizonyos, hogy a 2016. évben nehezebbé vált a menekültek élete, amelyet a nacionalista-menekültellenes retorika is súlyosbít. A török emberek korábbi nagylelkűsége alábbhagyott, és egyes társadalmi csoportok a menekültek ellen fordultak, megtámadják őket, vagy éppen nem szolgálják ki őket a boltokban.²⁰ De olyan további etnikai feszültségek is kialakultak, mint ahogy például a Törökországban élő alavita közösség nem szívesen látja a szunnita szír menekülteket, mivel jelenlétük felborítja az eddigi demográfiai viszonyokat.²¹

¹⁸ ICDUYGU, Ahmet: *Syrian Refugees in Turkey – The Long Road Ahead*, Migration Policy Institute, 2015. április <http://www.migrationpolicy.org/research/syrian-refugees-turkey-long-road-ahead> Letöltve: 2017. 01. 02.

¹⁹ *Child refugees in Turkey making clothes for UK shops*, BBC News, 2016. 10. 24. <http://www.bbc.com/news/business-37716463> Letöltve: 2017. 01. 02.

²⁰ Zanolli, Lauren: *Syrian refugees: Struggles in Turkey intensify*, Al Jazeera, 2016. 07. 25. <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2016/07/syrian-refugees-struggles-turkey-intensify-160717072943845.html> Letöltve: 2017. 01. 02.

²¹ Ahmed ICDUYGU: *Syrian Refugees in Turkey – The Long Road Ahead*, Migration Policy Institute, 2015. 10-11. o. <http://www.migrationpolicy.org/research/syrian-refugees-turkey-long-road-ahead> Letöltve: 2017. 02.16.

Libanon

A 4,4 millió lakossal rendelkező közel-keleti ország világszerte az egyik főre jutó menekültek számát illetően, ugyanis minden negyedik libanoni polgárra jut egy fő. Azon túl, hogy több mint egymillió szír talált ideiglenesen menedékre az országban,²² rajtuk kívül még további 492 ezer palesztin, valamint 600 ezer iraki menekült is fellelhető.²³

Libanon a szomszédos Szíria kapcsán nemcsak a menekültek magas száma, hanem közös történelmük okán is érdekes országnak számít. 1975. és 1990. között az országot polgárháború sújtotta, ahol a szíriai, izraeli, valamint a Palesztin Felszabadítási Szervezet csapatai ütköztek meg egymással. Szíria szinte már a belső konfliktus kirobbanásakor csapatokat küldött az ország területére, amelyeket csak 2005-ig bezáróan vont ki teljesen, ezzel véget ért a 29 évig tartó katonai jelenléte. Politikailag viszont annál aktívabban igyekezett érdekeit érvényesíteni, ugyanebben az évben a szíriai kormányzatot összefüggésbe hozták a volt libanoni miniszterelnök, Rafik Hariri meggyilkolásával, aki a katonai megszállás feloldásáért küzdött.²⁴ Hariri ezen kívül jó kapcsolatokat ápolt Franciaországgal és több arab állammal is – itt Szaúd-Arábiát lehet kiemelni, amely ország a 2011-es szíriai polgárháború kirobbanása után az Aszad kormányzattal szembenálló milíciákat támogatja.

A szíriai polgárháború kirobbanásával a szerepek felcserélődtek, és a korábbi megszálló ország lakossága nagy tömegekben menekülni kezdett Libanonba az otthoni vérengzések elől. A polgárháború kezdetétől fogva kiszolgáltatottá teszi a szír menekülteket a libanoni kormányzat „no camp” politikája, azaz formális menekülttáborok nem kerülhettek felállításra. Ennek következtében a hatóságok ott helyezik el a menekülteket, ahol tudják: az ország több mint 1.700 helyszínén félkész vagy elhagyott házakban, közösségi óvóhelyekre, ideiglenes sátor-táborokban, gyárakban, raktárakban kapnak helyet.²⁵ Továbbá az állami kiadá-

²² Az ENSZ Menekültügyi Ügynöksége által regisztrált menekültek száma nem egyezik a libanoni kormányzat nyilvántartásával, ugyanis utóbbi szerint ez a szám eléri a 1,5 millió főt. Forrás: *Growing Up Without an Education*, Human Rights Watch, 2016. 07. 19. <https://www.hrw.org/report/2016/07/19/growing-without-education/barriers-education-syrian-refugee-children-lebanon> Letöltve: 2017. 01. 02.

²³ *Lebanon: Syria Crisis*, ECHO Factsheet, European Commission, Humanitarian Aid and Civil Protection, http://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/factsheets/lebanon_syrian_crisis_en.pdf Letöltve: 2017. 01. 02.

²⁴ LESCH W., David: *Syria, The fall of the house of Assad*, Yale University Press, New Haven and London, 2013. 21. o.

²⁵ *Lebanon: Syria Crisis*, ECHO Factsheet, European Commission, Humanitarian Aid and Civil Protection,

sok lefaragása érdekében, felhagytak a menekültekkel kapcsolatos adminisztráció elvégzésével (évente 200 euró/fő költséget jelent), amely megnehezíti a menekültek nyomon követését, bárminemű hivatali ügyintézését, vagy éppen a letelepedési engedély igénylését.

Egészen 2015 januárjáig a libanoni határ nyitva állt a szír menekültek előtt, azonban ekkor a kormányzat azok de facto lezárása mellett döntött²⁶. Az országba érkezőknek ezentúl bizonyítaniuk kell a látogatásuk célját, amivel a polgárháború elől menekülők számára Libanon elérhetetlen marad. 2015. január óta élesedik a honpolgárok és menekültek közötti ellentét, amelyet megnövekedett számú rendőrégi razzia, kilakoltatások és további megszorító intézkedések kísérnek.²⁷

Mivel a libanoni kormányzat lefaragta a menekültek adminisztrációjával járó költségeket, kilátástalanná vált helyzetük javulása. Becslések szerint a menekültek 70%-a nem rendelkezik lakhatási engedéllyel, ezáltal nem férnek hozzá a libanoni egészségügyi és oktatási rendszerekhez, valamint a munkaerő-piaci integrálódásuk is kérdéses.

A Human Rights Watch adatai szerint a közel félmillió iskoláskorú menekült gyermekek fele nem részesül oktatásban, többük még soha nem is járt iskolában.²⁸ Könnyen belátható, ha a felnövekvő generáció egy jelentős része kiszakad az oktatásból, egészségügyből, akkor sem Libanonban vagy bármely más államban nem lesznek jó lehetőségeik, sem pedig Szíria jövőbeni újjáépítésénél nem fogják tudni megszerzett tudásukat kamatoztatni. A libanoni állami oktatási rendszer azonban már a szír menekültek megérkezése előtt is gyenge lábakon állt: ezt jól szemlélteti, hogy az iskoláskorúak mindössze 30%-a tanul állami intézményekben, többen nagyon rossz eredményekkel zárnak, vagy éppen kiesnek a rendszerből. Amit a libanoni állam eddig felajánlott a szír iskoláskorúaknak, az egy „második műszak” elindítása volt 238 iskolában, ami késő délután vette kezdetét még azok számára is, akik nem rendelkeztek letelepedési engedéllyel. Viszont sok menekültcsalád számára a gyerekek iskolába eljuttatása, tanszerek

http://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/factsheets/lebanon_syrian_crisis_en.pdf
Letöltve: 2017. 01. 02.

²⁶ Tina Rosenberg: *For Refugees in Lebanon, Cash Instead of Camps*, *NYTimes*, 2016. 09. 12. http://www.nytimes.com/2016/09/13/opinion/for-refugees-in-lebanon-cash-instead-of-camps.html?_r=1 Letöltve: 2017. 01. 02.

²⁷ *Lebanon: Syria Crisis, ECHO Factsheet, European Commission, Humanitarian Aid and Civil Protection*, http://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/factsheets/lebanon_syrian_crisis_en.pdf
Letöltve: 2017. 01. 02.

²⁸ *Growing Up Without an Education*, *Human Rights Watch*, 2016. 07. 19. <https://www.hrw.org/report/2016/07/19/growing-without-education/barriers-education-syrian-refugee-children-lebanon> Letöltve: 2017. 01. 02.

vásárlása is nehézséget jelent, éppen ezért többen iskolák környékén húzzák meg magukat, hátha lehetőségük nyílik gyermekeik beiskoláztatására.

A fenti intézkedések kapcsán szót kell ejteni arról, hogy Libanon a megszorításokat véges gazdasági lehetőségei okán hozza. A polgárháború nyomán a Szíriával meggyengült kereskedelmi kapcsolatokkal, a menekültek ellátásával, és az állami büdzsére, infrastruktúrára és közszolgáltatásokra nehezedő terhekkel párhuzamosan 13,1 milliárd dollár bevételtől esett el.²⁹ A kompenzálásra nemzetközi szinten létrehozott 1,87 milliárd dolláros segélyalap nem segíti ki az országot a rá nehezedő nyomás alól, ráadásul 2015-ben a célösszeg mindössze 62,8%-át sikerült összegyűjteni.³⁰

A nemzetközi szervezetek ráadásul állandó nyomás alatt dolgoznak, ugyanis a libanoni állam semmit sem ad ingyen a menekülteknek, fizetniük kell az élelemért, bérleti díjért, ruháért, gyógyszerekért, tanszerekért. Így a nemzetközi szervezetek a segélyek nagy részét nem termékek formájában, hanem családonként bankkártyára utalt összegben osztják szét, amelyekkel a libanoni kormányzat által nyújtott szolgáltatásokért, illetve a létfenntartás biztosításáért fizethetnek.

Ha nagyon minimális szinten is, de ezáltal a szír menekültek bekapcsolódtak a libanoni gazdaságba, és a több mint egymillió ember által támasztott szükségletek keresletet generáltak. Ez a rendszer azonban csak addig működőképes, amíg a menekültek rendszeresen megkapják az egy családra kiutalt összeget, amely viszont az adományozó országok hajlandóságától és a nemzetközi szervezetek kapacitásaitól függ. Példaként, az Európai Unió 2012. és 2015. között 269.1 millió eurót különített el a humanitárius válság enyhítésére, és a 2016. évben 87 milliót különítettek el ugyanerre a célra.³¹

Az ENSZ Menekültügyi Ügynöksége 1,9 milliárd dollár keretet számolt ki a menekültek ellátására a 2016-os évre vonatkozóan, amely összeghez november 20-ig mindössze az 52%-át, azaz 996,6 millió dollárt sikerült összegyűjteni.³² A Menekültügyi Ügynökség Libanonban végzett munkáját 12 szektorális munkacsoport támogatja³³, amelyek fenntartása és az általuk nyújtott szolgáltatásokba bevont rászorultak száma a finanszírozási kerettől függ.

²⁹ Uo.

³⁰ Uo.

³¹ *Lebanon: Syria Crisis, ECHO Factsheet, European Commission, Humanitarian Aid and Civil Protection*,
http://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/factsheets/lebanon_syrian_crisis_en.pdf
Letöltve: 2017. 01. 02.

³² <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=122#> Letöltve: 2017. 01. 02.

³³ <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=122#> Letöltve: 2017. 01. 02.

Jordánia

Jordánia hasonló kihívásokkal küzd, mint Libanon. Árulkodó adat, hogy Jordánia a népességszámhoz viszonyított menekültszámot tekintve a világranglista második helyét foglalja el, és a világon mindössze öt állam előzi meg a befogadott menekültek számát illetően³⁴. A 2015-os népszámlálás, valamint az ENSZ Menekültügyi Ügynökségének adatai szerint a 9,5 millió lakosú Jordánia 2,9 millió fő más nemzetiségű személynek ad otthont. A szír állampolgárok már a polgárháború kitörése előtt is nagy számban voltak jelen, ennek köszönhetően számuk mára eléri a 1,2 millió főt, és közülük 655.675 fő menekült ide a polgárháború kirobbanása után.³⁵

Hasonlóan Libanonhoz, a 2011. utáni években viszonylag könnyűszerrel bejuthattak az országba a menekültek, azonban az Iszlám Állam beszivárgó harcosaitól való félelemnek, valamint egy 2016. júniusi öngyilkos merénylet miatt a határvédelmet megerősítették, és minden újonnan érkezőnek biztonsági vizsgálaton kell keresztül esnie.³⁶ 2016. augusztusban 75 ezer menekült ragadt hosszú hónapokra a határon, akik a biztonsági vizsgálatokra várhoztak. A hadsereg vezetése szerint a bevezetett intézkedés arányos a fennálló veszélyekkel, mivel a menekültek többsége az Iszlám Állam fennhatósága alatt álló területekről érkezik, és nem lehet tudni, ki a valóban rászoruló és ki iszlamista harcos. Az elbírálásra váró menekültek a katonai zár alatt lévő az Azraq menekülttábor „Village 5” nevű elkülönített részen várnak, ahová a segélyszervezetek szállítmányai is nehezen jutnak be. A forróság, élelem és víz hiányában aktivisták szerint már eddig is több tucatnyian – kiváltképpen gyermekek – veszítették életüket, és pozitív elbírálás után szigorú feltételek mellett élhetnek a menekülttáborban (például retinaszkennel azonosítják az élelmiszervásárlókat).³⁷

A határvédelmi szigorításokat egyéb megszorítások is követték: korlátozzák a menekültek szabad mozgását és munkaerő-piaci lehetőségeiket – beszédes

³⁴ Jordan: UNHCR Operational Update, 2016 szeptember, <http://reporting.unhcr.org/sites/default/files/UNHCR%20Jordan%20Operational%20Update%20-%20September%202016.pdf> Letöltve: 2017. 01. 02.

³⁵ GHAZAL, Mohammad: Population stands at round 9.5 million, including 2.9 million guest, Jordan Times, 2016. 01. 30. <http://www.jordantimes.com/news/local/population-stands-around-95-million-including-29-million-guests> Letöltve: 2017. 01. 02. és Jordán Statisztikai Hivatal: <http://web.dos.gov.jo/?lang=en> Letöltve: 2017. 01. 02.

³⁶ SANCHEZ, Raf: 75,000 Syrian refugees trapped in the desert as Jordan tries to balance aid and security, Telegraph, 2016. 08. 16. <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/08/26/75000-syrian-refugees-trapped-in-the-desert-as-jordan-tries-to-b/> Letöltve: 2017. 01. 02.

³⁷ ARRAF, Jane: Syrian refugees suffering on Jordan's border, Al Jazeera, 2016. 07. 22. <http://www.aljazeera.com/news/2016/07/syrian-refugees-suffering-jordan-border-160721024521992.html> Letöltve: 2017. 01. 02.

adat, hogy 2015-2016-ban mindössze 26 ezer munkavállalói engedélyhez jutottak hozzá a szír menekültek.³⁸ Utóbbi esetében a Human Rights Watch olyan visszaességekra bukkant, mint gyermekmunka alkalmazása és a feketemunka széles körben történő elterjedése – azonban ha a hatóságok lefülelik az engedély nélküli szír munkavállalót, komoly büntetésre is számíthat. Ráadásul a 2015. évben a nemzetközi segítség is akadozott, az élelmiszer és pénzügyi segélyprogramok forrásai zsugorodtak, amely következtében a szír menekültek 66%-a nem jutott pénzbeli juttatáshoz.³⁹

Libanonhoz hasonlóan Jordániában is több tízezer gyermek szorul ki az oktatási rendszerből, a Human Rights Watch adatai szerint a 226 ezer iskoláskorúból közel 80 ezren.⁴⁰ A jordániai oktatási rendszer a menekültek megérkezése előtt is nehézségekkel nézett szembe, és a minőségi szempontokat még inkább felülírta a mennyiségi. Mivel a diákokra közel sem jut elegendő számú oktató, az egyéni oktatási igények és kulturális különbségek háttérbe szorulnak, így sokan kihullanak a tanévek folyamán.

Az ENSZ Menekültügyi Ügynöksége, hasonlóképpen a libanoni helyzethez, Jordániában is forráshiánnyal küzd. A 2016. év összes felmerülő költségéhez 623,5 millió dollár gyűjt össze, azonban az év elején tervezett összeghez képest 481,9 millió dollárral maradt el.⁴¹

További befogadó országok

A fent ismertetett országokon túl még Egyiptom és Irak is több százezer fő szír menekültet fogadott be, utóbbi dacára annak, hogy onnan is menekülnek a lakosok kiváltképpen az Iszlám Állam és a szegénység elől. Ezekről az országokról a nemzetközi médiában nem sokat lehet hallani, mivel Törökországban, Libanonban és Jordániában méretükből fakadóan sokkal súlyosabb humanitárius állapotok uralkodnak, mégis, a problémák szinte egytől-egyig azonosak.

Egyiptom belpolitikai-közéleti viszonyai az Arab tavasz idején hónapról hónapra változtak, és sokáig félt volt, hogy a politikai instabilitás hasonló bizonytalanságba taszítja az országot, mint Líbia vagy Szíria esetében. Egyiptom belpolitikai struktúrájának vizsgálata nem képezi tárgyát jelen tanulmánynak, azonban

³⁸ *Jordan: UNHCR Operational Update, 2016 szeptember*, <http://reporting.unhcr.org/sites/default/files/UNHCR%20Jordan%20Operational%20Update%20-%20September%202016.pdf> Letöltve: 2017. 01. 02.

³⁹ http://reporting.unhcr.org/node/2549#_ga=1.67935063.713364477.1476800341 Letöltve: 2017. 01. 02.

⁴⁰ *Jordan: Further Expand Education Access for Syrian Refugees, Human Rights Watch*, Letöltve: 2017. 01. 02.. <https://www.hrw.org/news/2016/08/16/jordan-further-expand-education-access-syrian-refugees> Letöltve: 2017. 01. 02.

⁴¹ <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=107> Letöltve: 2017. 01. 02.

annyt érdemes leszögezni, hogy anarchiába való lesüllyedést a viszonylag erősnek mondható intézmények, valamint a hadsereg a társadalom minden szintjét átszövő jellege akadályozta meg, és vezetett a katonai diktatúra restaurálásához.

Mivel Egyiptomnak az elmúlt években számtalan nemzetbiztonsági (megmozdulások és rendszerváltások) és biztonságpolitikai (nyugati szomszédja a polgárháborús Líbia) kihívással kellett szembenéznie, nem maradt elegendő kapacitása a szír menekültek befogadásához.

Felmérések szerint a menekülteknek Egyiptom mindössze ugródeszkát jelent az Európai Unióhoz, ahonnan minél hamarabb igyekeznek továbbutazni. Egyiptomban a menekültek számára nincsenek lehetőségek, a 90%-uk mélyszegénységben él. Hivatalos papírok hiányában sokan feketén tudnak csak dolgozni, a gyermekek többsége nem kapcsolódik be az oktatási rendszerbe, és mivel senki sem védelmezi a menekülteket, sokan állandó rettegésben élnek az emberablóktól, tolvajoktól, és más bűnözőktől.⁴²

Irak helyzete meglehetősen speciális. Az amerikai haderők kivonását követően 2011. után fellángoltak a síita vezetésű központi kormányzat és a radikális szunnita csoportok közötti ellentétek. A militáns szunnita csoportok célkitűzése az volt, hogy meggyengítsék és aláássák a síita kormányzattal szembeni bizalmat, és a szíriai polgárháború kirobbanásával tevékenységük kiterjedt az Aszad kormányzattal szemben is. 2014. után Irak és Szíria egybefüggő konfliktusos övezetnek képezett, amely egyik fő hajtómotorját az Iszlám Állam erőszakos térnyerése jelentette. 2014 júniusa óta Irakban 3,3 millió ember menekült az Iszlám Állam és a rákövetkező fegyveres összetűzések elől, mégis 235 ezer szír ezt az országot választotta menedékkül.

Mivel a kurdok eredményesen vették fel a küzdelmet a magát Iszlám Államnak nevező szervezettel szemben, a szír menekültek 97%-a ezért a biztonságosnak ítélt iraki Kurd Régióban keresett menedéket, és míg 41,9%-uk a 9 tábor egyikében, addig az 58,3%-ukat pedig városokban és egyéb településen fogadták be⁴³.

Kiváltképpen Irakban, az ENSZ Menekültügyi Ügynökségének a forráshiányra tekintettel mérlegelnie kell, hogy milyen szolgáltatásokat nyújtanak a menekültek számára. Az előre betervezett 285 millió dollárhoz képest 2016-ban 171 millió dollárt tudtak mozgósítani, így a rendelkezésre álló összeg oroszlánrészét

⁴² NOURELDIN, Ola: *Syrian refugees in Egypt despair at dire conditions and see Europe as their only hope*, *International Business Times*, 2015. 09. 22. <http://www.ibtimes.co.uk/syrian-refugees-egypt-despair-fellow-arabs-make-europe-their-only-hope-1520699> Letöltve: 2017. 01. 02.

⁴³ *Information Kit – Syrian Refugees – Iraq: Humanitarian Inter-Agency Interventions*, UNHCR, 2016. 05. <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=103> 4. o. Letöltve: 2017. 01. 02.

fizikai menedékekre, alapvető ellátásokra, ivóvízre és védelemre fordították az élelmezés, oktatás és egészségügyi szolgáltatások kárára.⁴⁴

Továbbá ellentmondásos az Öböl menti államok szerepvállalása a menekültválságban. Az Egyesült Államok több magas rangú vezető tisztségviselője sérelmezte, hogy Kuvaiton és az Egyesült Arab Emírségeken kívül – humanitárius konferenciák szervezése és pénzgyűjtés kezdeményezése – a többi állam nem igazán sietett a szír menekültek megsegítésére.⁴⁵ A passzív hozzáállást szakértők szerint egyfelől az indokolja, miszerint az Öböl Menti Együttműködési Tanács – Szaúd-Arábia, Omán, Egyesült Arab Emírségek, Kuvait, Bahrein és Katar – tagországai nem írták alá az ENSZ menekültekre vonatkozó egyezményét, így szemet hunynak az itt lefektetett humanitárius alapelvek betartása felett.

Másfelől viszont nagyon is konkretizálható védelmi és társadalmi-gazdasági okok is szólnak amellett, hogy ezen államok miért nem vállalnak szerepet a menekültek befogadásában. Szaúd-Arábia, az Egyesült Arab Emírségek és Katar aktív pénzügyi segítséget nyújt az Aszad kormányerőivel szemben harcoló ellenzéki csapatoknak,⁴⁶ így részükről félt a bosszúra szomjazó Aszad szimpatizánsok beszivárgása. Továbbá gazdasági fejlettségük és folyamatos munkaerő igényük lehetővé teszi, hogy fejlett, valamint a világ számos egyéb országából vendégmunkásokat fogadjanak, ami ha csak ideiglenesen is, de megváltoztatja a demográfiai viszonyokat. Egy nagyobb, homogén kultúrával és öntudattal rendelkező népcsoport beáramlását veszélyként érzékelhetik az Öböl menti államok⁴⁷; ráadásul, ha a konfliktust a szélsőséges harcosok és terroristák magukkal hozzák, az a gazdasági teljesítőképességükre is kihatással lesz.

A vádak az érintett államok természetesen tagadják. Szaúd-Arábia saját állítása szerint nem kevesebb, mint 2,5 millió szír menekültet fogadott be a polgárháború kitörése óta, 700 millió dollár értékben biztosított humanitárius segítséget, és további 100 ezer iskoláskorú gyereket fogadtak be különböző oktatási intézményekbe.⁴⁸ Katar saját bevallása szerint 1,6 milliárd dollárnál is többel

⁴⁴ Uo. 5. o. Letöltve: 2017. 01. 02.

⁴⁵ US official: Gulf states should give more aid to Syria, *Al Jazeera*, 2015. 11. 07. <http://www.aljazeera.com/news/2015/11/gulf-states-syria-refugees-usa-anne-richard-brics-151106225508177.html> Letöltve: 2017. 01. 02.

⁴⁶ DOANVO, Anhvinh: Western Media's Miscalculation of Saudi Arabia's Syrian Refugees, *Huffington Post*, 2015. 09. 23. http://www.huffingtonpost.com/anhvinh-doanvo/europes-crisis-refugees_b_8175924.html Letöltve: 2017. 01. 02.

⁴⁷ STEPHENS, Michael: Migrant crisis: Why the Gulf states are not letting Syrians in, *BBC News*, 2015. 08. 7. <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-34173139> Letöltve: 2017. 01. 02.

⁴⁸ Saudi Arabia denies not giving Syrians sanctuary, *Al Jazeera*, 2015. 09. 13. <http://www.aljazeera.com/news/2015/09/saudi-arabia-denies-giving-syrians-sanctuary-150912050746572.html> Letöltve: 2017. 01. 02.

járult hozzá a menekültválság enyhítéséhez, miközben államterületén 20 ezerről 54 ezerre nőtt a szír állampolgárok létszáma.⁴⁹

A befogadás kockázatai

A 2016-os évben világszinten 65,3 millió ember kényszerült elhagyni az otthonát, amely 39%-át az észak-afrikai és közel-keleti régióhoz tartozó emberek jelentették.⁵⁰ Mivel a világ számos pontján ütik fel fejüket fegyveres konfliktusok, válságok, jelennek meg militáns szervezetek vagy válik élhetetlenné a környezet, napi szinten több mint 33 ezer férfi, nő és gyermek kénytelen elhagyni otthonát, így ideiglenesen, rosszabb esetben véglegesen máshol, gyakran nincstelenül kell folytatnia az életét.

Az ENSZ szakosított szerve a 65,3 millió ember közül 21,3 millió fő menekültől tud, akik meghatározó része Szíriából (4,9 millió), Afganisztánból (2,7 millió), valamint Szomáliából (1,1 millió) nézett új befogadó ország után.

A menekültekről szóló 1951-ben elfogadott Genfi Egyezményt, valamint az 1967. évi Jegyzőkönyvet aláíró államoknak a menekülteket, azaz jelen pillanatban a 21,3 millió embert az Egyezményben részes országoknak kötelessége befogadni.⁵¹ Látni kell azonban azt is, hogy a befogadás nem mentes a kihívásoktól, az alábbiakban a potenciális biztonsági kockázatok kerülnek röviden megemlítésre.

1. A védelemre szorulóknak között beszivároghatnak köztörvényes bűnözők, radikális, illetve terrorista szervezetek szimpatizánsai, tagjai: ez a veszély kiváltésképpen az Európai Unió tagállamait érinti, és bizonyosodott be több esetben az Iszlám Állam és egyéb militáns szervezetek esetében. Ugyanakkor, mint Jordániánál is látható volt, a vallási fanatikusok és radikálisok gyakran nem kímélik az előlük menekülő civileket vagy a szomszédos államokat sem.

Az észak-afrikai és közel-keleti régió államainak sem erőforrásaik, sem pedig információs rendszereik nincsenek a kockázatos személyek kiszűrésére, ráadásul az olyan polgárháborús államokban, mint Líbia, Szíria, vagy éppen Jemen egyenesen több százezer emberről kellene adatokat beszerezni, ami még fejlett országok számára is lehetetlen lenne.

⁴⁹ DOANVO, Anvhinh: *Western Media's Miscount of Saudi Arabia's Syrian Refugees*, *Huffington Post*, 2015. 09. 23. http://www.huffingtonpost.com/anvhinh-doanvo/europes-crisis-refugees_b_8175924.html Letöltve: 2017. 01. 02.

⁵⁰ <http://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html> Letöltve: 2017. 01. 02.

⁵¹ *Jelen tanulmányban vizsgált államok közül Irak, Jordánia, Katar, Libanon, Szaúd-Arábia nem részese az egyezménynek, míg Törökország 1962-ben, Egyiptom pedig 1981-ben csatlakozott.* <http://www.unhcr.org/protection/basic/3b73b0d63/states-parties-1951-convention-its-1967-protocol.html> Letöltve: 2017. 01. 02.

2. A menekültek ellátása jelentős terhet ró az egyes befogadó államokra, hiszen az ENSZ, Vöröskereszt, és további humanitárius szervezetek nem képesek milliók számára finanszírozni a mindennapi megélhetést és az alapvető életfeltételeket. Mint ahogy a polgárháborús Szíriának vagy Líbiának jelentősen át kell csoportosítani költségvetési forrásokat a védelmi kiadásokra, úgy a befogadó országoknak a harcok elől menekülőkhöz számára is dollármilliókat kell előteremteni.

3. A fenti pontból levezethetők olyan származékos biztonsági kihívások, mint politikai, társadalmi és etnikai feszültségek súlyosbodása. Libanon esetében a jelentős részben szunnita szír menekültek okoznak fejtörést a keresztény és síita csoportok számára, ugyanis számukra radikálisan megváltozhat az ország demográfiai/politikai lenyomata, és gyors térvészést szenvednének el, amennyiben a menekültek bevonásra kerülnének a politikai rendszerbe. Egyre több libanoni politikus ezért azt hangoztatja, hogy a menekülteknek vissza kell térniük Szíria biztonságosnak ítélt területeire, mivel sem a politikai rendszerbe, sem a munkaerő-piacra nem szeretnék integrálni őket. A politikusok harcos kiállása, valamint a gazdasági ellehetetlenítés következtében a menekültek bár biztonságban és viszonylagos szabadságjogokkal rendelkezve, de páriaként élhetnek Libanonban.

A szegregálódás és szegénység pedig melegágya lehet a radikális eszmék terjedésének, a bűnözésnek (megszaporodott a drogcsempészek és fogyasztók száma)⁵², és ez a befogadó társadalom rosszállását, majd pedig ellenszenvét válthatja ki. A jelenség nem új keletű, hiszen olyan terrorista-militáns szervezetek nőttek ki magukat menekült és jogfosztott emberekből, mint a Hamász, Népi Front Palesztina Felszabadításáért,⁵³ vagy éppen a tálib mozgalom Afganisztánban.

4. Napjainkban folyamatosan növekszik azon országok száma, amely egyes területein, rosszabb esetben teljes területén a normális élet elképzelhetetlen. Olyan, több évtizedes konfliktusokkal sújtott országok köréhez csatlakozott Szíria és Líbia, mint Szomália, a kettészakadt Szudán, Irak, vagy éppen Afganisztán. Ezen országok gyakran erőteljes külföldi behatással és nemzetközi szervezetek kitaró munkájával sem képesek kilábalni az adott válságból vagy konfliktusból, és jelen eszközökkel-pénzügyi lehetőségekkel nem is mutatkozik rá megoldás.

Aggasztó továbbá, hogy olyan jelentős népességszámmal bíró országok is bizonytalan sorsúak, mint Csád, Kongói Demokratikus Köztársaság, Nigéria, vagy

⁵² *Az Európába irányuló és 2015-től felgyorsult migráció tényezői, irányai és kilátásai, A Magyar Tudományos Akadémia Migrációs Munkacsoportjának elemzése, Magyar Tudományos Akadémia, 2015. http://mta.hu/data/cikkek/106/1060/cikk-106072/_europabairanyulo.pdf Letöltve: 2017. 01. 02.*

⁵³ *Fontos leszögezni, hogy a palesztin szervezetek egy általuk elnyomónak bélyegzett országgal szemben szerveződtek. A felsorolás azt kívánja érzékeltetni, hogy deprivált embercsoportok radikalizálódása tetten érhető más országokban is.*

éppen Pakisztán,⁵⁴ és 2015-ben a Közel-Keleten egy újabb államban, Jemenben tört ki polgárháború. A Jemenben kialakult konfliktus ugyanúgy nem független a régióban egymással vetélkedő államok befolyásaitól – kiváltképpen Szaúd-Arábia és Irán – mint ahogy Szíriában is tetten érhető.

Az országok konfliktusai eredhetnek etnikai, vallási, gazdasági, területi, stb. okokból, ugyanakkor az eredmény minden esetben ugyanaz. A konfliktus intenzitásától és kiterjedtségétől függően az emberek elmenekülnek, és sok esetben a környező országokban keresnek menedéket. Utóbbi rendkívül ingatag, hiszen a menekültek a befogadó állam jóindulatától és türelmétől függenek, miközben emberek tömegei szakadnak ki a mindennapi életből. Sok esetben nem is látnak kiutat, mint fejlettebb országokba, esetleg az Európai Unió országai felé venni az irányt, mint ahogy azt a szíriai és líbiai polgárháború is bebizonyította.

Összegzés

Összességében megállapítható, hogy az Európai Uniót délről olyan régiók övezik, amelyekben, és azok vonzásában több bukott állam található és fegyveres konfliktusok zajlanak. A konfliktusok soha nem látott instabilitást és népességvándorlást eredményeztek, amelyek kiváltó okai – népességrobbanás, leszakadó gazdaság, fegyvercsempészség, bűnözői-militáns csoportok megerősödése, éghajlati viszonyok változása – az elkövetkező évtizedekben előreláthatóan még erősebben éreztetik majd hatásukat.

A közlekedési infrastruktúra és a kommunikációs csatornák rohamos fejlődése hozzájárult az elmúlt évtizedekben ahhoz, hogy mára nagyon gyorsan eljuszanak a migránsok vagy menekültek több országon, vagy akár a Földközi-tengeren keresztül a célországok irányába. A migráció Myron Weiner értelmezésében öngerjesztő folyamat, hiszen a célországokba eljutott menekültek vagy migránsok buzdíthatják otthon maradt ismerőseiket, hogy kövessék őket, mivel már sok mindenben akár segíteni is tudnak nekik⁵⁵. Weiner megfogalmazásában „általános migrációs válság” alakul ki ezáltal, és Samuel P. Huntington híres művében arra jut, hogy ezt a folyamatot a célországokban kialakult nacionalista politika és a vele járó szigorú bevándorlási-határrendészeti intézkedések képesek csak megfékezni⁵⁶.

Az Európai Unió esetében ugyanakkor látható, hogy sem hosszú távú egységes álláspont nem született a migránsválság kezelésével kapcsolatban, sem pedig akciótervvel és megfelelő forrásokkal nem rendelkezik a konfliktusok enyhítésére. Ennek következtében az Európai Unió elszenvedője, és nem aktív cselek-

⁵⁴ <http://fsi.fundforpeace.org/> Letöltve: 2017. 01. 02.

⁵⁵ WEINER, Myron: *Global Migration Crisis*, Harper-Collins, New York 1995. 21–28. o.

⁵⁶ HUNTINGTON, Samuel P.: *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*, Eupa Könyvkiadó, Budapest, 2015. 327–343. o.

vője az eseményeknek, amely a tagállamok közötti széthúzáshoz és a politikai viszonyok átalakulásához vezetett. A szupranacionális egységes politikai álláspont kialakítását nehezíti, hogy az egyes tagállamok álláspontja a hazai politikai klímának megfelelően, vagy éppen a negatív tapasztalatok nyomán folyamatosan változik. Továbbá a közeljövő több bizonytalanságot is hordoz, ugyanis Németországban és Franciaországban is választásokra kerül sor, valamint az Egyesült Államok új adminisztrációjának nemzetközi ráhatásai is egyelőre bizonytalanok. Mivel túl sok a kérdőjel azon országok számára, akiknek napi szinten kell a fegyveres konfliktusok hatásaival szembenézniük, önálló és gyorsan végrehajtható/ regionális stratégiák kidolgozásához, semmint szélesebb nemzetközi együttműködéshez fog vezetni.

Felhasznált irodalom

- Child refugees in Turkey making clothes for UK shops, BBC News, 2016. 10. 24. <http://www.bbc.com/news/business-37716463>
- Council of the European Union: Global approach to migration: Priority actions focusing on Africa and the Mediterranean, Brussels, 2005. december 13. <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2015744%202005%20INIT>
- DOANVO, Anhvinh: Western Media's Miscount of Saudi Arabia's Syrian Refugees, Huffington Post, 2015. 09. 23. http://www.huffingtonpost.com/anhvinh-doanvo/europes-crisis-refugees_b_8175924.html
- GHAZAL, Mohammad: Population stands at round 9.5 million, including 2.9 million guest, Jordan Times, 2016. 01. 30. <http://www.jordantimes.com/news/local/population-stands-around-95-million-including-29-million-guests>
- Growing Up Without an Education, Human Rights Watch, 2016. 07. 19. <https://www.hrw.org/report/2016/07/19/growing-without-education/barriers-education-syrian-refugee-children-lebanon>
- HUNTINGTON, Samuel P.: A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása, Eupa Könyvkiadó, Budapest, 2015.
- ICDUYGU, Ahmet: Syrian Refugees in Turkey – The Long Road Ahead, Migration Policy Institute, 2015. április <http://www.migrationpolicy.org/research/syrian-refugees-turkey-long-road-ahead>

- Information Kit – Syrian Refugees – Iraq: Humanitarian Inter-Agency Interventions, UNHCR, 2016. 05.
<http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=103>
- Jane ARRAF: Syrian refugees suffering on Jordan's border, Al Jazeera, 2016. 07. 22. <http://www.aljazeera.com/news/2016/07/syrian-refugees-suffering-jordan-border-160721024521992.html>
- Jordan: Further Expand Education Access for Syrian Refugees, Human Rights Watch, 2016. 08. 16.
<https://www.hrw.org/news/2016/08/16/jordan-further-expand-education-access-syrian-refugees>
- Lebanon: Syria Crisis, ECHO Factsheet, European Commission, Humanitarian Aid and Civil Protection,
http://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/factsheets/lebanon_syrian_crisis_en.pdf
- LESCH W., David: Syria, The fall of the house of Assad, Yale University Press, New Haven and London, 2013.
- NOURELDIN, Ola: Syrian refugees in Egypt despair at dire conditions and see Europe as their only hope, International Business Times, 2015. 09. 22. <http://www.ibtimes.co.uk/syrian-refugees-egypt-despair-fellow-arabs-make-europe-their-only-hope-1520699>
- RANKIN, Jennifer: Turkey fails to meet criteria for visa-free EU travel, The Guardian, 2016. 06. 15.
<https://www.theguardian.com/world/2016/jun/15/turkey-misses-deadline-visa-free-travel-eu-ambassador-withdraw>
- Saudi Arabia denies not giving Syrians sanctuary, Al Jazeera, 2015. 09. 13. <http://www.aljazeera.com/news/2015/09/saudi-arabia-denies-giving-syrians-sanctuary-150912050746572.html>
- SANCHEZ, Raf: 75,000 Syrian refugees trapped in the desert as Jordan tries to balance aid and security, Telegraph, 2016. 08. 16.
<http://www.telegraph.co.uk/news/2016/08/26/75000-syrian-refugees-trapped-in-the-desert-as-jordan-tries-to-b/>
- STEPHENS, Michael: Migrant crisis: Why the Gulf states are not letting Syrians in, BBC News, 2015. 08. 7.
<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-34173139>
- Syria's Economic Outlook – Spring 2016, World Bank,
<http://www.worldbank.org/en/country/syria/publication/economic-outlook-spring-2016>

- UNHCR Global Focus – 2015. Year-End report, <http://reporting.unhcr.org/sites/default/files/tmp/GR2015-SyrianArabRepublic-eng.pdf>
- US official: Gulf states should give more aid to Syria, Al Jazeera, 2015. 11. 07. <http://www.aljazeera.com/news/2015/11/gulf-states-syria-refugees-usa-anne-richard-brics-151106225508177.html>
- WEINER, Myron: Global Migration Crisis, New York, Harper-Collins, 1995.
- ZANOLLI, Lauren: Syrian refugees: Struggles in Turkey intensify, Al Jazeera, 2016. 07. 25. <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2016/07/syrian-refugees-struggles-turkey-intensify-160717072943845.html>

Nemzetbiztonság és szervezetrendszer¹

Dávid Ferenc

Absztrakt:

A tanulmány a magyar nemzetbiztonsági szféra egyes 1990 és 2012 (2016) közötti szervezeti és működési kérdéseit vizsgálja. A magyar nemzetbiztonsági szektor szervezeti változásait történeti kontextusában, a szervezetrendszer egészeként és a rendvédelmi szektor más szereplőivel párhuzamosan érdemes vizsgálni. Figyelembe kell venni, hogy az intézményi változtatásokhoz több hónap, a széleskörű és stabil jogszabályi háttér megteremtéséhez több év, egy teljesen új szolgálati kultúra meghonosodásához még ennél is több idő szükséges. Kéthárom évtized tapasztalata már önmagában is vizsgálatra érdemes, korszakokon átnyúló viszonyítási alap. A konszolidáció nevében, és a folyamatos változás ellenére egyes kérdések napirenden maradtak, mások szakmai-történeti kontextusba ágyazva ismét előtérbe kerültek.

Kulcsszavak: nemzetbiztonság, hírszerző és elhárító szolgálatok, rendvédelem,

Abstract:

The study examines some organizational questions of Hungarian national security community between 1990 and 2012 (2016). The organizational changes of Hungarian national security sector have to be enlightened by its own historical context and as a part of the whole security structure. According to this we have to keep in mind and note the fact that for structural changes a few months, for wide and stable legal background more years, but for a real cultural change even more time is needed. Two or three decades of experience itself is enough as a point of reference, but despite the name of a declared consolidation and continuing change the questions are still cases at issue.

Keywords: national security, intelligence and counter-intelligence services, law enforcement

¹ „A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Egyed István Posztdoktori Program keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.”

Témaválasztás és alapvetések

Céljai elérésében minden állam érdekérvényesítésének meghatározó szervezetei a hírszerző és elhárító szolgálatok, amelyek az ország döntéshozóinak irányítása mellett képesek definiálni az előttük álló feladatokat. A témaválasztás jellegéből következő szervezettörténeti vizsgálat során a nemzetbiztonsági szféra kitétel megszorító értelemben közelíti meg a hírszerző és elhárító szolgálatok rendszerének egészét és azok változásait, de figyelemmel van arra a tényre is, hogy sem a „titkosszolgálati” intézményrendszer, sem közigazgatás részét képező rendvédelmi szektor egyes szereplőinek tevékenysége nem választható el egymástól.

Alapvetésem, hogy a magyar nemzetbiztonsági szektor szervezeti változásait történeti kontextusában, adott környezetbe ágyazva, a szervezetrendszer egészeként lehet és érdemes vizsgálni. A tanulmány oldalain a magyar nemzetbiztonsági szféra 1990 és 2012² közötti szervezeti és működési kérdésével kívánok foglalkozni. Az időhatár meghúzása csak a dátumok szintjén egyoldalú és éles. Az 1980-as években fennállt rendszer eróziója, a rendszervált(oz)(tat)ás történelmi törésvonalát követő átmenet évei és napjainkban tovább árnyalható retrospektív értelmezési lehetőséget kínálnak. A többpártrendszert, parlamenti demokráciát megvalósító békés, de a folyamat jellegét tekintve a társadalmi alapkérdéseket a mai napig felszínen tartó időszakától, az euroatlanti integráció várakozásáig és az ezredforduló éveit, valamint az azt követő évtized végének időszakát hazánk (és a világ) szempontjából sorsfordító történések sorával lehetne a legjobban szemléltetni.

A tanulmány szervezettörténeti vizsgálódásának két képzeletbeli végpontját felcsippentve több mint negyed évszázadnyi közelmúltat emelünk ki egy, a közelsége okán mindig nehezen értelmezhető múlt, jelen és előre nem látható jövő láncolatából. Az értékítéletet nem hordozó, ki nem mondott állítások sorában egy dolog mégis kijelenthető: a történelem és vele együtt a nemzetbiztonsági szervezettörténet képzeletben kezünkben tartott időszakja két választóvonal és három korszak nyomait viseli magán. Két letűnt évtized fordulójának transzformációs időszaka, elmélyült gazdasági-politikai változás átformálta államról és biztonságról alkotott képzetünket, érezhető paradigmaváltást eredményezve a nemzetbiztonsági szférában.

² A 2012-es időhatár meghúzását gyakorlati megfontolások indokolják. Ellenmondásosnak tűnő, hogy a nemzetbiztonsági szféra folyamatos racionalizálása eredményeként 2016-al, a Teroelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ megalakulásával ismét „ötszolgálatos-modell” jellemző hazánkra. A tanulmány nem kerüli meg az új polgári nemzetbiztonsági szolgálat helyének és szerepének jelzésértékű vizsgálatát, de a ténykérdés megválaszolásán felül nem veszítheti szem elől, hogy a fennálló rend alapja – ide értve egy információ-fúziós szolgálat létjogosultságát, maga is a 2010 utáni évek elméleti (és politikai) vitáinak terméke.

A témaválasztás tartalmi elemeinek megismerése szempontjából lényeges, hogy a titkosság nem titokzatosság. Belső fogalmi jelentésüket tekintve a titkosság – ami előnyös is lehet, de nem összekeverendő a „titokzatossággal” – és a transzparencia egymással szemben álló fogalmak. Mégis, egy alkotmányos demokráciában a döntéshozó és az irányítása alá tartozó nemzetbiztonsági szolgálatok az ellentétes fogalmak közötti egyensúly fenntartásában érdekeltek. Polgári demokráciákban a „titkosszolgálatok” szigorú jogszabályi keretek között, de a munkájukhoz szükséges szabad mozgástér biztosítása mellett szuverén szervezetenként teljesítik az ország biztonság- és védelempolitikából rájuk háruló feladatokat.

Az állambiztonsági és nemzetbiztonsági intézményrendszer metamorfózisa

A magyar szolgálati szervezetrendszere történelme során sohasem volt töretlen egész. Az önálló nemzeti intézmények kiépülése nem egy hosszú organikus fejlődés eredménye. Az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlási folyamatában a magyar állam, nemzeti függetlensége visszanyerésével egy időben vált szükségessé az állam rendjének változatlan fenntartását szolgáló katonai és polgári állambiztonsági szervek megalakítása. Az alig egy évszázados magyar szervezettörténet ismérve, hogy a szolgálatok nem rendelkeztek törvényi joggal, jogszabályi szintű stratégiai dokumentummal; ha formailag mégis, alkalmazásukat a jog tényleges érvényesülését hajlító (csoport-) érdekek homályosították el. A társadalom előtt a szolgálatok létét és tevékenységét homály fedte. A vizsgálat utólagos lehetőségét Magyarország politikai változásoktól sem mentes transzformációs ciklusai határozták meg, ami megadta az adott politikai környezetben elvárt értelmezési keret.

A modernkori magyar állam rendszervált(oz)(tat)ásai sorából az 1989/1990-es időszakot kell kiemeljük, amit a hírszerző és elhárító szolgálatok oldaláról az állambiztonságból nemzetbiztonságba történő átmenetként értelmezünk. Azt megelőzően a BM III. (Állambiztonsági) Csoportfőnöksége és a Magyar Néphadsereg Vezérkar 2. Csoportfőnökség jelentette az állambiztonsági struktúrán belüli egyetlen allokációt.³

A nemzetbiztonsági szolgálatok szervezetrendszerének vizsgálatakor az állambiztonsági szféra öt évtizeddel ezelőtti intézményesüléséig lehet visszanyúlni. Az új szervezeti keretek az 1956-os forradalom és szabadságharc bukása utáni intermezzót követően alakulhattak ki. A Kádár-korszak politikai konszolidációjá-

³ Egyedül a katonai hírszerzés volt képes 1950 óta megőrizni szervezeti önállóságát, ahol a katona felderítésnek az elhárítástól való szétválasztását követően egészen 2012-ig meg tudta őrizni szervezeti különállását. Lásd: 2011. évi CLXXI. törvény 1-2. §

nak folyamatában, a Belügyminisztériumnak az 1960-as években végrehajtott átszervezését követően, 1962-ben jött létre az új állambiztonsági intézményrendszer, ahol csoportfőnökségi rendbe szervezték a különböző szakfeladatok ellátását.⁴ Az egységes állambiztonsági struktúra központi eleme a BM III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnöksége volt, aminek öt csoportfőnöksége látta el az állambiztonsági feladatokat.⁵ Az öt csoportfőnökséget tömörítő szervezeti rend [BM III/I. (Hírszerző) Csoportfőnökség, BM III/II. (Kémelhárító) Csoportfőnökség, BM III/III. (Belső reakció és Szabotázelhárító) Csoportfőnökség, BM III/IV. (Katonai Elhárító) Csoportfőnökség, BM III/V. (Operatív Technikai) Csoportfőnökség] szervezettörténeti szempontból feltűnően stabilnak bizonyult, 1990 januárjáig maradt érvényben.⁶

Az állam biztonságáért felelős „állambiztonsági” szervezetrendszer léte a fennálló államrend létevel állt és áll mindenkor kapcsolatban. Az állam, mint absztrakt fogalom biztonsága iránti igény az azt alkotó egyének, közösség és társadalom érdekeinek védelme határozza meg. A hangsúly a sorrendiségen és a társadalom, valamint adott szervezetrendszer között fennálló kapcsolaton van, amit a szolgálat szavunk is kifejezésre juttat. Ha a rendszerben a jogállamiság keretei formálisak és/vagy a társadalmi érdek helyett meghatározott csoport (politikai) érdek dominál, ezt az ellentmondást egy adott időszak belső vagy külső hatásai felszínre hozhatják, így hordozva magában egy látszólagosan fennálló egyensúly felbomlását.⁷ Történelmi tanulság és üzenet, hogy tartalom és forma klasszikus egységéből kiindulva egy fennálló szervezetrendszer önmagában nem lehet „bűnös”. Ha a struktúra a forma, a tartalom határozza meg a jellegét. Lehet egy „titkosszolgálat” érvényes és hatályos jogszabályokkal látszólag körülbástyázott, ha a tényleges feladatellátását csoportérdekek és informális háló mentén valósítja meg, és fordítva. A nomenklatúrájának a kulcspozíciókban való megjelenése és a (kommunista) hatalom érdekeinek érvényre juttatása egyértelmű elvárás volt 1989-et megelőzően. A feladatszabás tekintetében a csoportfőnökségek irányítását nem a kinevezett vezetők, hanem rajtuk keresztül közvetlenül, vagy informális úton közvetve az állampárt gyakorolta.⁸

Fentiek alapján és tekintettel az 1980-as években kialakult bel- és külpolitikai kényszerpályára, a korábbi rend teljesen erodálódott a rendszerváltást megelőző és követő társadalmi elvárások eredményeként. Ezzel egy időben módosultak az állambiztonsági szolgálatok feladatellátásának hangsúlyai. Az állambiztonsági szervek belügyminisztériumi koncentrációját, pártállamban betöltött szerepét, állam az államban pozícióját Magyarország politikai metamorfózisa zárta le. A

⁴ CSEH 2003.; URBÁN 2003. 3-75. o.

⁵ IZSA 2009. 30. o.

⁶ URBÁN 2002. 58-65. o.

⁷ VÖ: FINSZTER-KORINEK 2015. 570-579. o.

⁸ KURTÁN-PINTÉR 2010. 14-15., 24-28. o.

változás abban is érzékelhető, hogy a békés politikai átmenet időszakában az egykori állambiztonsági szervek kimaradtak a folytonosságból. A döntéshozók teljesen lerombolták a régi alapokat, hogy új „titkosszolgálati” (lásd: állambiztonsági helyett nemzetbiztonsági) struktúrát építhessenek fel.⁹ Az átmenet hónapjaiban tapasztalt állambiztonsági tevékenység eredményeként a BM III/III. (Belső Reakció és Szabotázselhárító) Csoportfőnökség jogutód nélkül megszűnt, míg a BM III/V. (Operatív Technikai) Csoportfőnökség feladatköre integrálódott a BM III/II. (Kémelhárító) Csoportfőnökség utódjába és csak 1996-tól szerepelt ismét önálló szervezeti egységként a nemzetbiztonsági intézményrendszerben.¹⁰

Politikai garanciális okokból a jogalkotó a működési terület és a szakmai tevékenység lényegi jellemzői alapján is el kívánta választani egymástól a szolgálatokat.¹¹ A nemzetbiztonsági szervezetrendszer és az egyes tevékenységi körök kialakításánál a törvényhozás transzparens és ellenőrizhető titkosszolgálatokat akart látni, amelyek bár kormányzati irányítás alatt állnak, de függetlenek a politikától. Ez a függetlenség viszonylagos, mert mértékét az írott jog tényleges érvényesülése és az informális hálózatok érdekérvényesítő képessége befolyásolhatja. A kérdés természetéből ered, hogy a deklarált kormányzati irányítás a végrehajtás nélkülözhetetlen eszköze, míg az alkotmányos fékek és ellensúlyok rendszerének tiszteletben tartása a szópár „kormányzati” részébe kódolt szintiszta csoport- (párt) érdek érvényesülését hivatott keretek közé szorítani.

A magyar nemzetbiztonsági tevékenység a demokratikus és jogállami feltételek megteremtését követően kaphatott megfelelő törvényi szabályozást. A rendszerváltozás küszöbén, alig néhány oldal terjedelemben egy törvény és egy akkor még minisztertanácsi rendelet jelentette az első lépést. Az egyik jogszabály a különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozását, a másik a nemzetbiztonsági feladatok ellátásának átmeneti rendezését tartalmazta.¹² A szervezet, feladat, működés tekintetében előtérbe került a civil-kontroll, a szolgálatok kormányzati irányítása, a parlamenti és költségvetési ellenőrzése, de a fennálló bizalmatlanság komoly szakmai vitához vezetett a leendő „nemzetbiztonsági” szervezetrendszer megfelelő irányítási és ellenőrzési módszereinek megalkotásakor. Az átmeneti minisztertanácsi rendelet szervezeti oldalról csoportfőnökségi alkotóelemeire szedte szét az állambiztonsági struktúrát és két katonai és két polgári nemzetbiztonsági szolgálatot hozott létre.

⁹ FINSZTER 1999. 10-11. o.; KURTÁN-PINTÉR 2010. 16. o.

¹⁰ URBÁN 2002. 58. o.; DÁVID 2013. 20. o.

¹¹ *Ha teoretikusan kategorizáljuk a nemzetbiztonsági szolgálatokat, úgy akár integráltan, akár atomizáltan léteznek, két alapvető rendezőelvet vehetünk figyelembe. Működési területük szerint megkülönböztethetünk polgári és katonai szolgálatokat, amelyek klasszikus szakmai tevékenységi körök alapján hírszerző, vagy elhárító feladatokat látnak el. Lásd: IZSA 2009. 34-35. o.*

¹² *Lásd: 1990. évi X. törvény és 26/1990. (II. 14.) MT rendelet*

A szabályozás az átmeneti jelleget hangsúlyozta, de az átmeneti késedelem – nem egyedülálló módon – öt évig tartott.¹³ Kiemelt jelentősége ellenére a jelentősen módosított alkotmányban nem jelentek meg az (állambiztonsági) nemzetbiztonsági szolgálatok, csak a fegyveres erők (Magyar Néphadsereg, Határőrség) és a rendőrség.¹⁴ A nemzetbiztonsági szolgálatokra vonatkozó átfogó szabályozás, sarkalatos törvény a második demokratikus választásokat követően született a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvény elfogadásával.¹⁵

A törvényhozás a szolgálatok alapfeladatát a Magyar Köztársaság szuverenitásának és alkotmányos rendjének biztosításában határozta meg.¹⁶ A jogalkotó a nemzetbiztonsági szervezetrendszerén belül megmaradt a teoretikus polgári és katonai elhatárolás mellett. A struktúra megtartotta a nemzetbiztonsági szolgálatok különállását és három polgári (Információs Hivatal, Nemzetbiztonsági Hivatal, Nemzetbiztonsági Szakszolgálat), valamint két katonai nemzetbiztonsági szolgálatot (Katonai Felderítő Hivatal, Katonai Biztonsági Hivatal) hozott létre. A törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokat a Kormány irányítása alatt álló, az ország egész területére kiterjedő illetékességgel rendelkező, önálló gazdálkodást folytató költségvetési szervként definiálta. A kormány, mint egész (egyenként és ténylegesen miniszteri) irányítása alatt álló nemzetbiztonsági szolgálatok a kormányzati döntéseknek megfelelően helyi, területi szerveket hozhattak létre.¹⁷ A helyi és területi szervek helyét adott nemzetbiztonsági szolgálat feladatellátása határozta meg. A katonai elhárítás esetében hangsúlyosabb a katonai igazgatáshoz, egyes külföldi katonai szerepvállalásokhoz való alkalmazkodás képessége. A Nemzetbiztonsági (majd 2010-es Alkotmányvédelmi) Hivatal és a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat az ország egész területén, minden megyében rendelkezett kirendeltséggel, míg a központosított polgári (és katonai) hírszerző szervek esetében a kormányzati hírigények és a társzervek tevékenységének támogatása állt a középpontban.¹⁸

¹³ *A rendvédelmi szervek fogalmának szervezeti alkotóelemeit a jogalkotó taxatív felsorolta, de jogszabályonként eltérő tartalommal töltötte meg. A terminológiai félreértések elkerülése érdekében a dolgozatban a fogalom alatt a nemzetbiztonsági törvény értelmű rendelkezésében felsorolt rendvédelmi szerveket értem, úgy mint a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok, a rendőrség, a polgári védelem állami szervei, a hivatásos tűzoltóság, a vám- és pénzügyőrség, valamint a büntetés-végrehajtási szervezet. Lásd: KUTI 2003. 12-15. o.; 1995. évi CXXV. törvény 74. § c), valamint lásd: 1994. évi XXXIV. törvény a rendőrségről; 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról; 1996. évi XXXI. törvény a tűzoltóságról; 1996. évi XXXVII. törvény a polgári védelemről.*

¹⁴ 1989. évi XXXI. törvény 26. §

¹⁵ 1995. évi CXXV. törvény; KUTI 1998. 6. o.

¹⁶ 1995. évi CXXV. törvény 74. §

¹⁷ 1995. évi CXXV. törvény 1. § és 2. § (2)

¹⁸ IZSA 2009. 37-38. o.

Másfél évtizeden keresztül, az elméleti lehetőségek számbavételén felül, az ún. „ötszolgáltatós modell” – ahol a rendszerváltozás után deklaráltan politikai-garanciális okból atomizáltan jelentek meg a nemzetbiztonsági szféra szervezeti egységei – érdemben nem változott. Néhány év leforgása alatt ezt a fejlődési ívet törte meg a katonai nemzetbiztonsági szolgálatok összevonása, valamint a polgári elhárító szolgálat névváltoztatása mögötti húzódo hangúlyeltolódás. Az elmúlt két és fél évtizedben folyamatosan napirenden voltak különböző „racionálizálási” és „gazdaságossági” elképzelések, amelyek „megreformálták” volna a szervezeti struktúráját. Külső szemlélőként, 2010-ig a tényleges változtatást a jogszabályi módosításokhoz szükséges parlamenti minősített többség és a valós politikai akarat hiánya akadályozta.¹⁹ A kombinatorikai vizsgálatok mintapéldája, hogy az 1990 és 2012 között publikált szakirodalmi fejtegetések és a racionalizálásra vonatkozó elképzelések a polgári, illetve katonai elhárítás és hírszerzés négy szervezeti elemével számolva végigvették az össze kombinációs lehetőséget. A képlékeny vagy definiálatlan szakpolitikák mellett két meghatározó álláspont alakult ki a tárgyalt időszak során. Az egyik a hírszerző és elhárító szolgálatokat, így az Információs Hivatalt a Katonai Felderítő Hivatallal és a Nemzetbiztonsági Hivatalt a Katonai Biztonsági Hivatallal vonta volna össze. A másik magától értetődően racionális és gyakran felmerült, részben megvalósult kombinációs lehetőség a polgári és katonai szolgálatok, tehát az Nemzetbiztonsági és Információs Hivatalok, illetve a Katonai Biztonsági és Felderítő Hivatalok összevonásából állt volna. A speciális szerepköréből adódóan, a közigazgatási és különösen a rendvédelmi szervek felé szolgáltató szerepkörben működő Nemzetbiztonsági Szakszolgálat minden esetben kimaradt a felsorolásból.²⁰

A reformelképzelések másfél évtizedes látszólagos patthelyzetében az igazi változás 2010-ben következett be, amikor (elvb) minden lehetőség adott volt egy koherens (ha utóbbi létezett) szakpolitikai elképzelés megvalósításához és a szükséges jogszabályi-szervezeti módosítások végrehajtásához. Az érdekes szakpolitikai pillanat két szálon keresztül is szemlélthető. Egyrészt, a „gazdaságos-racionalizált” szolgálati vízió csak katonai illetékességi területen valósult meg a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat megalakításával, míg a polgári területet – a kiindulási helyzettel és deklarált elvekkel szemben – fragmentált szervezeti és irányítási állapot jellemezte, részben jellemzi ma is. Másrészt, a teoretikus elgondolások sorában itt érdemes még megemlíteni azt a belügyminiszteri kezdeményezést, ami 2012-ben a nemzetbiztonsági szolgálatok sorába emelte volna a megalakítandó Nemzeti Információs és Bűnözés Elleni Központot, ami a (kormány tagja által, kormányzati többséggel rendelkező Országgyűlés elé beterjesztett) törvényjavaslat elutasításának hiányában egy titkos információs csúciszerv

¹⁹ DÁVID 2013. 22-24. o.

²⁰ KÁRPÁTI 2006 99-101. o.

lett volna a szaktárca irányítása alatt.²¹ Ez a koncepció volt és maradt az alapja annak a kezdeményezésnek, ami megváltozott tartalommal és politikai környezetben, de kevésbé koncentrált országgyűlési közegben a Terrorrelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ 2016-os megalakításához vezetett.²²

Kormányzati irányítása, átláthatóság és ellenőrizhetőség

A kormányzati irányítás a nemzetbiztonsági törvény alapján de jure egységes. Az egyes nemzetbiztonsági szolgálatok irányítása és vezetése megoszlik a kormányon belül. A demokratikus jogállamiság egyik pilléréként és történelmi tapasztalatok okán a rendszerváltást követően a magyar állam szakított a monolitikus állambiztonsági felépítéssel, ezért a fékek és ellensúlyok rendszerét építette be a titkosszolgálati tevékenység egészébe. A nemzetbiztonsági törvény szövege 2011-ig megkülönböztette a polgári és katonai nemzetbiztonsági szolgálatokat és ezt a szétválasztást megtartotta a kormányzati irányítás esetében is. A két katonai szolgálat 2012-es összevonásával feleslegessé vált a katonai nemzetbiztonsági szolgálatok fogalma, ami kikerült a nemzetbiztonsági törvény szövegéből és a kategóriából szervezeti elnevezés – Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat – lett.²³

A tárgyalt időszak hosszú évtizedeiben a katonai nemzetbiztonsági szolgálatok esetében a jogalkotó egyértelműen megnevezte a (honvédelemért felelős) honvédelmi minisztert, aki a szervezeti átalakításokat követően is változatlanul gyakorolta jogkörét. A három polgári nemzetbiztonsági szolgálat irányítása esetében a jogszabály 2010. évi módosításáig kijelölt miniszterről írt a nemzetbiztonsági törvény.²⁴ Az egyetlen megszorító rendelkezés a kijelölt miniszter személyével kapcsolatos, mert ugyanő nem lehetett a belügyért, a honvédelemért, illetve az igazságügyért felelős miniszter.²⁵ A honvédelmi miniszter személyében a megszorítás érthető, mert ő ezzel egy időben már irányította a katonai nemzetbiztonsági szolgálatokat. A belügyi- és igazságügyi tárcától való elkülönítésnek már egyéb politikai és történelmi okai vannak. A jogalkotó elválasztotta a tárcát a rendvédelmi (részben titkos információgyűjtésre törvényben feljogosított)

²¹ T/5004. számú törvényjavaslat egyes rendvédelmi tárgyú törvények módosításáról, valamint az azzal összefüggő további törvényt módosításokról.

²² T/10307. számú törvényjavaslat a terrorizmus elleni fellépéssel összefüggő egyes törvények módosításáról.

²³ Lásd: 1995. évi CXXV. törvény 2. § (1) és 2011. évi CLXXI. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény katonai nemzetbiztonsági szolgálatok összevonásával kapcsolatos módosításáról, valamint az azzal összefüggő további törvényt módosításokról [lásd még: Uo. 3. § a)]

²⁴ 2010. évi CXLVIII. törvény

²⁵ 1995. évi CXXV. törvény 10. § (1)-(2)

szerveket irányító, illetve a külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtést engedélyező minisztertől. A polgári nemzetbiztonsági szolgálatok kormányzati irányításának feladata a polgári nemzetbiztonsági szolgálatokért felelős tárca nélküli miniszter személyére hárult. A tisztséget, mint kijelölt miniszter 2002 és 2007 között a Miniszterelnöki Hivatalt vezető miniszter látta el, aki 2002 és 2006 között a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok irányításában közreműködő politikai államtitkárán keresztül gyakorolta jogkörét.²⁶

A rendszerváltást követő politikai váltógdzálkodás ellenére 1990 és 2002 között kiegyensúlyozott volt a polgári és katonai nemzetbiztonsági szolgálatok irányítása és vezetése. Ugyanez – a kormányzó párt változatlansága ellenére – nem mondható el az ezredfordulót követő évtizedről. A tárgyalt időszak végére a kormányzati irányítási jogkörök átrendeződtek a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok esetében. A 2010. évi törvénymódosítások eredményeként a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok irányításában a polgári nemzetbiztonsági szolgálatokat irányító miniszter helyébe a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok irányításáért felelős miniszter és a polgári hírszerzési tevékenység irányításáért felelős miniszter lépett.²⁷ A polgári nemzetbiztonsági szolgálatok irányításáért felelős kijelölt miniszter a belügyminiszter lett, aki az Alkotmányvédelmi Hivatalt és a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatot, míg a polgári hírszerzési tevékenység irányításáért felelős kijelölt miniszter a külügyminiszter lett, aki politikai államtitkárán keresztül az Információs Hivatalt irányította. A polgári nemzetbiztonsági szféra irányítási oldalának további átalakítása (központosítása) elmaradt. Egyrészt, 2011-ben a Nemzeti Információs és Bűnügyi Elemző Központ megalakítása lekerült a napirendről, másrészt a változás részeként az Információs Hivatalt is a polgári hírszerzési tevékenység irányításáért felelős belügyminiszter alá rendelte volna. Az alapkoncepció hosszú utat járt be, majd az irányításra vonatkozó eredeti elképzelés érintetlenül hagyásával a Terrorelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ 2016-os megalakulásához vezetett.

Napjainkban a szervezeti és hatásköri változások leglényegesebb eleme a belügyminisztériumi koncentráció. 2010-ben a polgári nemzetbiztonsági szolgálatokon belül a jogalkotó megnevezte polgári hírszerzési tevékenység irányításáért felelős minisztert. Az Alkotmányvédelmi Hivatal és Nemzetbiztonsági Szakszolgálat esetében továbbra is a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok irányításáért felelős miniszter megjelölés maradt, de a megszorító bekezdést hatályon

²⁶ *Nbb-1/1/2002-9. 3-13.; NBB-1/2006 (2006. június 7.); A nemzetbiztonsági tevékenység kormányzati koordinációjában kiemelt szerepet töltött be a Kormány Nemzetbiztonsági Kabinetje, ahol a biztonságpolitikai döntésekben illetékes tárcák képviseltették magukat. A testület vezetését 2002-ig a belügy-, 2006-ig a honvédelmi, 2007-ig Miniszterelnöki Hivatalt irányító, 2010-ig a polgári nemzetbiztonsági szolgálatokat irányító tárca nélküli miniszter látta el. Lásd: DÁVID 2013. 20-24. o.; VÁRHALMI 2010. 14. o.*

²⁷ 2010. évi CXLVIII. törvény 103. § (2)

kívül helyezte az Országgyűlés.²⁸ A változtatások után került a belügyminiszter irányítási jogkörébe az Alkotmányvédelmi Hivatal és a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, majd a Terrorelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ. Ide, a belügyminiszteri irányítás alá tartozik még két „fél-titkosszolgálat”, amelyek megalakításukkal egy időben törvényi megerősítéssel nem rendelkeztek, de jogkörükre több jogszabály is tartalmaz utalásokat. Az egyik szervezet a Nemzeti Védelmi Szolgálat, ami a rendvédelmi szervek, illetve a nemzetbiztonsági szolgálatok belső elhárításában széles körű jogosítványokkal rendelkezik.²⁹ A másik a Terrorelhárítási Központ, ami a kritikus infrastruktúra védelmén keresztül lényegében átvette a terrorizmus elleni harc feladatát. A Terrorelhárítási Központ működésének jogszabályi hátterét a nemzetbiztonsági-, feladatát a rendőrségi törvény adja, hatáskörét és feladatrendszerét kormányrendelet, működését főigazgató utasítás szabályozza.³⁰

A kormányzati irányítási rendszer esetében feltűnő a belügyminiszter oldalán álló szervezetek sokasága és széles feladatkörük. Az átalakításokat indoklásaként két megállapítását érdemes kiemelni a kérdéssel kapcsolatban. Az egyik azokhoz a történeti alapokhoz köthető, amit a bevezető részekben a BM III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség esetében leírtam. A titkosszolgálatok 1990-ig a Belügyminisztériumon belüli egységben látták el feladatukat, ami szakmai szempontból és hatékonyabb feladatellátás tekintetében is előnyösnek volt mondható. A különbség a finom hangsúlyokon és az emberi tényezőkön múlik, ahol a jog önmagában nem elegendő a benne foglalt tartalom zsinórmértékül. A rendszerváltozást követő átalakításokat már politikai okok és az állambiztonsági szervekkel szembeni társadalmi ellenszenv indokolták. A tárgyalt időszakban a politikai döntéshozók ügyeltek arra, hogy az egyes titkosszolgálatokat, valamint a rendőrséget, majd a nemzetbiztonsági szolgálatokat is elválasszák egymástól. A rendszerváltozás időszakának változtatásai – érthető politikai indokok mellett – egyértelműen együttműködési nehézségekkel jártak és a nemzetbiztonsági (illetve rendvédelmi) szervezetrendszer fragmentálódásához vezetett. Szakmailag nem ez volt a legmegfelelőbb megoldás, de akkor komoly politikai indokok szóltak a szétválasztás mellett. A jelenlegi belügyminiszteri irányítás minden bizonnyal működőképes lehet, ha a nemzetbiztonsági tevékenység továbbra is világosan elkülönítve marad a bűnüldözéstől.³¹ Társadalmi megítélését tekintve káros, hogy az új évezred elmúlt évtizedében kibontakozó gazdasági, politikai és társadalmi változás magával hozta a rendőrség és a nemzetbiztonsági szolgálatok

²⁸ 2010. évi XLII. törvény 3. § (4)

²⁹ NYÍRI 2011. 98-117. o.; 293/2010. (XII. 22.) Kormányrendelet

³⁰ Lásd: 232/2010. (VIII. 19.) Kormányrendelet; 295/2010. (XII. 22.) Kormányrendelet; 1995. évi CXXV. törvény; 1994. évi XXXIV. törvény; 2010. évi XLVII. törvény 110. § (1) c); 1/2010 (IX. 1.) Terrorelhárítási Központ Főigazgatói Utasítás

³¹ FINSZTER 2010. 15. o.

átpolitizálódását, ami nem veszített aktualitásából.³² Történt ez annak ellenére, hogy a közös tárgyalási alap mindenki által általánosan elfogadható és megfogalmazható: jó lenne, ha lennének olyan belső szabályok, amelyeket kormányváltásra tekintet nélkül egyébként a különböző egymással szembenálló belpolitikai felek betartanak, mert vannak bizonyos nemzeti érdekek, amelyekben nincs nagyon helye, pláne nyilvános pártpolitikai vitáknak, küzdelmeknek.³³ Az elvi szinten megfogalmazott elvárásokat a valóság nem minden esetben képes visszatükrözni.

A rendszerváltást követően a nemzetbiztonsági szolgálatok ellenőrzése a demokratikus jogállamiság kritériumainak megfelelően lett kialakítva, előtérbe került a transzparencia és a civil-titkosszolgálati kapcsolatok.³⁴ A társadalom szemében látványosabb titkosszolgálati szerepvállalások mellett jelentősek azok a mechanizmusok, amelyek lehetővé tették a nemzetbiztonsági szolgálatok parlamenti ellenőrzését és garanciát jelentenek az alkotmányos demokrácia alapelveinek betartására. Az Országgyűlés a nemzetbiztonsági szolgálatok parlamenti ellenőrzésének jogkörét a Nemzetbiztonsági Bizottságán, Honvédelmi (és Rendészeti) Bizottságán, valamint pénzügyi-gazdasági szempontból az Állami Számvevőszéken keresztül gyakorolta.³⁵ A nemzetbiztonsági szolgálatok parlamenti ellenőrzése során az Országgyűlés Honvédelmi Bizottsága is ellát bizonyos feladatokat a katonai nemzetbiztonsági szolgálatok esetében. Vizsgálatunk szempontjából a Nemzetbiztonsági Bizottság a fontosabb, aminek vezetője a nemzetbiztonsági törvény alapján mindenkor csak ellenzéki képviselő lehetett.³⁶ A Nemzetbiztonsági Bizottságnak széleskörű lehetőségei vannak, hogy ellenőrizze a nemzetbiztonsági szolgálatokat. Az egyik lényeges elem a polgári és katonai nemzetbiztonsági szolgálatokat irányító miniszter évi kétszeri beszámolási kötelezettsége. A bizottság széles körű, törvényben rögzített jogosítványokkal rendelkezik. A szolgálatok tevékenységével, a különleges titkosszolgálati eljárások alkalmazásával kapcsolatban tájékoztatást kérhet. Kivizsgálthatja a nemzetbiz-

³² NBH 2008. 7-11. o.

³³ Nbb-199/1/2003-10. 10. o.

³⁴ *Napjainkban a nemzetbiztonsági szolgálatoknak nyilvános weboldala van. A Nemzetbiztonsági Hivatal 1999-től 2009-ig minden évben kiadta évkönyvét, majd a sorozat sajnálatos módon 2010-ben megszakadt. Kiadványaiban a hivatal összefoglalta előző évi tevékenységének súlypontjait, valamint a világban, hazánkban és közvetlen környezetünkben tapasztalható trendeket, amelyek Magyarország biztonságát befolyásolták. A polgári és katonai nemzetbiztonsági szolgálatok többsége államilag elismert kutatóhelyként működik, kiadványaikkal és rendezvényeikkel részt vettek a szakmatudományos munkában, szakmai periodikáik széles kínálatát alakították ki. Lásd még: KUTI 2003. 21-24. o.; IZSA 2009b. 12-18. o.*

³⁵ 1949. évi XX. törvény 32/C. §

³⁶ 1995. évi CXXV. törvény 14. § (1) és 17. § (1), a)-c)

tonsági szolgálatok jogellenes tevékenységére vonatkozó panaszokat, vizsgálat lefolytatására kérheti fel az illetékes minisztert, jogszabályellenes tevékenység megvalósulása esetén beletekinthet az ügyet érintő minősített iratokba, vagy amennyiben más, nem rendeltetésszerű, vagy jogszabályellenes tevékenységet észlel, felhívhatja a minisztert a vizsgálat lefolytatására, aminek eredményéről tájékoztatást kérhet. A bizottság kinevezésük előtt meghallgatja a főigazgatókat, alkalmasságukról állást foglal, illetve a nemzetbiztonsági szolgálatoknak, mint önálló költségvetéssel rendelkező állami szerveknek véleményezi a részletes költségvetési tervüket, az éves költségvetési törvény végrehajtásáról szóló részletes beszámoló tervét. A bizottság megtekintheti az egyes nemzetbiztonsági szolgálatoknak a Kormány számára készített jelentéseit, nem egyedi ügyekben megismerheti a tájékoztató jelentéseket. Ha a nemzetbiztonsági szolgálat olyan ügyben kezd információgyűjtő tevékenységbe, ami országgyűlési képviselőre, vagy vele egy háztartásban élő hozzátartozójára vonatkozik, a szolgálatok irányító miniszter haladéktalanul tájékoztatni köteles a bizottságot, míg az ügyben érintett képviselő nem kaphat tájékoztatást az őt érintő információgyűjtésről.³⁷

Változó változatlanság a rendszerváltást követően

Érdemes egy rövid visszatekintést tenni a múlt század utolsó évtizedének jogszabályi változásaira. Nem kívánok mélységében foglalkozni a jogalkotói akarat megnyilvánulásának okaival, de az összehasonlítás érdekében, a tárgyalt évtized minőségi és hangsúlyi változásainak érzékeltetése megköveteli az előzmények átfogó értelemben vett ismeretét. Az intézményi változtatásokhoz több hónap, a széleskörű jogszabályi háttér megteremtéséhez több év, egy teljesen új szolgálati kultúra meghonosodásához még ennél is több idő szükséges. A magyar rendszerváltozást követően viszonylag egyszerűen sikerült átalakítani és transzformálni az állambiztonsági szolgálatokat. Ez az időszak a rendvédelmi igazgatás és a nemzetbiztonsági szolgálatok elméleti szakembereinek körében is visszatérő téma volt az elmúlt két évtized során.³⁸ A törvényhozás megteremtette az új titkosszolgálati szervezetrendszer, a jogszabályi háttér és a terminológia alapjait. A jogi, szervezeti, terminológiai alapokról szóló viták meghatározóak voltak nem csak a 1990-es évek végéig, de napjaink átszervezési és jogszabály-módosításai során is napirenden maradtak.³⁹

A nemzetbiztonsági, elnevezésében akkor még „titkosszolgálati” tevékenységét 1990-től 1995-ig (1996-ig) két jogszabály határozta meg. Az egyiket a hivatkozott politikai események, a másikat a szervezet és feladatrendszer rende-

³⁷ Lásd: 1995. évi CXXV. törvény 14. § (4) a)-h) 15. § (1)-(3) és 19. §

³⁸ IZSA 2007.; FINSZTER 1991. és 2006.; HAUTZINGER 2011.; JÁVOR 2007.

³⁹ IZSA 2009. 20. o.

zetlensége határozta meg.⁴⁰ A rendszerváltozást követően a szolgálat intézményi gerincét egy nemzetbiztonsági, egy információs, valamint egy katonai biztonsági és külön katonai felderítő szolgálat alkotta. Mindkettőt országos hatáskörű, önálló költségvetési szervként definiálta a jogalkotó.⁴¹ A nemzetbiztonsági szolgálatok feladatait egyetlen néhány bekezdése szabályozta az amúgy sem túl hosszú jogszabályban. A törvény tükrözte a titkosszolgálatok klasszikus feladatrendszerének ismérveit, ahol teoretikus alapon viszonylag könnyen szét lehetett választani egymástól a polgári és katonai „titkosszolgálatok” (kém-)elhárító és hírszerző komponenseit.⁴²

A nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenységének sarokköve a nemzeti érdek volt. Bár a fogalom nem került definiálásra a minisztertanácsi rendeletben, de a jogszabályi környezetből származtatva, különösen a módosított alkotmány,⁴³ valamint a különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról szóló törvény alapján⁴⁴ közvetve meghatározásra került. A szolgálatok alapvető rendeltetése a Magyar Köztársaság szuverenitásának és alkotmányos rendjének a védelme volt. A rendszerváltás idejének titkosszolgálati botránnyait követően még kényesebb pontnak számított, hogy az egyes szervek mikor alkalmazhatnak különleges titkosszolgálati eszközöket és módszereket, amelyek a szükségesség és arányosság alapelveinek be nem tartásával sérthették a magánlakás sérthetetlenségéhez, a magántitok, levéltitok és a személyes adatok védelméhez fűződő személyi jogokat. Az állam érdeke lehetővé tette, hogy háttérbe szorítsák az emberi és állampolgári jogok körének azon elemeit, amelyek szükségesek lehettek ahhoz, hogy az állam megvédje magát az esetleges támadásoktól, vagy saját érdekeit érvényesítse. A klasszikus megközelítés alapján a Magyarország a biztonságfelfogás politikai, katonai, valamint gazdasági elemeit tette magáévá a rendszerváltás idején. A jogszabály került a politikai érdek fogalmát. Helyette, mint ez utóbbi ismérveit a szuverenitás és az alkotmányos rend kifejezést használta, valamint hivatkozott a gazdasági, illetve honvédelmi (katonai) érdekre.⁴⁵ hazánk a politikai, gazdasági és honvédelmi érdekeinek megfelelően jogszabályban határozta meg a titkosszolgálatok előtt álló általános, valamint külső és belső feladatokat. A különleges eszközök alkalmazásának regisztere megvilágítja, hogy a jogalkotó mely tevékenységi köröket vélte hangsúlyosnak a rendszerváltás időszakában. Kiemelt szerepe maradt az információszerzésnek.⁴⁶ A változó világban a független Magyar Köztársaság gaz-

⁴⁰ KURTÁN-PINTÉR 2010. 43-45. o.; 1990. évi X. törvény

⁴¹ 26/1990 (II. 14.) MT rendelet 1. § (1) a)-b) és (2)

⁴² IZSA 2009. 34-36. o.

⁴³ Lásd: 1989. évi XXXI. törvény

⁴⁴ 1990. évi X. törvény

⁴⁵ 1990. évi X. törvény 1. § (1) és 2. § a)-b)

⁴⁶ IZSA 2006. 111. o.

dasági és honvédelmi érdekeinek az érvényre juttatása céljából meghatározóvá vált a kormányzati tevékenységekhez és döntésekhez szükséges bizalmas információk megszerzése. Az ellenérdekelt titkosszolgálati tevékenység felderítése és elhárítása az ország szuverenitását, gazdasági és honvédelmi érdekeit sértette. A nemzetbiztonsági szolgálatok feladata a veszélyt rejtő leplezett törekvések időben történő felismerése volt.⁴⁷

Az Alaptörvény, hasonlóan a korábban két évtizedig Alkotmányhoz, két cikkben érintette a szolgálatokat, aminek az 1995. évi CXXV. törvény formailag és tartalmilag lényegében megfelel. A rendőrség és a nemzetbiztonsági szolgálatok külön részt kapott az Alaptörvényben, a 46. cikk hat bekezdése foglalkozik a rendvédelmi szektor két meghatározó fegyveres szervével. A jogalkotó a nemzetbiztonsági szolgálatok alapvető feladataként határozta meg Magyarország függetlenségének és törvényes rendjének a védelmét, az ország nemzetbiztonsági érdekeinek az érvényesítését. Megmaradt a Kormány irányítási szerepköre a titkosszolgálatok felett, de az elv már az alaptörvényben is deklarálásra került.⁴⁸ A rendezettebb corpus felépítésének köszönhetően a 46. cikkbe kerültek azok a rendelkezések, amelyek a rendőrségre és a nemzetbiztonsági szolgálatokra, mint rendvédelmi szervek személyi állományára vonatkoztak. Változatlan maradt a politikamentesség követelménye:⁴⁹ a nemzetbiztonsági szolgálatok (és a rendőrség) hivatásos állományú tagjai nem lehetnek tagjai pártnak, és nem folytathatnak politikai tevékenységet.⁵⁰ A nemzetbiztonsági szolgálatok szervezetére, működésére vonatkozó részletes szabályokat, a titkosszolgálati eszközök és módszerek alkalmazásának szabályait, valamint a nemzetbiztonsági tevékenységgel összefüggő szabályokat sarkalatos törvény elfogadásához köthette a jogalkotó.⁵¹ A korábbi pontatlanságok helyesbítését jelenti az Alaptörvénynek a szükségállapotra vonatkozó 50. cikke. A Magyar Honvédség alkalmazásának lehetőségét, ahhoz az előfeltételhez köthette a jogalkotó, ha a rendőrség és a nemzetbiztonsági szolgálatok alkalmazása nem bizonyulna elegendőnek.⁵² Magyarország új Alaptörvénye tartalmában nem hozott változást a nemzetbiztonsági szolgálatok, mint rendvédelmi szervek tekintetében. A jogalkotó ugyanazokat a csomópontokat jelölte ki és tartotta meg alaptörvényi szinten, amit az ország alkotmánya a rendszerváltást követő módosítások során. Jelenleg nincsen alaptörvényi kötelezettség a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvény módosí-

⁴⁷ 1990. évi X. törvény 2. § a)-b)

⁴⁸ Magyarország Alaptörvénye 46. cikk (3)-(4)

⁴⁹ 1949. évi XX. törvény 40/B. § (4)

⁵⁰ A megszorítás továbbra is csak a hivatásos tiszti és tiszthelyettesi állományra vonatkozik, amibe tartoznak bele a szolgálatoknál dolgozó polgári alkalmazottak. Lásd: Magyarország Alaptörvénye 46. cikk (5)

⁵¹ Magyarország Alaptörvénye 46. cikk (6); 1949. évi XX. törvény 40/A. § (4)

⁵² Magyarország Alaptörvénye 50. cikk (1)-(6)

tására. Az elmélet természetesen nem zárja és nem is zárhatja ki a gyakorlati megfontolásokat, de az elkövetkező időszakban a nemzetbiztonsági szervezetrendszer előtt álló koncepcionális kérdések és abból származtatható feladatok változatlanok maradnak.

Összegzés

A tanulmány a magyar nemzetbiztonsági szféra egyes 1990 és 2012 (2016) közötti szervezeti és működési kérdésével foglalkozott. A magyar nemzetbiztonsági szektor szervezeti változásait történeti kontextusában, adott környezetben ágyazva, a szervezetrendszer egészéként és a rendvédelmi szektor más szereplőivel párhuzamosan érdemes vizsgálni. Egy alkotmányos demokráciában a döntéshozó és az irányítása alá tartozó nemzetbiztonsági szolgálatok szigorú jogszabályi keretek között, de a munkájukhoz szükséges szabad mozgástér biztosítása mellett szuverén szervezatként teljesítik az ország biztonság- és védelempolitikából rájuk háruló feladatokat.

Minden változás során figyelembe kell venni, hogy az intézményi változtatásokhoz több hónap, a széleskörű és stabil jogszabályi háttér megteremtéséhez több év, egy teljesen új szolgálati kultúra meghonosodásához még ennél is több idő szükséges. Két-három évtized tapasztalata már önmagában is vizsgálatra érdemes, korszakokon átnyúló viszonyítási alap. Két letűnt évtized fordulójának transzformációs időszaka, elmélyült gazdasági-politikai változás átformálta államról és biztonságról alkotott képzetünket, érezhető paradigmaváltást eredményezve a nemzetbiztonsági szférában. A konszolidáció nevében, és a folyamatos változás ellenére egyes kérdések napirenden maradtak, mások szakmai-történeti kontextusba ágyazva ismét előtérbe kerültek, így biztosítva lehetőséget további kutatásokhoz.

Felhasznált irodalom és jogszabályok

Jogszabályok, jogszabály-javaslatok

- 1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmánya;
- 1978. évi IV. törvény a Büntető törvénykönyvről;
- 1989. évi XXXI. törvény az Alkotmány módosításáról;
- 1990. évi X. törvény a különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról;
- 1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről;
- 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról;
- 2010. évi CXLVIII. törvény a Magyar Köztársaság minisztériumainak felsorolásáról szóló 2010. évi XLII. törvénnyel összefüggésben szükséges törvénymódosításokról és egyes iparjogvédelmi tárgyú törvények módosításáról;
- 2010. évi XLII. törvény a Magyar Köztársaság minisztériumainak felsorolásáról;
- 2010. évi XLVII. törvény egyes rendészeti tárgyú és az azokkal összefüggő törvények módosításáról;
- 2011. évi CLXXI. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény katonai nemzetbiztonsági szolgálatok összevonásával kapcsolatos módosításáról, valamint az azzal összefüggő további törvénymódosításokról;
- Magyarország Alaptörvénye;
- 1035/2012. (II. 21.) Kormány határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról;
- 232/2010. (VIII. 19.) Kormány rendelet a Terrorelhárítási Központról;
- 26/1990. (II. 14.) Minisztertanácsi rendelet a nemzetbiztonsági feladatok ellátásának átmeneti szabályozásáról;
- 293/2010. (XII. 22.) Kormány rendelet a rendőrség belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó szerve kijelöléséről, valamint feladatai ellátásának, a kifogástalan életvitel ellenőrzés és a megbízhatósági vizsgálat részletes szabályainak megállapításáról;
- 295/2010. (XII. 22.) Kormány rendelet a terrorizmust elhárító szerv kijelöléséről és feladatai ellátásának részletes szabályairól;

- T/1426. számú törvényjavaslat egyes rendészeti tárgyú és azokkal összefüggő törvények módosításáról;
- T/5004. számú törvényjavaslat egyes rendvédelmi tárgyú törvények módosításáról, valamint az azzal összefüggő további törvénymódosításokról;
- T/10307. számú törvényjavaslat a terrorizmus elleni fellépéssel összefüggő egyes törvények módosításáról;

Jegyzőkönyvek

- Országgyűlés Nemzetbiztonsági Bizottsága nyilvános üléseinek jegyzőkönyvei

Monográfiák, szerkesztett kötetek

- Dezső Lajos – Hajas Gábor: A nemzetbiztonságra vonatkozó jogszabályok. HVG-ORAC, Budapest, 1998.
- Finszter Géza: A nemzetbiztonsági igazgatás. In: Közigazgatási jog. Különös rész. Osiris, Budapest, 2006.
- Hautzinger Zoltán: A fegyveres szervek rendeltetésének alaptörvényi szabályozása. In: Drinóczi Tímea (szerk.): Magyarország új alkotmányossága. PTE ÁJK, Pécs, 2011 65-76. o.
- Izsa Jenő: Nemzetbiztonsági alapismeretek. A titkosszolgálatok működése. ZMNE, Budapest, 2009.
- Kuti Ferenc: A Magyar Köztársaság nemzetbiztonsági szolgálatainak feladatai, működésük szabályai. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 1998.
- Kuti Ferenc: A nemzetbiztonsági (katonai biztonsági) szolgálatok polgári ellenőrzésének néhány kérdése. Chartapress Kft., Budapest, 2003.
- Kurtán Sándor – Pintér István: Rendszerváltás a magyar titkosszolgálatoknál. Geopolitikai Tanács Közhasznú Alapítvány, Budapest, 2010.
- Révész Béla: Az állambiztonságtól a nemzetvédelemig. SZTE ÁJK, Szeged, 2003.
- NBH évkönyv, [NBH évkönyvek] 1999-2008. Nemzetbiztonsági Hivatal, Budapest, 1999-2009.

Tanulmányok, könyvfejezetek

- Bói Imre: A polgári nemzetbiztonsági szolgálatok helyzete és a nyugat-európai integráció. *Belügyi Szemle*, 2003/4. 14-24. o.
- Budai Gábor: Esettanulmány a nemzetbiztonsági szolgálatok átszervezéséről. *Társadalomkutatás* 26. MTA Szociológiai Kutatóintézet, Budapest, 2008. 517-533. o.
- Cseh Gergő Bendegúz: A magyar állambiztonsági szervek intézménytörténeti vázlatja. In: Gyarmati György (szerk.): *Trezor 1. Történeti Hivatal*, Budapest, 1999. 73-90. o.
- Dávid Ferenc: Az új évezred nemzetbiztonsági feladatellátásának súlypontjai. *Nemzetbiztonsági Szemle* 2015/1. 198-226. o.
- Dávid Ferenc: Biztonságpolitikai hangsúlyok a polgári nemzetbiztonsági szférában 2001 és 2010 között. *Hadtudomány* 2013/1-2. 62-76. o.
- Dávid Ferenc: Korszakok és eltérő szempontok az állambiztonsági és nemzetbiztonsági szférában. *Hadtudomány* 2011/4. 112-125. o.
- Dávid Ferenc: Terrorizmus és nemzetbiztonság az ezredforduló jogalkotásában. *Szakmai Szemle (Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat)* 2013/1. 40-52. o.
- Dávid Ferenc: Történeti visszatekintés a magyar titkosszolgálatokra. In: Kobolka István (szerk.): *Nemzetbiztonsági alapismeretek. Nemzeti Közszolgálati Tankönyvkiadó ZRt., Budapest, 2013. 11-30. o.*
- Farnyik Gábor: A nemzetbiztonsági szolgálatok parlamenti ellenőrzése. *Szakmai Szemle (Katonai Biztonsági Hivatal)*, 2011/1. 57-77. o.
- Finszter Géza – Korinek László: Maradhat-e az alkotmányos jogállam Magyarországon. *Jogtudományi Közlöny* 2015/12. 570-579. o.
- Finszter Géza: A nemzetbiztonságról. *Rendészeti Szemle*, 1991/1. 5-17. o.
- Finszter Géza: Ismét a nemzetbiztonságról. *Belügyi Szemle*, 1999/4-5. 5-19. o.
- Gyöngy Ernő: A terrorizmus elleni szervezetek távlati fejlesztése. *Belügyi Szemle*, 1990/9. 53-57. o.
- Hajas Gábor: A nemzetbiztonsági szolgálatok szabályozása. *Belügyi Szemle*, 1999/4-5. 99-111. o.
- Héjja István – Kenedli Tamás: Középpontban a nemzetbiztonság. *Szakmai Szemle (Katonai Biztonsági Hivatal)*, 2009/3. 7-19. o.
- Izsa Jenő: A titkosszolgálati/nemzetbiztonsági ágazati stratégiáról. *Hadtudomány*, 2006/4. 109-113. o.

- Izsa Jenő: A titkosszolgálatok tevékenységének általános jellemzői, ellenőrzésük és irányításuk kérdései. Szakmai Szemle (Katonai Biztonsági Hivatal), 2009/2. 5-19. o.
- Izsa Jenő: Javaslatok a nemzetbiztonsági/titkosszolgálati stratégia kidolgozásához. Hadtudomány, 2007/1. 15-29. o.
- Jávor Endre: Gondolatok a nemzetbiztonsági szolgálatokkal kapcsolatos vitákról. Felderítő Szemle, 2007/3. 114-119. o.
- Kárpáti György: A nemzetbiztonsági szolgálatok szervezeteinek racionalizálása. Hadtudomány, 2006/4. 99-101. o.
- Kovács Vendel: A titkosszolgálatok „természetrajza”. Rendészeti Szemle, 1994/12. 14-17. o.
- Kőszegvári Tibor: Magyarország biztonsága és az új kihívások. In: Védelmi tanulmányok, 1993/1. o.
- Lénárt Ferenc: Biztonság, nemzetbiztonság. Új Honvédségi Szemle, 2000/1. 41-59. o.
- Nyíri Sándor: A Nemzeti Védelmi Szolgálat. Belügyi Szemle, 2011/11. 98-117. o.
- Szikinger István: A nemzet biztonsága. Társadalmi Szemle, 1995/5. 51-57. o.
- Szikinger István: A nemzetbiztonság védelmének alkotmányos alapkérdései. Belügyi Szemle, 1999/4-5. 112-122. o.
- Tóth Csaba Mihály: Az együttműködés, mint az új kihívások hatására fokozódó követelmény a nemzetbiztonsági szférában. Szakmai Szemle (Katonai Biztonsági Hivatal), 2011/3. 114-122. o.
- Tüttő Szabolcs: A nemzetbiztonsági szolgálatok feladatrendszere az új kihívások tükrében. Hadtudomány, 2007/3. 24-36. o.
- Urbán Attila: A magyar állambiztonsági szolgálatok (1962-1980). Múltunk, 2003/3. 3-75. o.
- Urbán Attila: A Magyar Köztársaság NATO-tagságából fakadó nemzetbiztonsági kihívások. Hadtudomány, 2006/4. 105-109. o.
- Urbán Attila: A nemzetbiztonsági szolgálatok és a terrorelhárítás. In: Kuglics Gábor (szerk.): Politikai elemzések. Magyar Lajos Alapítvány, Budapest, 2002/1. 35-50. o.
- Urbán Attila: Kádár politikai rendőrsége. A BM III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség felépítése és működése. Rubicon, 2002/6-7. o.

Könyvrecenzió

Dr. Boda Mihály

Ross W. Bellaby Ethics of Intelligence: A New Framework (London and New York, Routledge, 2014, 189 o., ISBN-13: 978-0415821049)

c. könyvről

Bellaby munkája a hírszerzés etikájáról összességében egy kiválóan felépített, világosan megírt mű, amely az utóbbi másfél évtized hivatásetikai kutatásaiban központi helyet elfoglaló nemzetbiztonsági etikai vizsgálatok kiemelkedő tudományos teljesítménye. A 2001-es New York-i WTC elleni, illetve az azt követő európai terrorista-támadások után, az újabb támadások megelőzése és elhárítása végett szükség volt a hírszerzési tevékenység fokozására. A hírszerzés felpörgetése természetesen módon eredményezte a tevékenység erkölcsi és morális korlátainak és eszközeinek a feltérképezését. A kutatásra azonban azért is szükség volt, mert a korábbiakban, a hidegháború tapasztalatai alapján az a realistának nevezhető szemlélet alakult ki, hogy a hírszerzési tevékenység etikájának a vizsgálata, a hírszerzés titkos és államvédelmi természete miatt nem lehetséges, sőt, hogy a „nemzetbiztonsági etika” kifejezés éppúgy logikai lehetetlenséget fejez ki, mint a „négyzögesített kör” kifejezés. A korábbiakban ezért nem is létezett hasonló volumenű tudományos irodalom.

Az Ethics of Intelligence bevezetésre, és három nagy fejezetre, illetve a fejezeteken belül összesen öt alfejezetre tagolódik. A mű elején Bellaby megfogalmazza azt, a hidegháborúból megörökölt realista elképzelést az utóbbi másfél évtizedben felváltó álláspontot, amely szerint a hírszerzés etikai vizsgálatának komoly alapja van. Bellaby a korábbi elméletalkotókhoz hasonlóan elfogadja, hogy az állami hírszerző szolgálatok tevékenységének célja az állam és a társadalom védelme, eszköze pedig titkos műveletek végrehajtása. Ugyanakkor úgy véli, hogy ez a két jellemző nemhogy lehetetlenné tenné a hírszerzési etikai kutatásokat, hanem éppenhogy ezek azok a tényezők, amelyek miatt fontosak az ilyen jellegű vizsgálatok. A hírszerzési feladatot ellátó tisztek ugyanis tevékenységüket hivatásszerűen látják el, így nem mentesülhetnek a hivatásgyakorlás hatékonyságát is elősegítő, a hivatáshoz szükségképpen hozzátartozó erkölcsi elvárások alól. Ami a hírszerzési tevékenység titkos jellegét illeti, az sem teszi lehetetlenné az etikai vizsgálatokat, mivel minden titkos tevékenységet természeténél fogva kevésbé korlátoz az általános erkölcsi viszonyok által magukban foglalt önfegyelemre készítő embertársi tudat: az emberek inkább hajlamosak erkölcstelenül viselkedni, ha viselkedésüket mások nem látják, illetve a viselkedésükről másoknak nincs tudomása. A titkos jelleg így nem lehetetlenné teszi az etikai vizsgáló-

dást, hanem sokkal inkább megköveteli azt, a titkos tevékenységet végzők számára pedig kiemelten fontos az erkölcsi és morális szabályok megfogalmazása.

Az alfejezetekben Bellaby elsőként Joel Feinberg és John Rawls korábbi káretikai kutatásaira, illetve az igazságos háború elméletére támaszkodva megalkotja azt az etikai keretet, amelyet a későbbiekben felhasznál az állami hírszerző szolgálatok tevékenységi körébe tartozó hírszerzés elemzésére. Bellaby szerint az emberek természetüknél fogva érdekekkel rendelkeznek, amelyek között vannak olyan alapvető érdekek, mint például a fizikai integráció, a személyes autonómia és a privát szférával való rendelkezés, amelyek szükségesek ahhoz, hogy az emberek képesek legyenek alapvető jóllétüket a maguk választotta módon megvalósítani. Amennyiben ezen érdekek valamelyike nem elégül ki, az morális kárt jelent. A morális kár okozásának tilalmát Bellaby azonban nem abszolút tilalomként fogja fel, hanem olyan elvárásként, amelyet felülírhat az állam és a társadalom ellen irányuló fenyegetés elhárításának elvárása.

A káretikai alapvetést Bellaby az igazságos háború, jelentős hagyományokra visszatekintő és mára jól kidolgozott elméletébe ágyazza be. Úgy véli, hogy amennyiben többek között megtalálható a morális károkozás igazságos célja, és amennyiben meghatározható azoknak a személyeknek a köre, akik ellen a morális károkozásnak helye van, akkor e szempontok alapján megfogalmazhatók a morális károkozás tilalmát felülíró elvárások is. Bellaby ezzel gyakorlatilag az igazságos háború elméletének a kiterjesztésére, és az igazságos hírszerzés elméletének a kidolgozására tesz kísérletet.

Bellaby a morális károkozás tilalmának felülírhatóságát illetően egyetlen kivételt fogalmaz meg az utolsó alfejezetben, a kínzás útján való hírszerzést. A kínzás esetében úgy véli, hogy az nem csupán a kínvallatásnak alávetett személy egyik vagy másik alapvető érdekét károsítja, hanem mindegyiket, ezért ebben az esetben a morális károkozás tilalmát nem írhatja felül más elvárás. Bár Bellaby szentel valamennyi figyelmet a kínzás morális igazolása mellett szóló megfontolások tárgyalásának, azonban figyelmen kívül hagyja azt az elképzelést, amely szerint a kínzás, amennyiben olyan információ megszerzésére irányul, amelynek a segítségével elhárítható egy ismert és jelenleg is fennálló fenyegetés, a másvédelem morális logikája alapján igazolható. Az elképzelés szerint ugyanis ahhoz hasonlóan, ahogy egy személy ellen irányuló fenyegetés elhárítása érdekében a fenyegetést jelentő személlyel szemben harmadik személy beavatkozhat, ha azzal képes megszüntetni a fenyegetést; a kínzás is igazolható, ha például egy olyan személy ellen irányul, aki egy bombát helyezett el egy bevásárlóközpontban. A bombát elhelyező személy elleni kínzással nyert információ segítségével ugyanis éppúgy megakadályozható a bomba felrobbanása, mint ahogy a személyes más védelem esetén elhárítható a fenyegetés.

A bevezetést követően Bellaby sorra veszi a hírszerzés különböző módszereit (IMINT – képrögzítésre épülő hírszerzés, SIGINT – kommunikációs jelek elfogására épülő hírszerzés, HUMINT – emberi hírszerzés), mindegyik esetében példákkal illusztrálva megvizsgálja, hogy az adott módszer alkalmazása milyen mértékben okoz morális kárt. A morális károkozás feltételeként hatféle igazságos célt jelöl meg, amelyek mindegyike az állam és a társadalom ellen irányuló fenyegetés elhárításának az a esete. Az igazságos célok közé tartozik többek között az a helyzet, amikor ésszerű gyanú áll fenn egy bűncselekménynek a közeli vagy a távolabbi jövőben való elkövetését illetően, illetve az olyan állammal fennálló kapcsolat, amely a múltban vagy a jelenben nyíltan ellenséges magatartást tanúsított a saját állammal szemben. A különböző igazságos célok Bellaby szerint az elhárítandó fenyegetés komolysága szerint egy „eszkalációs” létrán fokozatok szerint helyezkednek el, és így a morális károkozás egyre nagyobb mértékét igazolják. Az „eszkalációs” létra legalacsonyabb fokán az egyes bűncselekmények jelenbeli megvalósulása jelentette fenyegetés gyanúja áll szemben a személyek azonosítására is használt, illetve felvételek rögzítésére és elemzésére is alkalmas zárt láncú televíziólánc (CCTV) alkalmazása okozta morális kárral. A létra legmagasabb fokán a jelenben nyíltan ellenséges magatartást mutató állam jelentette fenyegetés elhárítása áll igazságos célként szemben például a beszerzés, a manipuláció, a lefizetés, a kihasználás és a zsarolás okozta morális kárral szemben.

Bellaby elemzései világosak és az elmélet szintjén könnyen alkalmazhatók, példái megvilágító erejűek. A munka színvonalát azonban tovább emelte volna, ha a szerző nagyobb esettanulmányokat is bemutatott volna, ami a könyvben megfogalmazott elméletet is közelebb vihette volna a gyakorlati alkalmazáshoz. Írása összességében jól használható a problémát megismerni és a problémában eligazodni kívánók számára, ugyanakkor a mű nélkülözi azt az intellektuális mélységet, amely lehetővé tenné a művön alapuló újabb kérdések felvetését.

Nagy erénye a könyvben megfogalmazott elméletnek az igazságos háború elméletének alkalmazási spektruma. Az igazságos háború elméletét érintő kutatásokat az utóbbi évtizedekben, elsősorban, a más államok belpolitikájába való (humanitárius, ENSZ-felhatalmazás alapján történő) beavatkozás igazolása kötötte le, és a kutatás elhanyagolta a két állam közötti konfliktusok elemzését. Bellaby munkájával, az igazságos hírszerzés elméletével, ez utóbbi probléma újra felszínre került, aminek időszerűségét jelzi az utóbbi években felerősödő nagyhatalmi politizálás (Oroszország-USA, Oroszország-EU, USA-EU).

Ugyanakkor, komoly hiánynak tekinthető, hogy Bellaby nem fordít energiát az igazságos hírszerzés elméletének általában vett védelmére. A munka a hidegháborúból örökölt realista állásponttal szemben ugyanis hatékonyan képes érvelni, azonban figyelmen kívül hagyja annak az elképzelésnek a vizsgálatát, hogy a hírszerzésnek valamilyen fenyegetés ellen való fellépése érdekében már érte-

sülnie kellett erről fenyegetésről. Ezen elképzelés alapján úgy tűnik, hogy a hírszerzésnek van egy olyan területe is, amely nem egy fennálló és ismert fenyegetésre való reakciót tesz lehetővé, hanem éppen hogy az ilyen fenyegetések felderítésére szolgál. Így, amennyiben a hírszerzési tevékenység kizárólag valamilyen fenyegetésre való hivatkozással igazolható az igazságos hírszerzés elméletének a segítségével, ahogy Bellaby állítja, akkor az igazságos hírszerzés elmélete által nyújtott igazolás nem terjed ki a hírszerzésnek erre az utóbbi területére.

Könyvismertető

Dr. jur. Deák József

Ritecz György – Sallai János: A migráció trendjei, okai és kezelésének lehetőségei 2.0.
c. könyvről

Ritecz György – Sallai János; „A migráció trendjei, okai és kezelésének lehetőségei 2.0”, Hanns Seidel Alapítvány, 2016, Cordoba nyomda – Budaörs, ISBN 998-97388484-6-8 c., 172 oldalas kötete február 1-én, immár második, aktualizált kiadásban került ki a nyomdából, a kézirat pedig 2016 szeptember 1-én zárult. A kötet ismételt, illetve kiegészített és frissített kiadását, egyebek mellett indokolta, hogy a magyarországi és európai migrációs csúcs, előző kötetük (Nemzetbiztonsági Szemle 2015/4 szám) 2015. augusztus 11.-i zárását követően nem sokkal, októberben következett be. Emellett a migrációval foglalkozó szakemberek, hallgatók nagy érdeklődése miatt, az első kiadás példányai mintegy fél év alatt gazdára találtak.

Az egykori Határőrség szervezetének, két elismert határőrizeti, mai szóhasználat szerint határrendész kutató-szakembere ebben a kötetben reagáltak a könyvbemutatókon, recenziókban elhangzott, leírt észrevételekre, jobbító javaslatokra. A korábbinál mintegy harmadával gazdagabb kötet lehetőséget kínált alaposabban áttekinteni a migrációval kapcsolatos fogalmakat, kielemezni a témával kapcsolatban feltárt trendeket. A tudományos műnek szánt kötet minden állítása, kijelentése, a szintén a kötetben található tényekre, adatokra alapul, a grafikonokat pedig gyakran a felhasznált források eredeti feliratai is hitelesítik. A kötet ugyanakkor a nem szakértők számára is könnyen befogadható formában, közérthető módon íródott.

A könyvet záró színes, látványos mellékletek sora is gyarapodott, például az EU és a Schengen-térséget ábrázoló térképpel vagy a fejlett és fejlődő országok korfáját összevető grafikonpárral. A szerzőpár külön oldalon, táblázatos formában tekintette át a migrációs válság miatt, néhány Schengen tagállam belső határán visszaállított határellenőrzésre vonatkozó bejelentések áttekintésével 2015 szeptembere és 2016 februárja között. Emellett külön grafikonrendszer tárja az olvasók elé a Közép- és Kelet-Mediterrán térségben felfedett illegális migránsok és az útközben meghalt és eltűnt menekülők számát 2015 januárjától a következő év augusztus közepéig. A kötetet záró grafikon pedig, a Magyarországon tartózkodási engedéllyel rendelkező külföldiek számának alakulását vizsgálja, 2003 és a tavalyi záró dátum között. Természetesen aktualizálva és frissítve lett a SAS is, mint a migrációkezelés megoldási lehetősége.

A szerzők a könyvüket következő gondolatokkal zárták: „a történelmi tapasztalatok bizonyítják, hogy a vándorlás a hazai és egyetemes történelemben az ősember óta folyamatosan jelen van, nagysága, trendjei különböző motivációk, befolyásoló tényezők hatásai révén változnak. Az első ipari forradalom, a motorizáció és az adatátviteli forradalom a vándorlás lehetőségeit kibővítette, így az elmúlt két évszázadban a migráció nagysága esetenként kiugróan, de általában folyamatosan bővült. A határok szűrő szerepének csökkenése, a különböző informatikai eszközök tömeges elterjedése és alkalmazása, továbbá a globalizált gazdasági élet szereplői miatt az elkövetkezendő időszakban a migráció továbbra is meghatározó jelenség lesz a glóbuszon. Ehhez szorosan hozzátartoznak azok, a Föld bármely pontján kialakuló természeti katasztrófák, polgárháborús vagy más krízishelyzetek, amelyek az ott élő polgárokat a lakóhelyük elhagyására kényszerítik.”